

■ ■ ■ DEBRECEN, HELY- ÉS FÖLDRAJZI NEVEK

Jelentős laptörténeti eseményhez érkezett a *Catastrum* ezzel a számával, mert ezáltal válik teljessé a tizedik évfolyam. A szerkesztőség továbbra is örömmel ad helyt a szerzők egy-egy témát több aspektusból és igen részletesen is feldolgozó cikkeinek.

A katasztertörténet személyzeti viszonyait vizsgáló – hazai és külföldi – prozopográfiai kutatások eredményei ezúttal a Debrecenben tevékenykedők egyéni és társadalmi helyzetének tanulmányozását teszik lehetővé. A városban különböző időszakokban eltérő funkciójú felügyelőségek tevékenykedtek, (műszaki) felmérési felügyelőség 1871 és 1873, majd 1895 és 1918 között működött. A korai időszak személyi adattárát, illetve a második korszak személyzetének származására, felekezetre, képzettségére és családi kapcsolataira vonatkozó elemzését adjuk most közre.

A kataszteri térkép- és iratanyag egyik kimagasló forrásadottsága a hely- és földrajzi nevek bőséges előfordulása, emiatt ezeket a névmegállapító szervezetek is nagy haszonnal forgatták. A községnevek egységesítésének céljából 1898-ban létrehozott Országos Községi Törzskönyvbizottság (OKTB) történetének közvetlen előzményeit foglalja össze a publikáció második része. Az OKTB szellemi jogutódja a Földrajzinév-bizottság, amelynek működéséről szinte alig tudunk valamit, pedig tevékenységének eredménye jelentős mértékben alakítja földrajzinév-használati gyakorlatunkat.

■ ■ ■ TARTALOM

TÖRÖK ENIKŐ: A debreceni felmérési felügyelőség személyzete, 1871–1873	3
SÁFRÁNY TÍMEA: A debreceni 12. felmérési felügyelőség tisztviselői, 1895–1918	17
REISZ T. CSABA: Az Országos Községi Törzskönyvbizottság története	
II. Az 1898. évi IV. törvény előkészítése, 1895–1897	29
MIKESY GÁBOR: Egységesítés a földrajzi nevek használatában.	
Szemelvények a Földrajzinév-bizottság történetéből, 1980-as évek (2. rész)	43
DOROSZLAI TAMÁS – JÁNOSY ANDRÁS: Megszüntetés fejlesztéssel?	
A természetes intelligencia hatása a mesterséges intelligenciára az ingatlan-nyilvántartásban	59
Reményi József Tamás (1949–2023) emlékezete (Reisz T. Csaba)	64

CATASTRUM ■ Évnegyedes katasztertörténeti folyóirat ■ X. évfolyam, 4. szám

A címlapon: Perczel Dezső országgyűlési képviselő 1890 körül (Magyar Nemzeti Múzeum, Történeti Fényképtár, 954-1933.). Belügyminisztersége idején 1896-ban létrehozta azt a vegyes bizottságot, amely előkészítette a község- és más helynevekről szóló 1898. évi IV. törvénycikket. L. ehhez Reisz T. Csaba cikkét

Alapítva: 2013 ■ Megjelenés gyakorisága: negyedévente ■ Alapító: Magyar Nemzeti Levéltár (MNL)

■ Kiadó: Herman Ottó Intézet Nonprofit Kft. (HOI) ■ Címe: 1223 Budapest, Park u. 2. (info@agrarlapok.hu)

■ Felelős kiadó: Bozzay Péter ügyvezető ■ Telefon: (06 1) 362-8100, honlap: www.agrarlapok.hu

Szerkesztőbizottság:

Bozzay Péter (HOI), dr. Szinay Attila, Varga Felicián (Lechner Nonprofit Kft.)

Szerkesztőség:

Címe: 1014 Budapest, Bécsi kapu tér 2–4. ■ E-mail: info@catastrum.hu ■ Honlap: www.catastrum.hu

■ www.facebook.com/catastrum

Főszerkesztő: Reisz T. Csaba (MNL) ■ Felelős szerkesztő: dr. Török Enikő (MNL) ■ Szerkesztők: dr. Pásztai László (HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum), Varga Felicián (Lechner Nonprofit Kft.) ■

Olvasószerkesztő: Reményi József Tamás ■ Kézirat-előkészítés: Dávid Ildikó

A szerkesztőség kéziratokat nem őriz meg és nem küld vissza.

A nyomdai munkálatokat végezte: Zemplén-Vektor Kft., 3900 Szerencs, Csalogány köz 5.

Előfizetés: a kiadónál ■ Előfizetés egy évre 6000 Ft, számonként 1500 Ft.

ISSN (papíralapú): 2064-5805 ■ ISSN (online): 2064-6542

TÖRÖK ENIKŐ

*A debreceni felmérési felügyelőség személyzete, 1871–1873**

Az 1856-ban kezdődő részletes kataszteri felmérés munkálatait a vándorló, állandóan változó felmérési felügyelőségekbe bocsátott műszaki alkalmazottak végezték. A felügyelőség székhelye és személyzete is folyamatosan, gyakran évről évre változott, sőt az előbbi olykor egy éven belül is, mert megkülönböztettek nyári és téli szálláshelyet. Ennek ellenére ezeket a felügyelőségeket is számozták, a munkatervekben és a munkabeszámolóknak is a sorszámuk alapján tartották nyilván őket. A decentralizált magyarországi pénzügyigazgatás miatt a kataszteri felmérés Bécsből irányított magyarországi szervezete is decentralizált volt 1866-ig, a soproni, a pozsonyi és a kassai adókerületben különálló felmérési igazgatóságok működtek, így a felmérési felügyelőségek számozása kerületenként újrakezdődött.

1883-tól 1895-ig a felmérési felügyelőségek mellett négy felmérési helyszínelési felügyelőséget is létrehoztak a változások vezetésére, a térképek helyesbítésére. Ezek már helyhez kötött hivatalok voltak.

1894-ben a mozgó felmérési felügyelőségekből és a helyhez kötött felmérési helyszínelési felügyelőségekből kialakították az állandó felmérési felügyelőségeket, amelyek feladatai közé tartozott a felmérés, a folyamatos nyilvántartás (változások vezetése) és az adatszól-

gáltatás. Ekkor Debrecen a 12. felmérési felügyelőség székhelye lett.¹

Azonban korábban is állomásozott felmérési felügyelőség Debrecenben, mégpedig a 6. felmérési felügyelőség 1871 és 1873 között, vagyis három éven keresztül. Ekkor került sor a Hajdú kerület településeinek és Debrecen városának a felmérésére. Az 1869. évi munkatervben az előmunkálatok között szerepelt a háromszögelési hálózat negyedrendű pontjainak meghatározása Szabolcs vármegyében és a Hajdú kerületben. Ezen a vidéken négy háromszögméreti osztály működött, amelyeknek Debrecenben, Hajdúnánáson, Nyíregyházán és Kisvárdán voltak a nyári fő állomásai. A határleírást egész Szabolcs vármegyében tervezték. Az 1870. évi munkaterv szerint a részletes felmérés megkezdődött Szabolcs vármegyében és a Hajdú kerületben. A kilenc felmérési felügyelőség közül hét működött ezen a területen: a 2. Kisvárda, a 3. Nagykálló, az 5. Nyírbozdány, a 6. Nyíregyháza, a 7. Polgár, a 8. Nagykálló és a 9. Püspökkladány székhellyel. A 6. felügyelőség székhelyét 1871-ben tették át Debrecenbe.²

A felügyelőség vezetője Sártory Antal volt, létszáma pedig 1871-ben 28, 1872–1873-ban 31 fő. 18-an mind a három évben itt dolgoztak, és ezen időszak alatt összesen 39-en vettek részt a felügyelőség munkájában. Közülük 14-nek

* A bécsi kutatásaimat a Klebelsberg Kuno-ösztöndíj (2015, 2017), a bécsi Collegium Hungaricum kutatói ösztöndíj (2019, 2022) és a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal (2021, 2023) támogatásával végeztem. Ezúton is köszönöm Oross Andrásnak, a bécsi magyar levéltári delegátusnak a kutatásban nyújtott segítségét. A tanulmányhoz szükséges kutatás a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal támogatásával az NKFI Alapból (K 132723) valósult meg.

1 RAUM FRIGYES: A földmérési felügyelőségek centenáriuma. *Geodézia és Kartográfia* (= GK), 45. (1993) 4:224–226. (= RAUM, 1993). TÖRÖK ENIKŐ: A kataszteri felmérés szervezete 1850 és 1861 között. *Catastrum*, 8. (2021) 1:3–22. SÁFRÁNY TÍMEA: A debreceni 12. felmérési felügyelőség személyzete 1895 és 1918 között. *Catastrum*, 10. (2023) 3:26. (= SÁFRÁNY, 2023).

2 A földadósorozati felmérésnek 1869-ik évre megállapított munkálkodási terve és kijelölése azon tartozásoknak, melyek teljesítésével az illető községek a felmérést támogatni kötelesek. A kataszteri felmérésnek 1870-ik évre megállapított munkálkodási terve és azon tartozásoknak kijelölése, melyek teljesítésével az illető községek a felmérést támogatni kötelesek. Magyar Nemzeti Levéltár (= MNL) Országos Levéltára (= OL), S 92 Az Országos Földméréstani Intézet vegyes iratai (= S 92), 23.-2. Rendelet gyűjteménye, 1868–1870. 209., 412., 8.-25. Kataszteri és telekkönyvi betétszerkesztési munkálatok állása Hajdu megyében.

a születési helyét nem ismerjük, heten csehországi, hatan galíciai, heten magyarországi, négyen pedig morvaországi származásúak voltak, egy munkatárs Felső-Ausztriában született.³

Jelen prozopográfiai tanulmány célja a 6. felmérési felügyelőség személyzete szakmai tevékenységének ismertetése. A források adattartalmától függően szerepelnek a szócikkekben a személyek alapvető életrajzi adatai, a tanulmányokra vonatkozó információk, a kataszteri előmenetel ismertetése, illetve röviden utalás a kataszteri szervezeten kívüli szakmai működésre. Az utóbbi vagy megelőzte, vagy követte a kataszteri szervezetben eltöltött időszakot.⁴

1873-ig a műszaki személyzet munkaköreit a következőképp különböztették meg: 1–4. osztályú mérnök, asztalvezető, 1–3. osztályú segéd. 1872-ben változás történt a megnevezésben: az asztalvezetőket segédmérnököknek nevezték, az 1. osztályú segédeket mérnököknek, a 2. és 3. osztályú segédeket felmérési növendékeknek. Ezenkívül a főmérnöki munkakört is bevezették.⁵

A szócikkekben alkalmazott rövidítések: adóker. = adókerület, felm. = felmérési, ff. = felmérési felügyelőség, hf. = helyszínelési felmérési felügyelőség, Hh. = Háromszögellő hivatal, id. = ideiglenes, kat. = kataszteri, Kig. = Kataszteri igazgatóság, ker. = kerület,

Ktt. = Kataszteri térképtár, oszt. = osztályú. Zárójelben a munkakörbe lépés időpontja és évszámmal a szolgálati hely szerepel (Magyarországon a felmérési felügyelőség, egyébként csak országnév). A kataszteri pályafutást gyakran nem tudjuk folyamatosan követni, mivel nem minden évből rendelkezünk adatokkal. A személyek betűrendben követik egymást.

A felmérési és helyszínelési felügyelőségek sorszámainak és állomáshelyeinek a későbbiekben önálló tanulmányt szentelünk, mert a forrásadottságok miatt azok megállapítása további kutatásokat igényel még.

Baader Alajos (Chomutov, Csehország, 1843. 02. 08. – Pozsony, 1904. 08. 07.) Gyakornok (1858. 02. 11.; 1858. 02. 11. – 1858. 05. 19.: Magyarország soproni adóker. 5. ff.; 1858. 05. 19. – 1860. 03. 01.: Galícia), 2. oszt. segéd (1860. 08. 01.; 1861–1863. 04. 16.: Horvátország; 1863. 04. 16. – 1864: Magyarország kassai adóker. 2. ff.; 1865: 1. ff.), 1. oszt. segéd (1868–1869: 5. ff.; 1869–1874: 6. ff.), segédmérnök (1873), 3. oszt. mérnök (1877; 1879: 3. ff.), 2. oszt. mérnök (1883; 1884–1889: 1. ff.), 1. oszt. mérnök (1889; 1889–1899: 5. ff.), főmérnök (1893). 1899. 04. 30.: nyugdíjazás.⁶

Baranski Sándor (Roszyce, Galícia, 1839. 07. 21. – Maglód, 1917. 12. 01.) Tanulmányok: másfél év (más adat szerint négy) gimnáziumi osztály Przemyslben, egy év alsóreáliskola

3 MNL OL, K 269 Polgári kori kormányhatósági levéltárak, Pénzügyminisztériumi Levéltár, Pénzügyminisztérium, Általános iratok (= K 269), II. rész Tárgyi alapon rendezett iratok, A Pénzügyi közigazgatási ügyek, 21. tétel Háromszögellési és kataszteri felmérési ügyek, b Az országos kataszteri felmérés tisztviselőinek szolgálati beosztása, 2. köt. 1868–1874. (= II.-A-21.-b-2.) 189., 273. *Magyarország Tiszti Cím- és Névtára* (= MTCN), 1873.

4 A forrástípusokra vonatkozóan I. REISZ T. CSABA: A katasztertörténeti prozopográfia forrásai. Törzskönyvi lap, szolgálati és minősítési táblázat. *Catastrum*, 4. (2017) 3:14–21. Uő: A katasztertörténeti prozopográfia forrásai. Anyakönyvek, iskolai értesítők, gyászjelentések. *Catastrum*, 4. (2017) 3:14–21. Uő: A katasztertörténeti prozopográfia forrásai. Címterek, hivatalos közlönyök, adatbázisok. *Catastrum*, 5. (2018) 1:15–25. REISZ T. CSABA – TÖRÖK ENIKŐ: A magyarországi kataszteri felmérés tisztviselői kara. *Catastrum*, 9. (2022) 3:54–64.

5 MNL OL, K 269. II.-A-21.-b-2. TÖRÖK ENIKŐ: A magyarországi kataszteri személyzet javadalmazása, 1850–1867. *Catastrum*, 10. (2023) 3:3–24.

6 Österreichisches Staatsarchiv (= ÖStA), Finanz- und Hofkammerarchiv (= FHKA), Neue Hofkammerarchiv und Finanzministerium (= NHK) Katasterabteilung Akten (= Katatsterabt.) 658. 1858/19435., 660. 1858/34696., 678. 1863/32359., 679. 1864/5474., 680. 1864/28410., 682. 1865/19954. MNL OL, K 269. II.-A-21.-b Az országos kataszteri felmérés tisztviselőinek szolgálati beosztása, 1. köt. 1860–1865. (= b-1.) 35., 53., 135., 181., 250., II.-A-21.-b-2. 9., 63., 82., 115., 171., 189., 240., 273., 334., II.-A-21.-b Az országos kataszteri felmérés tisztviselőinek szolgálati beosztása, 3. köt. 1884–1892. (= b-3.) 35., 158. MTCN, 1873–1898. Személyi hírek. *Pénzügyi Közlöny* (= PK), 4. (1877) 8:101., 10. (1883) 12:238., 16. (1889) 12:496., 20. (1893) 11:303. Búcsúzás. Eger, 28. (1889) 18:146. Vegyesek. *Kataszteri Közlöny* (= KK), 8. (1899) 6:127., 13. (1904) 8:151. 1865-ben arany érdemkeresztet kapott, mivel Alsóvisnyón egy égő házból kimentett egy nőt és két gyermekét. *Tárcza. Sürgöny*, 5. (1865) 89:1. GÁNÓCZY SÁNDOR: Kutyahistóriák (Életemből), I–III. *Catastrum*, 5. (2018) 4:31.

Lembergben (Lviv). Kat. szolgálat kezdete: 1856. 06. 28. (más adat szerint 09. 01.), 2. segéd (1857: Bukovina), 1. oszt. segéd (1858. 10. 01.; 1859, 1861–1862: Horvátország; 1864: Magyarország soproni adóker. 10. ff.), id. asztalvezető (1865. 04. 27.; 1865: soproni adóker. 6. ff.), 4. oszt. mérnök (1868; 1868–1869: 4. ff.), 3. oszt. mérnök (1870–1874: 6. ff.), 1. oszt. mérnök (1881; 1885–1895: I. hf.), főmérnök (1893; 1896: 9. ff.). 1896. 06. 01.: nyugdíjazás.⁷

Beer Adolf (Královo Pole, Morvaország, 1835 k. – Innsbruck, 1910. 02. 16.) Tanulmányok: 4 osztályt végzett. Kat. szolgálat kezdete: 1853. 12. 15., 2. oszt. segéd (1855. 12. 01.; 1856: Bukovina), 1. oszt. segéd (1857. 02. 01.; 1861–1862: Horvátország; 1864: soproni adóker. 9. ff.), id. asztalvezető (1864. 11. 21., 1865. 04. 28.;⁸ 1865: soproni adóker. 8. ff.), 4. oszt. mérnök (1868–1870: 3. ff.), 3. oszt. mérnök (1870; 1871–1874: 6. ff.). 1874-ben Lembergbe helyezték, de 1895-ben már Tirolban találjuk a mérnöki nyilvántartásnál (Evidenzhaltung des Grundsteuerkatasters), 1899-ben főmérnökként és térképtárvezetőként nyugdíjazták.⁹

Berinkey David díjnok (1871–1873: 6. ff.), 1873. 05. 14-én kilépett.¹⁰

Biró Bertalan (1856 k. – Tamásfalva, 1889. 04. 05.) felm. növendék (1872. 04. 03.; 1872–1873.

04. 03.: 6. ff.). Ezt követően magánmérnökként és építési vállalkozóként tevékenykedett.¹¹

Brukner (Bruckner) József (Pécsvárad, 1847. 10. 22. – Budapest, 1917. 05. 17.) Tanulmányok: a kassai főreáltanoda hat osztálya, 1865. 07. 30-án kelt a bizonyítványa. Id. 2. oszt. segéd (1865. 10. 19.; 1865, 1868: kassai adóker. 1. ff.; 1868: határleírás; 1868–1872: 6. ff.), 2. oszt. segéd (1870. 03. 15.), 1. oszt. segéd (1871. 05. 01.; 1872–1875: Buda város felmérésénél), segédmérnök (1876. 05. 01.; 1879: 5. ff.), 3. oszt. mérnök (1879. 09. 03.), térképtárnok (1881. 06. 03.; 1881–1902: Államnyomda), főtiszt (1894. 02. 01.). 1902. 03. 01.: nyugdíjazás.¹²

Dávid (Dawid, David) Károly (Česká Skalice, Csehország, 1840. 01. 27. – Szeged, 1886. 02. 10.) Tanulmányok: alsó reáliskola Náchodban. Kat. szolgálat kezdete: 1857. 03. 22., 3. oszt. segéd (1857: Magyarország soproni adóker. 9 ff.), 2. oszt. segéd (1857. 05. 01.; 1857–1859. 08. 13.: 9. ff.; 1859. 08. 23. – 1860: kassai adóker. 2. ff.; 1861–1863: Horvátország), 1. oszt. segéd (1864: Magyarország soproni adóker. 10. ff.; 1864–1865: alig.-i segéd; 1865: grafikus háromszögelés; 1866–1869: 12. ff.; 1869: 1. ff.), asztalvezető (1866. 11. 12.: a területszámítás idejére, 1870; 1870–1874: 6. ff.), 3. oszt. mérnök (1873), 2. oszt. mérnök (1878;

7 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. 398. 1857/3645., 399. 1857/6640., 456. 1859/39229., 526. 1865/26969. MNL OL, K 269. II.-A-21.-b-1. 34., 63., 130., 163., 208., 229., II.-A-21.-b-2. 8., 62., 80., 171., 189., 273., 334., II.-A-21.-b-3. 43. Halálozások. *Vasárnapi Újság*, 64. (1917) 49:794. Napi hírek. *Budapesti Hírlap* (= BH), 37. (1917) 298:7. MTCN, 1873–1884. Személyi hírek. KK, 5. (1896) 6:161. Személyi hírek. PK, 8. (1881) 10:338., 20. (1893) 11:303.

8 Többször előléptették, majd visszaminősítették.

9 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. 397. 1857/1051., 399. 1857/6640., 417. 1858/9638., 519. 1864/45204., 526. 1865/26969. MNL OL, K 269. II.-A-21.-b-1. 35., 53., 66., 129., 163., 176., 210., 231., 232., II.-A-21.-b-2. 7., 61., 79., 168., 189., 273., 319., 334., K 269. I-10. Kútfő-tétel rendben őrzött iratok, 10. osztály (= I.-10.) 1868-445. MTCN, 1873. Hof- und Personal-Nachrichten. *Innsbrucker Nachrichten*, 42. (1895) 58:2. Personal-Nachrichten. *Zeitung für Landwirtschaft*, 24. (1899) 769:237. Verstorbene in Innsbruck im Februar. *Innsbrucker Nachrichten*, 57. (1910) 38:7. Halotti anyakönyvi bejegyzés: <https://matriken.tirol.gv.at/>.

10 MNL OL, K 269. II.-A-21.-b-2. 189., 240., 273., 288.

11 MNL OL, K 269. II.-A-21.-b-2. 206., 257., 273., 288. MTCN, 1873. Pályázatok. *Gazdasági Mérnök*, 7. (1883) 12:140. Közgazdász. *Pesti Hírlap*, 5. (1883) 305:7. Országos Széchényi Könyvtár (= OSZK), Gyászjelentés-gyűjtemény: <https://dspace.oszk.hu/handle/20.500.12346/345295>.

12 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. 529. 1865/44450. ANY Biztonsági Nyomda Nyrt., Archivum, Iratok (= ANYAI) HR-22. MNL OL, K 269. II.-A-21.-b-2. 4., 64., 82., 171., 189., 267., 328., K 269. II.-A-21.-a Iratok (= a) 1935-43934.-1872-26419. MTCN, 1873–1902. RAUM FRIGYES: A magyar Állami Földmérés és az első magyar postabélyeg. GK, 41. (1989) 5:365. Gyászrovat. BH, 37. (1917) 132:10.

1879: 3. ff.), 1. oszt. mérnök (1884; 1884–1886: 2. ff.).¹³

Denkstein Adolf (†1874) 2. oszt. segéd (1871: 6. ff.; 1872–1874: kassai Ktt.), felm. növendék (1873).¹⁴

Deseő (Dezseő, Dezső) Imre Antal (Kőszeg, 1834. 01. 31. – Szeged, 1910. 09. 17.) Tanulmányok: a szombathelyi gimnázium első két osztálya. Felügyelőségi írnok (1855–1856: kőszegi felszólalási felügyelőség), kisegítő segéd (Aushilfsadjunkt; 1856), majd akkordmunkás a telekkönyvek javításánál (Berichtigung der Lagerbücher; 1856. 11.), 3. oszt. segéd (1857. 07. 21.; 1857–1858: 4. ff.), 2. oszt. segéd (1858. 01. 01., 1858–1859: 7. ff.; 1862. 07. 04. – 1863. 04. 17.: Horvátország; 1863. 04. 17. – 1864: a szekszárdi közalapítványi uradalomban tagosítás), 1. oszt. segéd (1868-ban a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumból helyezték vissza a kataszterhez; 1868–1869: 10. ff.; 1869: 1. ff.; 1870: 8. ff.; 1871: 9. ff.), mérnöksegéd (1872–1874, 1879: 6 ff.), 3. oszt. mérnök (1881; 1884–1887: 3 ff.; 1888–1895: 2. hf.), 2. oszt. mérnök (1890; 1896–1900: 10. ff.), főmérnök (1899). 1902: nyugdíjazás.¹⁵

Dittrich Adolf (? – ?) Tanulmányok: két év politechnikum. Kat. szolgálat kezdete: 1855. 05. 29., 2. oszt. segéd (1855. 09. 01.; 1858: Ti-

rol), 1. oszt. segéd (1858. 08. 01.; 1861–1863: Horvátország, 1864–1867: Magyarország soproni adóker. 1. ff.; 1868–1869: Horvátország), asztalvezető / segédmérnök (1870–1873: 6. ff.), 3. oszt. mérnök (1873–1874: 6. ff.). 1875-ig van adatunk a magyarországi szolgálatáról.¹⁶

Dobrzyniecki (Dobrzyniecky) Gergely, lovag (Drohobics, Galícia, 1837. 08. 19. – Budapest, 1922. 12. 24.) Tanulmányok: Szambirban alsóreáliskola. Gyakornok (1853. 10. 25.), kisegítő (Gehilfe, 1854. 02. 05.), 3. oszt. segéd (1855. 05. 01.), 2. oszt. segéd (1855. 12. 01.), 1. oszt. segéd (1857. 02. 01.), asztalvezető (1857. 09. 01.), 1. oszt. segéd (1857. 12. 01.; 1857: Bukovinában, 1857. 04.: a krakkói felszólaláshoz helyezték), asztalvezető (1858. 07. 08.; 1858. 07. 08.–1859: Magyarország soproni adóker. 6. ff.), 1. oszt. segéd (1860: soproni adóker. 6. ff. – a 8. ff.-ből helyezték ide), asztalvezető (1861. 07. 08.; 1861–1862: Horvátország – Pozsonyból helyezték ide), 4. oszt. mérnök (1863. 01. 01.; 1863. 04. 13.-tól: Magyarország kassai adóker. 4. ff.; 1864: 3. ff.; 1865: 1. ff.; 1868–1869: 4. ff.), 3. oszt. mérnök (1869; 1870–1872–1873: 6. ff.), 2. oszt. mérnök (1874: a főváros felmérésénél, 1875: Hh.), 1. oszt. mérnök (1880; 1884–1886: budapesti Ktt.). 1906–1909: napidíjas mérnök a főváros mérnöki hivatalában.¹⁷

13 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. 398. 1857/3989., 403. 1857/19515., 420. 1858/9911., 437. 1858/59016., 447. 1859/17874., 454. 1859/34105., 459. 1859/46267., 541. 1867/839., 658. 1858/12232., 665. 1859/5738., 669. 1859/36751., 671. 1859/51252. MNL OL, K 269. II.-A-21.-b-1. 39., 62., 130., 163., 202., 233.; II.-A-21.-b-2. 16., 70., 77., 171., 189., 240., 273., 334.; II.-A-21.-b-3. 6., 50. Személyi hírek. PK, 5. (1878) 11:147. MTCN, 1873–1886. Vidék. Halálozások. *Fővárosi Lapok* (= FL), 23. (1886) 46:330. FamilySearch (= FS): <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q9M-C33D-FSRS-6>. Genealogické pomůcky: <https://genealogicke-pomucky.webnode.cz/digitalizovane-matriky/soa-zamrsk/nachod/ceska-skalice/>.

14 MNL OL, K 269. II.-A-21.-b-2. 189., 206., 233., 266., 282., 312. MTCN, 1873.

15 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. 402. 1857/14644., 406. 1857/30276., 437. 1858/59016., 454. 1859/34105., 503. 1863/13709., 658. 1858/12232., 662. 1858/43652., 665. 1859/5738., 678. 1863/32359. MNL OL, K 269. II.-A-21.-b-1. 14., 54., 67., II.-A-21.-b-2. 14., 97., 68., 77., 173., 192., 273., 334., II.-A-21.-b-3. 40. Személyi hírek. PK, 8. (1881) 10:338., 17. (1890) 11:292., 26. (1899) 31:2037. Kedvezményes nyugdíjak. *Állami zárszámadás*, 1902:41–417. MTCN, 1873–1900. FS: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:939X-SBY1-G>, <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:33SQ-GPX4-88D>. Első felesége Halaj Anna (Korpona, 1871. 03. 03. – Szeged, 1903. 02. 22.) FS: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:33S7-9T9W-56B>, <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:33S7-9P6D-93C1>. Második felesége Horvát Alojzia (*Szagyolca, 1875. 10. 05.) FS: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:33SQ-GP6C-9W35>.

16 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. 428. 1858/34607., 541. 1867/839. MNL OL, K 269. II.-A-21.-b-1. 36., 55., 121., 159., 203., 247., II.-A-21.-b-2. 73., 86., 171., 189., 240., 273., 334. MTCN, 1873–1875.

17 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. 397. 1857/1051., 398. 1857/3645., 399. 1857/6640., 437. 1858/59016., 454. 1859/34105., 662. 1858/48823., 665. 1859/5738., 669. 1859/36751., 678. 1863/32359., 681. 1864/62988., 682. 1865/19954. *Hof- und Staats-Handbuch des Kaiserthumes Österreich*, (= HSHKÖ), (1859) 4:168. MNL OL, K 269. II.-A-21.-b-1. 32., 35., 54., 137., 183., 250., K 269. II.-A-21.-b-2. 8., 62., 80., 171., 189., 273., 303., 328., K 269. II.-A-21.-b-3. 33. MTCN, 1873–1889. GÚTHI IMRE: *Fővárosi almanach, lexikon és útmutató, 1907–1909*. Második főrés. Személyi rész. Bp., 1909. 453. Tiszti címtár. *Athenaeum nagy képes naptára*, 47. (1906) 187., 48. (1907) 192., 49. (1908) 196. Személyi hírek. PK, 7. (1880) 21:192. FS: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:S3HT-D55S-3ZY>.

19

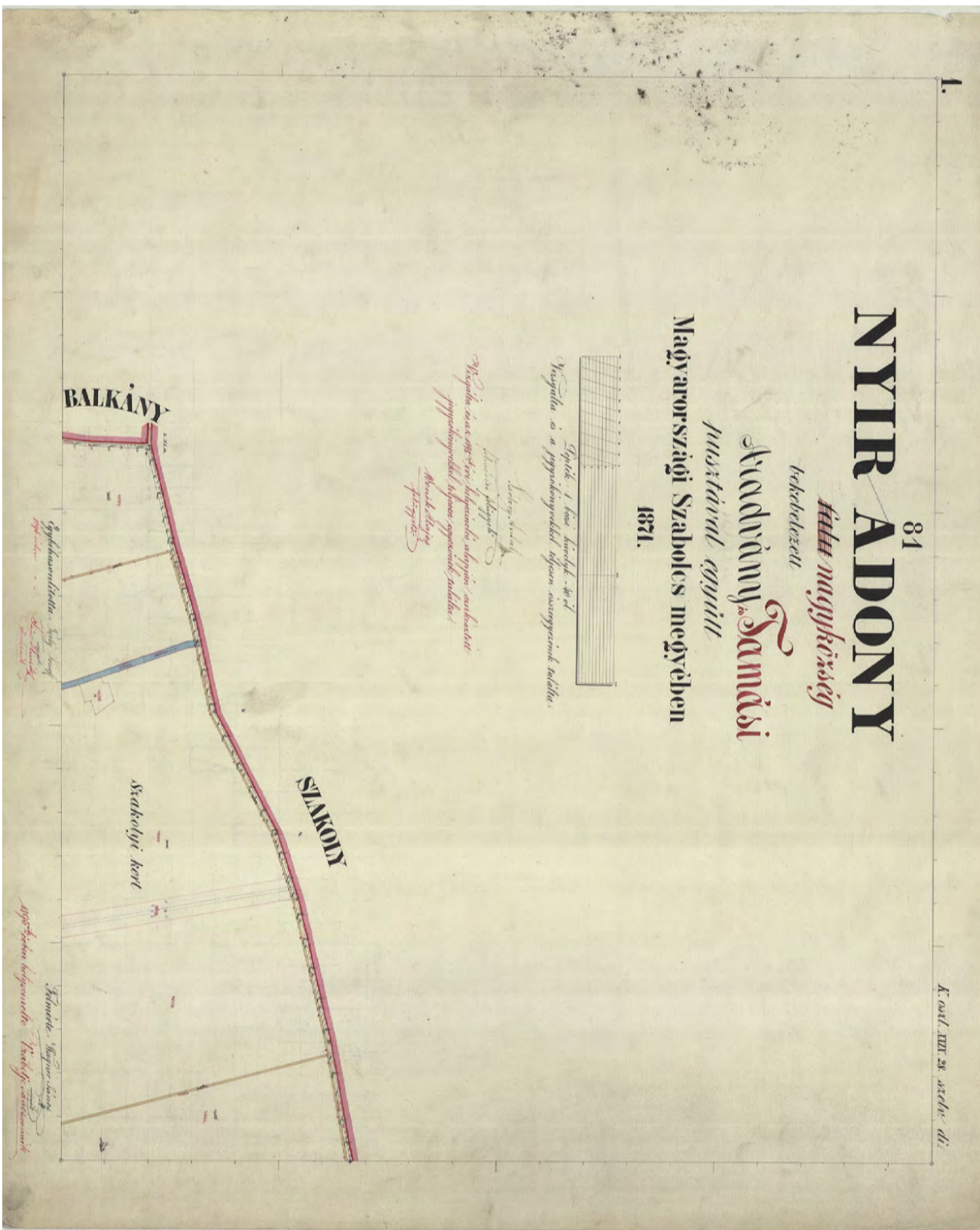
Eintheilung	Vor- und Name	Inspector				Anmerkung				
		Hinterreiter	Secometer							
		1	2	3	4					
		Classe								
						Adjunct				
						1	2	3		
	Parader Elias									
	Pruckner Josef		1							
	Schickel Georg		1							
	Harsák Johann									
	Kovacs Josef									
	Leng Sándor									
	Landauer Johann									
	Magyar János									
	Hampel Johann									
	Deak István									
	Schmidt Pál									
	Pörnyei Sándor									
	Pankóczy János									
	Schickler Sándor									
	Harm Pál									

14

14 700

Comptor des Messungen

■ A 6. felmérési felügyelőség személyzete az 1871. évi szolgálati beosztás szerint (MNL OL, K 269. II.-A-21.-b-2. 222.)

■ Nyíradony kataszteri térképének első szelvénye. 1871-ben felmérte Wagner János, egybeasonlíttotta Teply József és vizsgálta Sántory Antal, a 6. f. munkatársai. 1895-ben helyszínelte Vrabejje János, 1896-ban egybeasonlíttotta Sám Henrik, vizsgálta Wonek Alajos. Sám és Wonek a 12. felmérési felügyelőségben dolgozott (Lechner Nonprofi Kft. térképtára)

Domokos Albert felm. növendék (1872. 08. 24. – 1873: 6. ff.). Később magánmérnökként tevékenykedett.¹⁸

Fischböck Ferenc (Linz, Felső-Ausztria, 1838. 06. 22. – Budapest, 1889. 10. 18.) Tanulmányok: három év alsóreáliskola Salzburgban. Erdészgyakornok (1852–1854: a salzburgi, hölleini és fucinei erdőhivatalnál),apidíjas (1854–1855: a delnicei – Horvátország – adóhivatalnál, 1856–1857: a fucinei földterhermentesítésnél). A kataszternél: 3. oszt. segéd (1857. 06. 13.; 1857–1858. 05. 06.: Magyarország soproni adóker. 14. ff.), 2. oszt. segéd (1857. 09. 01.; 1858. 05. 06.–?: Tirol; 1861–1863: Horvátország), 1. oszt. segéd (1863. 01. 01., 1864–1866: Magyarország soproni adóker. 1. alig.; 1867: 4. ff.; 1868–1877: 6. ff.), segédmérnök (1873. 05. 01.), 3. oszt. mérnök (1877. 03. 01.; 1878–1889: Államnyomda), 2. oszt. mérnök (1882. 05. 01.).¹⁹

Fleckhammer Ede, aystetteni, lovag (Łapczyca, Galícia, 1835. 11. 10. – Szatmárnémeti, 1919. 02. 24.) Gyakornok (1854. 05. 10.), kiségitő (1854. 10. 01.), 3. oszt. segéd (1856. 01. 01.), 2. oszt. segéd (1857. 02. 01., 1857: Bukovinából Tirolba helyezték), 1. oszt. segéd (1858. 08. 01.; 1861–1862: Horvátország; 1863. 04. 01. – 1865: Magyarország a kassai adóker. 3. ff.), id. asztalvezető (1865. 01. 11. – 03. 01. a területszámítás idejére, 1865. 07. 19. – ?), 1. oszt. segéd (1867 elején Alsó-Ausztriába helyezték, de

felesége hirtelen megbetegedése miatt kérvényezte, hogy Magyarországon maradhasson; 1868–1869: 8. ff.), asztalvezető (1869–1871: 3. ff.; 1871: Buda város felmérésénél), 3. mérnök (1872, 1872–1874: 6. ff.), 2. oszt. mérnök (1877; 1879: 5. ff.), 1. oszt. mérnök (1884, 1884–1889: 2. ff.). 1889: nyugdíjazás.²⁰ Fia, Csomor Elemér (Szatmárnémeti, 1880. 08. 26. – Budapest, 1965. 01. 05.), aki 1898-ban változtatta meg a nevét, szintén kataszteri mérnök volt.²¹

Frimmel Ferenc (1842 k. – Kassa?, 1906) 2. oszt. segéd (1864. 03. 14.; 1864–1865: kassai adóker. 6. ff., 1868–1869: 10. ff.; 1869–1870: 8. ff.; 1870–1871: 3. ff.); 1. oszt. segéd (1871: 3. ff.; 1872–1874: 6. ff.; 1874: Budai felmérésnél), 1875-ig dolgozott a kataszternél.²²

Gadics (Gadits) György (†1910. 03.) felm. növendék (1871. 12. 03. – 1872. 06. 10.), 1872-ben kilépett. 1876-ban a kőbányai pincemérésnél mérnökként ideiglenesenapidíjjal dolgozott. 1882-ben a Közmunka és Közlekedési Minisztérium államépítészeti hivatalainál id. segédmérnök, 1887–1910 között segédmérnök, majd mérnök, végül főmérnök volt.²³

Goller János, ifj. (1832 – Szeged, 1907. 10. 25.) Tanulmányok: négy osztály. Gyakornok (1847. 08. 04.), 1. oszt. segéd (1855. 11. 01.), asztalvezető (1857. 05. 30.; 1857: Bukovina; 1857. 05. 29.–1858: Magyarország soproni adóker. 18. ff.; 1858, 1860, 1862: Galícia), 4. oszt. mérnök (1862. 05. 26. – 1863: Horvátország; 1864–

18 MNL OL, K 269. II.-A-21.-b-2. 257., 273., 288. MTCN, 1873. Magánhirdetések. *Budapesti Közlöny*, 12. (1878) 195:6192. Vidék. *BH*, 13. (1893) 210:11.

19 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. 403. 1857/19319., 406. 1857/32436., 411. 1857/44867., 419. 4858/9677., 422. 1858/17048., 424. 1858/22338., 541. 1867/184., 660. 1858/34696., ANYAI, HR-52. MNL OL, K 269. II.-A-21.-b-1. 36., 52., 120., 159., 200., K 269. II.-A-21.-b-2. 10., 64., 82., 171., 189., 273., 334. MTCN, 1873–1889. OSZK, Gyászjelentés-gyűjtemény: <https://dspace.oszk.hu/handle/20.500.12346/231647>.

20 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. 399. 1857/6640., 428. 1858/34607., 528. 1865/37710., 545. 1867/19444., 678. 1863/32359., 679. 1864/5474., 680. 1864/28410., 682. 1865/19954. MNL OL, K 269. II.-A-21.-b-1. 35., 54., 136., 182., 251., K 269. II.-A-21.-b-2. 12., 66., 79., 168., 184., 273., 334., K 269. II.-A-21.-b-3. 6., 36., 139. *Nemesi évkönyv, 1927–28*. Bp., 1929. 104. Személyi hírek. *PK*, 4. (1877) 8:101. Előléptetések. *PK*, 11. (1884) 15:282. MTCN, 1873–1889. Kimutatás azokról az állami nyugdíjasokról a kik az 1897. évben nyugalmaztattak, továbbá azokról az özvegyekről és árvákról, a kik az említett évtől kezdve állami ellátást élveznek. *A m. kir. állami számvevőszék jelentése az 1897. évi zárszámadásról ...* Bp., 1898. 40. Hírek. *Szamos*, 51. (1919) 49:3. Gyermeké FS: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:939K-R9TG-L?cc=1858355>, Felesége, Kriston Julianna (1841 k. – Szatmárnémeti, 1926. 11. 22.) I. Halálozás. *Szamos*, 58. (1926) 266:4.

21 Hírek. *Szamos*, 51. (1919) 56:3. GERŐ JÓZSEF: *A M. Kir. Belügyminiszter által igazolt nemesek, 1867–1937*. Bp., 1938. 92. OSZK, Gyászjelentés-gyűjtemény: <https://dspace.oszk.hu/handle/20.500.12346/388354>.

22 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. 682. 1865/19954. MNL OL, K 269. II.-A-21.-b-1. 185., 253., II.-A-21.-b-2. 14., 68., 84., 168., 184., 273., 334. Ujdonságok. *Abauj-Kassai Közlöny*, 35. (1906) 77:3.

23 MNL OL, K 269. II.-A-21.-b-2. 206., 273., 257. Tévesen szerepel a tisztí címtárban 1873-ban. MTCN, 1873., 1887–1910. Helyi hírek. *Pesti Napló*, 27. (1876) 258. sz. Vegyesek. *Az Építési Ipar*, 6. (1882) 25-285:203. Az 1910. év eseményei. *Ung*, 49. (1911) 1:2.

1865: Magyarország soproni adóker. 10. ff.), 3. oszt. mérnök (1868–1869: kassai adóker. 5. ff.), 2. oszt. mérnök (1870: 5. ff., 1870–1871: Buda felmérésénél; 1871: 6. ff., 1874: Budapest felmérésénél), 1. oszt. mérnök (1879: 2. ff.), főmérnök (1884–1888: 2. ff.). 1889: nyugdíjazás, ezután is díjnokként dolgozott még (1898–1904).²⁴ Fia, Goller Konrád (1857. 01. 22. – Temesvár, 1930. 08.07.) szintén kataszteri mérnök volt.²⁵

Gombos Gyula (? – ?) 2. oszt. segéd (1872. 07. 02.–1873. 09. 05.: 6. ff.).²⁶

Harasek János (Brňany /Vyškov/, Morvaország, 1835. 07. 07. – Tata, 1898. 03. 21.) Tanulmányok: alsóreáliskola, prágai politechnikum. 3. oszt. segéd (1857. 10. 16.; 1857–1860: soproni adóker. 7. ff.), 2. oszt. segéd (1858. 04. 01.; 1860: 1. ff.; 1861–1863. 04. 15.: Horvátország; 1863. 04. 15. – 1864: Magyarország kassai adóker. 11. ff.; 1864–1865: 8. ff.), 1. oszt. segéd (1865. 01. 01.; 1865: 2. ff.; 1868–1869: 13. ff.; 1869–1870: 1. ff.; 1871–1874: 6. ff.); segédmérnök (1872, Debrecen felmérésénél); 3. oszt. mérnök (1874; 1879: 5. ff.), 2. oszt. mérnök (1880; 1884: 6. ff.; 1885–1886: 5. ff.). 1886. 12. 31.: nyugdíjazás.²⁷

Hochreiter István (Garamszőlős, 1833. 12. 17. – ?, 1902. 02. 14.) Tanulmányok: három év politechnikum. Kat. szolgálat kezdete: 1856. 05. 30., 2. oszt. segéd (1856. 11. 01.; 1856: Tirol), 1. oszt. segéd (1861–1863: Horvátország, 1864–1865: Magyarország soproni adóker. 4. ff.), asztalvezető (1865. 04. 27. ideiglenes; 1868–1871: 6. ff.), 4. oszt. mérnök (1869; 1869–1871: 6. ff.), 3. oszt. mérnök (1870; 1872–1873 Buda felmérésénél, 1873: 10 ff.; 1874: 9. ff.), 2. oszt. mérnök (1879; 1879: 5. ff.), 1. oszt. mérnök (1882; 1884–1893: 7. ff.), főmérnök (1893; 1894: 6. ff.; 1895–1897: 5. ff.). 1897: nyugdíjazás.²⁸

Kattauer Alfred (Fulnek, Morvaország, 1830. 04. 08.– Nový Jičín, Morvaország, 1910. 09. 11.) Tanulmányok: 4 osztály a leipneci (Lipník nad Bečvou) főtanodában, 4 osztály Nový Jičínben, 1 év bécsi politechnikum, erdészetből vizsgázott. Korábbi foglalkozás: 1849-ben erdészgyakornok a Nový Jičín-i uradalomban, 1850–1851-ben Fulneken. A kataszternél gyakornok (1850. 08. 01. Galícia), 3. oszt. segéd (1851. 01. 20. Galícia), 2. oszt. segéd (1851. 11. 01.; 1852, 1854: Galícia), 1. oszt. se-

24 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. 397. 1857/1051., 398. 1857/3645., 399. 1857/6640., 402. 1857/17170., 405. 1857/27328., 406. 1857/30276., 419. 1858/9677., 422. 1858/17048., 424. 1858/22338., 426. 1858/29518., 659. 1858/24667. MNL OL, K 269. II.-A-21.-b-1. 55., 75., 99., 128., 163., II.-A-21.-b-2. 9., 63., 81., 170., 189., 273., 328., II.-A-21.-b-3. 36., 109. *Handbuch des Lemberger Statthaltereis-Gebietes in Galizien*, 1860:141. Halálozások. *Szeged és Vidéke*, 6. (1907) 247:8. *HSHKÖ*, (1858) 4:225. Szegedi élet. *Szeged és Környéke*, 6. (1907) 247:8. *A Kataszteri Közlöny zsebnaptára kataszteri és birtokrendező mérnökök számára (= Zsebnaptár)*, 1898:41., 1899:55., 1900:55., 1901:57., 1902:58., 1903:59., 1904:46. *Vegyesek. KK*, 13. (1904) 7:134. Felesége Jost Mária (Jindřichův Hradec, 1836 k. – Szeged, 1899. 12. 30.), akinek az apja, Jost József is mérnök volt. I. FS: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:33SQ-GP6H-9M74>. Gyermekük: Mária (*Rimaszombat, 1869. 08. 09.) és Emília Hellena Franciska Alojzia (*Debrecen, 1871. 10. 03.). I. FS: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:9Q97-YSJH-8RX>, <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:33S7-9TMV-TCK>. Goller J. haláláról I. FS: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:33SQ-GP65-8QN>. A halotti anyakönyvi bejegyzés szerint apját is Goller Jánosnak hívták. Id. Goller János (*Bochov, 1804. 05. 08.) lehet az apja, aki 1851-től Erdélyben dolgozott a provisorium mérnökeként, 1856-tól a soproni adókerületben a részletes felmérésnél, majd Horvátországba helyezték, onnan 1863-ban a kassai adókerületbe irányították, 1865-ben nyugdíjazták. Az id. Goller Jánosra I. ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. 403. 1857/19515., 415. 1858/2154., 454. 1859/34105., 457. 1859/41984., 504. 1863/20405., 660. 1858/34696., 664. 1858/68457., 665. 1859/5738., 678. 1863/32359. *HSHKÖ*, (1856) 4:225., (1858) 4:224., (1859) 4:168.

25 *Zsebnaptár*, 1896–1897: 21., 1898:28., 1900:42. Egykori temesvári úri gavallér elzülése és tragikus vége. *Déli Hírlap*, 6. (1930) 179:1. Lezülött mérnök halála. *Temesvári Hírlap*, 28. (1930) 178:7. Fia: Rezső (1885 k. – Szatmárnémeti, 1892) I. Személyi hírek. *KK*, 1. (1892) 2:19.

26 MNL OL, K 269. II.-A-21.-b-2. 257., 273. *MTCN*, 1873.

27 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. 415. 1858/2154., 420. 1858/9911., 454. 1859/34105., 660. 1858/34696., 669. 1859/36751., 678. 1863/32359., 680. 1864/28410., 681. 1864/62988., 682. 1865/19954., 682. 1865/26908. MNL OL, K 269. II.-A-21.-b-1. 4., 27., 38., 60., 144., 187., 251., II.-A-21.-b-2. 71., 77., 166., 189., 222., 273., 288., 334., II.-A-21.-b-3. 39., 53. Személyi hírek. *PK*, 7. (1880) 21:192. *MTCN*, 1873–1886. FS: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:33S7-9P6H-9HT>.

28 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. 428. 1858/34607., 526. 1865/26969. MNL OL, K 269. II.-A-21.-b-1. 36., 57., 124., 160., 206., 226., II.-A-21.-b-2. 82., 171., 189., 267., 292., 337., II.-A-21.-b-3. 41. *MTCN*, 1873–1897. *Zsebnaptár*, 1896–1897:17. Elöléptetések. *PK*, 9. (1882) 18:244. Személyi hírek. *PK*, 20. (1893) 11:303. *Vegyesek. KK*, 11. (1902) 2:47. FS: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:33S7-LBT7-S5Z>. Felesége Taborek Emma, gyermekük Emma Barbara (Szepesváralja, 1869. 05. 27. – Szepesváralja, 1869. 06. 29.) I. FS: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:33S7-9RQB-XCP>.

géd (1854. 11. 01.), asztalvezető (1856. 04. 21.), 4. oszt. mérnök (1857. 11. 01.; 1860. 05.: Tirolból Horvátországba helyezték), 3. oszt. mérnök (1864. 01. 01.; 1864. 04.–1866: Magyarország soproni adóker. 4. ff.; 1868–1872: 6. ff.), 2. oszt. mérnök (1869. 01. 01.; 1871–1872: 6. ff., 1871: Debrecen felmérése; 1873–1882: 4. ff.), 1. oszt. mérnök (1873. 12. 01.), főmérnök (1879. 09. 01.). 1883. 01. 01.: nyugdíjazás, visszaköltözött Nový Jičín-be.²⁹

Kofranek Vendel (Vojice, Csehország, 1832. 03. 30. – Szatmárnémeti, 1909. 11. 03.) Tanulmányok: 1846–1850 Jičínben alsóreáliskola, 1850–1853 prágai politechnikum. Korábbi fogl.: 1846–1850 Jičínben és Prágában építészeti gyakornok az út-, víz- és földépítészethél, 1853. 08. 01. – 1854. 02. 15. műszaki rajzolás, magánfelmérést vállalt. A kataszternél: 3. oszt. segéd (1854. 02. 28.; Galícia), 2. oszt. segéd (1854. 11. 01.), 1. oszt. segéd (1856. 08. 01.), asztalvezető (1858. 05. 01.; 1858: Magyarország soproni adóker. 5. ff.; 1858–1860: Tirol; 1860. 05. – 1861. 06. 15: Magyarország kassai adóker.), 4. oszt. mérnök (1861. 01. 01.; 1861. 06. 26. – 1864. 04.: Horvátország; 1864. 04. – 1865: Magyarország soproni adóker. 9. ff.; 1865: kassai adóker.), 3. oszt. mérnök (1866. 01. 01.; 1868–1869: 2. ff.), 2. oszt. mérnök (1870. 01. 01.; 1870–1871: 5. ff.; 1871–1875: 6. ff.), 1. oszt. mérnök (1875. 04. 01.; 1874. 05. 07. – 1875: felügyelőségi vezető; 1877: kat. igazgatósági felm. vezető; 1879, 1881: földadószabályozás 9. ker. Szatmárnémeti), főmérnök (1882. 05. 01.; 1884–1895: 2. hf.), 2. oszt. felm. felügyelő (1886. 05. 01.; 1896: 10. ff.; 1897–1899: PM 21. ügyoszt.). 1899: nyugdíjazás, megkapta a Ferenc József-rend lovagkeresztjét.³⁰

Kun Albert Ferenc Lajos (Órad, 1827. 02. 14. – Kolozsvár, 1917. 05. 05.) a forrásokban Kun Béla néven is szerepel. Tanulmányok: 6 gimnáziumi osztály Aradon, 7–8. osztály Temesvárott; 1848: mérnöki oklevél a pesti egyetemen, az Institutum Geometricumban, mértanból, vízműtanból és erőműtanból szigorlatozott. Győry Lajos nagykunkerületi mérnöknel volt gyakornok, majd 1849. 01. 04-től honvédtüzér, majd ismét Győry Lajosnál gyakornok Világosnál. A kataszternél: mérnök (1850. 12. 27. a provizoriumnál; 1852–1853: Temesvári adóbizottmány 4. becselőfelügyelőség; 1855: 1. felszólalási felügyelőség; 1857–1859: 2. felszólalási felügyelőség; 1859–1859. 11. 27.: 3. felszólalási felügyelőség), 4. oszt. mérnök (1859. 12. 05. állandó kataszter; 1860: soproni adóker. 2 ff.; 1860. 10. 20. – 1861: 4. ff.; 1861 – 1863. 04. 16.: Horvátország; 1863 – 1863. 05. 18.: Magyarország kassai adóker. 9. ff.; 1863. 05. 19. – 1864. 03. 09.: a felosztott 2. román határőrezred birtokrendezésével foglalkozó bizottságnál, a borgói kincstári erdők felmérése; 1864. 03. 22. – 1865. 07. 20.: kassai adóker. 9. ff.), 3. oszt. mérnök (1865. 01. 01.; 1865. 07. 21. – 1871. 04. 30.: a kolozsvári Bánya-, Erdő- és Söügyi Igazgatósághoz osztották be elkülönítés végett), 2. oszt. mérnök (1869. 03. 01.; 1871. 05. 01. – 1872: állandó kataszter 6. ff.), id. térképtárnok / térképtári vezető (1873. 05. 01. – 1877. 03. 21.: temesvári térképtár), 2. oszt. mérnök (1877. 03. 22.; 1877–1878. 04. 22.: állandó kataszter, határleírás Szegeden; 1878. 04. 23. – 1884: felm. vezető a földadó-szabályozásnál 10. kig. Nagyszében), 1. oszt. mérnök (1880. 06. 01.), főmérnök (1884. 04. 01.), felfüggesztés (1884. 05. 10. – 1884. 07. 22.), főmérnök (1884. 07. 29. –

29 MNL, OL S 92. 24. Országos kataszteri felmérés. Szolgálatból 1911-ig bezárólag kivált tisztviselők és díjnokok törzslapjai I-K. 198–203. MNL OL, K 269. II.-A-21.-b-1. 36., 124., 160, 206, II.-A-21.-b-2. 10., 64., 82., 171., 189., 222., 238., 273., 332.; ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. 402. 1857/16972., 513. 1864/8058., 520. 1864/52830., 537. 1866/34847. *Provinzial-Handbuch der Königreiche Galizien und Lodomerien*, 1852:187., 1854:207. FS: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3QSQ-G9MC-M9XQ>. A haláláról tudósító német nyelvű folyóirat „magyar főmérnöknek” (könygl. ungar. Obergeometer) nevezi. I. Todesfall. *Mährisches Tagblatt*, 31. (1910) 208:4. REISZ T. CSABA: Külföldi mérnökök a magyarországi kataszteri felmérések-nél. *Archivariorum historicorumque magistra. Történeti tanulmányok Bak Borbála tanárnő 70. születésnapjára*. Szerk.: KÁDÁR ZSÓFIA – LAKATOS BÁLINT – ZARNÓCZKI ÁRON. Bp., 2013. (= REISZ, 2013) 205.

30 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. 422. 1858/17048., MNL, OL S 92. 24. 329–334.; K 255 Polgári kori kormányhatósági levéltárak, Pénzügyminisztériumi Levéltár, Elnöki iratok, 1875-51-1019. MNL OL, K 269. II.-A-21.-b-1. 39., 63., 129., 163., 232., II.-A-21.-b-2. 6., 60., 78., 170., 188., 273., 319., 334., II.-A-21.-b-3. 43. *MTCN, 1873–1899. Az Athenaeum nagy képes naptára*, 1881:151. REISZ, 2013. 206–207. Személyi hírek. *PK*, 26. (1899) 31:2037. *Vegyesek. KK*, 18. (1909) 11:280. REISZ, 2013. 206–207.

1885: földadó-szabályozás nagyszebeni kat. ig.). 1885. 09. 30.: nyugdíjazás, 1910: végleges nyugdíjazás.³¹

Kunze József (? – ?) Kat. szolgálat: 2. oszt. segéd (1865. 04. 25.; 1865: soproni adóker. 7. ff.; 1868–1874. 05. 31.: 6. ff.), 1. oszt. segéd (1871). Az 1880-as években Versec város mérnöke volt.³²

Lang Antal (Chomutov, Csehország, 1838. 09. 06. – Pécs, 1910. 03. 04.) Tanulmányok: brünni (Brno) és kuttenbergi (Kutna Hora) katonai fiúnevelő intézet. 1855. 05. 15-től napidíjas a pláni, nejdeki és loketi uradalmakban. 3. oszt. segéd (1857. 10. 09.; 1857–1859. 08. 13.: soproni adóker. 9. ff.), 2. oszt. segéd (1858. 04. 01.; 1859–1860: kassai adóker. 2. ff.; 1861–1863: Horvátország), 1. oszt. segéd (1864: Magyarország soproni adóker. határleírás; 1865: 8. ff.; 1868–1871: 6. ff., 1871-ben Debrecen felmérésénél; 1872–1874: 8. ff.), segédmérnök (1872), 3. oszt. mérnök (1874), 2. oszt. mérnök (1880; 1884–1895: 3. hf.), 1. oszt. mérnök (1888), főmérnök (1893; 1896–1897 11. ff.). 1897: nyugdíjazás.³³

Lindauer János (Netolice, Csehország, 1845–1846 k. – Budapest, 1923. 04. 25.) 1864-ben pályázott 2. oszt. segéd állásra Csehországból. 2. oszt. segéd (1865. 04. 21.; 1865: Magyarország soproni adóker. 4. ff.; 1868–1869: 6. ff.), 1. oszt. segéd (1870–1873: 6. ff.), 1873-ban kilépett a kataszteri szolgálatból. 1898-tól a fővárosi mérnöki hivatalnál alkalmazták, 1902-től a városépítészeti ügyosztályban ideiglenes hivatalnokként.³⁴

Nitsche Adolf (1833–1834 k. – Budapest, 1908. 01. 06.) Tanulmányok: felső reáliskola. Kat. szolgálat kezdete: 1855. 10. 15., kiegészítő (1856. 09. 01.; 1856: soproni adókerület 8. ff.), 3. oszt. segéd (1857–1858: 8. ff.), 2. oszt. segéd (1858: 8. ff.; 1858. 04. 24. – 1858. 11. 23.: pozsonyi adókerület grafikus háromszögelés), 1. oszt. segéd (1858. 10. 01.; 1858. 11. 23. – 1860: 2. ff.; 1861–1863: Horvátország; 1864–1865: Magyarország soproni adókerület 6. ff.), asztalvezető (1865: 6 ff.), 4. oszt. mérnök (1867–1868. 08. 20.: Krajna; 1868–1869: Magyarország 7. ff.), 3. oszt. mérnök (1870–1873: 6. ff.; 1873: 3. ff., 1874: 1. ff.), 2. oszt. mérnök (1879: 1. ff.), 1.

31 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. 301. 1850/2425., 307. 1851/1891., 315. 1851/4694., 317. 1852/554., 331. 1853/2027., 332. 1853/2491., 334. 1853/3190., 359. 1855/1743., 361. 1855/2316., 367. 1855/4087., 404. 1857/22244., 423. 1858/19477., 435. 1858/52906., 440. 1859/81., 444. 1859/8448., 459. 1859/46132., 504. 1863/22224., 528. 1865/33994., 534. 1866/15319., 678. 1863/32359., 681. 1864/62988., 682. 1865/19954. MNL OL, S 92. 24. 558–561., 25/4. Országos kataszteri felmérés – alkalmazottak törzslapjai. Régi szolgálati és minősítési táblázatok, 562. MNL OL, K 269. II.-A-21.-b-1. 28., 30., 38., 59., 142., 188., 254., II.-A-21.-b-2. 189., 222., 273. MTCN, 1873–1884. FODOR FERENC: *Az Institutum Geometricum*. Bp., 1955. 168. OSZK, Gyászjelentés-gyűjtemény: <https://dSPACE.OSZK.HU/handle/20.500.12346/208837>.

32 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. 523. 1865/3787., 526. 1865/26969. MNL OL, K 269. II.-A-21.-b-1. 209., 243., II.-A-21.-b-2. 10., 64., 82., 171., 189., 273., 319., 334. MTCN, 1873. MILLEKER BÓDÓG: *Versecz szabad királyi város története*. 2. Ford. BUDAY JÓZSEF. Bp., 1886. 187., 301. MTCN, 5. (1886) 160., 6. (1887) 160., 7. (1888) 206.

33 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. 402. 1857/17136., 415. 1858/2154., 420. 1858/12075., 447. 1859/17874., 454. 1859/34105., 459. 1859/46267., 459. 1859/46378., 464. 1860/961., 526. 1865/26969., 660. 1858/34696., 671. 1859/51252. MNL OL, K 269. II.-A-21.-b-1. 39., 49., 62., 128., 159., 210., II.-A-21.-b-2. 10., 64., 82., 171., 189., 222., 275., 336., II.-A-21.-b-3. 44. MTCN, 1873–1897. Személyi hírek. PK, 7. (1880) 21:192., 15. (1888) 15:258., 20. (1893) 11:303. KISS MÁRTON: A kataszter mint a gavalléretet harmadik stációja. A pécsi kataszteri felmérés személyzeti adattára (1884–1918). *Catastrum*, 8. (2021) 3:29. FS: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:33S7-9PB4-CCZ>.

34 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. 516. 1864/28408., 523. 1865/3787., 526. 1865/26969. MNL OL, K 269. II.-A-21.-b-2. 10., 64., 82., 171., 189., 257., 273. MTCN, 1873. Budapest székes főváros törvényhatósági bizottsága 1898. évi november hó 9-én szerdán d. u. 4 órakor tartandó rendes Közgyűlésének tárgysorozata. *Fővárosi Közlöny*, 9. (1898) 82–83:10. Személyi ügyek. *Fővárosi Közlöny*, 22. (1911) 99:3935.; 34. (1923) 22:1097. Első feleségét 1873. 02. 25-én Debrecenben vette el: Baader Máriaát (*Szambir, 1853 k.), Baader János mérnök és Zanardi Anna lányát, és Baader Alajos volt az egyik tanú. Gyermekek: Nep. János Szaniszló (Bp., 1875. 02. 16.). Második feleségétől, Nagy Rékássy Henriettától született gyermekei: Ferenc (Bp., 1891. 06. 17. – Bp., 1892. 07. 14.), Irén Mária (*Bp., 1893. 04. 15.), Henriette Ilona (*Bp., 1903. 05. 10.). FS: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:939F-8X4S-C>, <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:9Q97-YS85-1K2>, <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:9Q97-YS85-53N>, <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:S3HY-DYHQ-9LG>.

oszt. mérnök (1882; 1884–1893: 1 hf.), főmérnök (1893; 1894–1895: 3. ff.). 1896: nyugdíjazás.³⁵

Nittmann András (*Sedlec u Mikulova, Morvaország, 1836. 01. 20.) Tanulmányok: 3 év a bécsi alsó reáliskolában, az első előkészítő év a bécsi technikumban. Kat. szolgálat: 3. oszt. segéd (1857. 09. 19.; 1857. 10. 19.-től: soproni adóker. 19. ff.; 1858: 11. ff.), 2. oszt. segéd (1858. 04. 01.; 1858–1859: 8. ff.; 1859. 07. 26.–1863. 04. 15.: Horvátország; 1863–1865: Magyarország kassai adóker. 1 ff.), 1. oszt. segéd (1868–1869: 5. ff.; 1869–1875: 6. ff.), segédmérnök (1872). Kofranek Vendel felügyelőségi vezető 1875. február 19-én így jellemezte: „*nem elegendő szorgalmat és nem különben kevés eredményt tud felmutatni*”, feltehetően elbocsátották.³⁶

Nowacki Zsigmond (Radłów, Galícia, 1837. 04. 14. – Szeged, 1885. 09. 13.) Tanulmányok: alsó reáliskola Bochniában, 1 év előkészítő évfolyam politechnikumban. Kat. szolgálat kezdete: 1853. 04. 23., kiségitő (1856. 07.: Magyarország soproni adóker. 5. ff.; 1856–1857: 3. ff.), 3. oszt. segéd (1856. 10. 01.; 1857–1858: 5. ff.; 1858. 05. 07.: Galíciába helyezik), 2. oszt. segéd (1861–1863: Horvátország), 1. oszt. segéd (1864–1865: Magyarország soproni adóker. 2. ff.; 1865. 06. 04. – 1869: 1. ff.; 1869–1870: 7. ff.), asztalvezető / segédmérnök (1870–1873: 6. ff.), 3. oszt. mérnök (1873–1874, 1879: 6. ff.); 2. oszt. mérnök (1880; 1884–1885: 2. ff.).³⁷

Pistol Ábrahám Simon (†Rzeszów, 1899) Kat. szolgálat: 2. oszt. segéd (1864. 09. 29.; 1864 szeptemberében érkezett Magyarországra; 1864–1865: kassai adóker. 11. ff.; 1868–1871: 6. ff.), 1. oszt. segéd (1871), mérnöksegéd (1872; 1872–1873: 9. ff.), kilépett 1873. 06. 03.-án. 1880-ban a krakkói földadószabályozási bizottságnál dolgozott mérnökként, majd magánmérnökként hunyt el.³⁸

Sártory Antal (Aggszentpéter, 1829. 09. 10. – Budapest, 1896. 02. 09.) Tanulmányok: 6 gimnáziumi osztály Székesfehérváron; 2 év a pécsi bölcsészeti líceumban; 1840–1841: Buda kegyestanítórendieknél I–II. grammatikai osztály; 1846–1852. pesti egyetem filozófiai fakultás és Institutum Geometricum, 1852. 07. 29.: mérnöki oklevél. Részt vett a szabadságharcban. 1852: Esterházy hercegek szolgálatában. Belcsák Károly (†Léva, 1887) mérnök és Varsányi János kataszteri provizóriumi mérnök mellett volt gyakornok. A kataszternél: mérnök (1852. 11. 14. – 1855: Pest-budai adóker., 1855: 9. felszólalási felügyelőség; 1855–1856. 05. 20.: kassai adóker. 9. felszólalási felügyelőség), 4. oszt. mérnök (1856. 05. 21.; 1856. 05. 21. – 1858: soproni adóker. 10. ff.; 1858–1863. 04. 13.: Horvátország), 3. oszt. mérnök (1858. 10. 01.; 1863–1864: Magyarország kassai adóker. 4. ff.; 1864: 3. ff.), 2. oszt. mérnök (1864. 01. 01.; 1865: 1. ff.; 1866–1866. 11. 24.: 13. ff.; 1866: határleírás), 1. oszt. mér-

35 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. 383. 1856/3327., 398. 1857/3989., 422. 1858/17048., 424. 1858/22338., 659. 1858/24667., 660. 1858/32063., 429. 1858/36933., 430. 1858/39331., 441. 1859/223., 448. 1859/20463., 469. 1860/25510., 526. 1865/2696., 554. 1868/961., 557. 1868/11885., 558. 1868/18234., 560. 1868/25571., 561. 1868/28492., 561. 1868/30044., 566. 1869/12283. MNL OL, K 269. II.-A-21.-b-1. 37., 58., 126., 161., 208., 247., II.-A-21.-b-2. 27., 65., 83., 173., 189., 273., 299., 314., 329., K 269. II.-A-21.-b-3. 43.; K 269. II.-A-21.-a-1935-43934.-1871-63132. MTCN, 1873–1895. Előléptetések. PK, 9. (1882) 18:244. Személyi hírek. PK, 20. (1893) 11:303. Kimutatás azokról az állami nyugdíjasokról, a kik az 1896. évben nyugalmaztattak, továbbá azokról az özvegyekről és árvákról, a kik az említett évtől kezdve állami ellátást élveznek. A m. kir. állami számvevőszék jelentése az 1896. évi zárszámadásról ... Bp., 1897. 37. Hírek. Szamos, 51. (1919) 49:3. FS: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:S3HT-6SG9-RWL>

36 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. 410. 1857/42791., 420. 1858/12075., 454. 1859/34105., 457. 1859/41984., 660. 1858/34696., 678. 1863/32359., 679. 1864/5474., 682. 1865/19954. MTCN, 1873–1875. MNL OL, K 269. II.-A-21.-b-1. 34., 53., 134., 180., 250., K 269. II.-A-21.-b-2. 9., 63., 82., 171., 189., 273., 319., 334.; K 255. 1875-51-1019.

37 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. 383. 1856/3459., 388. 1856/5555., 390. 1856/6840., 403. 1857/19515., 405. 1857/27328., 406. 1857/30276., 409. 1857/40015., 659. 1858/24667., 660. 1858/34696. MNL OL, K 269. II.-A-21.-b-1. 40., 63., 130., 164., 169., 204., 238., II.-A-21.-b-2. 5., 59., 83., 156., 172., 189., 273., 288., 334., II.-A-21.-b-3. 36., 50. Személyi hírek. PK, 7. (1880) 21:192. Előléptetések. PK, 11. (1884) 15:282. FS: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q9M-CSBP-TSTV-H>

38 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. 682. 1865/19954. MNL OL, K 269. II.-A-21.-b-1. 190., 255., II.-A-21.-b-2. 10., 64., 82., 171., 189., 276., 291. MTCN, 1873. Reichsrath. 59. Sitzung des Abgeordnetenhauses. Wiener Zeitung, (1880) 62:2. Personal-Nachrichten. Zeitung für Landwirtschaft, 24. (1899) 777:301.

nők (1868. 01. 01.; 1868: 11. ff.), id. felm. felügyelő (1868; 1868–1874: 6. ff.), 2. oszt. felm. felügyelő (1869), 1. oszt. felügyelő (1873; 1874–1875: Buda város felmérése), központi felm. felügyelő (1875–, PM kat. ügyosztály), felm. ig. (1878–1896). Pénzügyi tanácsos (1878), 2. oszt. osztálytanácsos (1884. 01. 01.), miniszteri tanácsosi cím és jelleg (1893).³⁹

Schirl Ferenc (? – ?) rajzolóként akkordmunkás (1865. 01. 06. kinevezés a brünni Ktt.-ba, de közben a soproni adóker.-ben kapott állást), 2. oszt. segéd (1865: soproni adóker. 8. ff.), katonatiszt (1866), 2. oszt. segéd (1868–1869: 3. ff.), 1869. 05. 01.: felmentették, felm. növendék (1872. 04. 12.; 1872–1874: 6. ff.), mérnöksegéd (1874, 1879: 6. ff.), 3. oszt. mérnök (1880).⁴⁰

Schmidt Roman (Selmecebánya, Magyarország, 1844. 02. 23. – ?) Tanulmányok: a Magyaróvári Császári és Királyi Gazdasági Felsőbb Tanintézetben két évfolyamot hallgatott, majd a selmecebányai akadémián tanult, ahol 1884-ben szerzett erdőmérnöki oklevelet. Szelaknán a m. kir. bányagondnoksági irodában dolgozott kataszteri alkalmazása előtt. 3. oszt. segéd (1868. 08. 11.; 1868–1869: 5. ff.), 2. oszt. segéd (1869; 1869: határleírás; 1869–1871. 08. 09.: 6. ff.). 1871-ben kilépett a kataszter-

től. 1874-ben Csetneken volt erdőkerülő, majd 1891 és 1899 között Dobsinán városi erdőmester.⁴¹

Szécsényi Lajos 2. oszt. segéd / felm. növendék (1871. 12. 28. – 1873. 11. 02.: 6. ff.), 1873-ban kilépett. 1878 és 1887 között az államépítészeti hivataloknál szolgált, majd Nagyváradban volt városi mérnök.⁴²

Stampach János (Roztoky, Csehország, 1835. 03. 01. – ?) 3. oszt. segéd (1856. 06. 17.; 1856. 06. 17. – 1859: soproni adóker. 7. ff.), 2. oszt. segéd (1857. 01. 01.; 1860: soproni adóker. 1. ff.; 1861–1863. 04. 15.: Horvátország; 1863–1865: Magyarország kassai adóker. 11. ff.), 1. oszt. segéd (1864. 01. 01.; 1866: 6. ff.; 1868: 7. ff.; 1868–1874: 6. ff.; 1875: változó állomásokkal).⁴³

Tapfer Márton (Szabadka, 1849. 12. 29. – Nagyvárad, 1916. 04. 21.) Tanulmányok: 1864 és 1870 között a szabadkai főgimnáziumban, majd Budán technikusként folytatta tanulmányait. Kat. szolgálat: 2. oszt. segéd / felm. növendék (1872. 06. 29.; 1872–1874: 6. ff., 1875: változó állomásokkal), mérnöksegéd (1879: 2. ff.), 3. oszt. mérnök (1882; 1884–1889: 2. ff.; 1890–1895: 2. ff.), főmérnök (1894; 1896–1897: 4. ff.; 1898–1910: 8. ff.), felm. felügyelő (1902). 1910: nyugdíjazás.⁴⁴

39 324. 1852/3990., 325. 1852/4367., 358. 1855/1261., 361. 1855/2527., 363. 1855/2846., 364. 1855/3261., 378. 1856/1982., 382. 1856/3173., 384. 1856/3745., 422. 1858/17048., 424. 1858/22338., 456. 1859/39229., 513. 1864/8140., 525. 1865/18351., 537. 1866/29853., 537. 1866/32512., 541. 1867/839., 660. 1858/34969., 678. 1863/32359., 679. 1864/5474., 681. 1864/62988., 682. 1865/19954. MNL OL, E 343 Abszolutizmuskori pénzügyigazgatási levéltár, K. K. Steuer Districts Commission Ofen 1852/3242.; K 269. II.-A-21.-b-1. 35., 54., 137., 183., 250., II.-A-21.-b-2. 10., 42., 64., 82., 171., 189., 240., 273., 334., II.-A-21.-b-3. 33. MTCN, 1873–1895. HSHKÖ, (1856) 4:26. REISZ T. CSABA: Sártory Antal (1829–1896) portréja. *Catastrum*, 9. (2022) 1:5–13. UÓ: Cím és rang vagy jelleg. Sártory Antal miniszteri tanácsosi címadományozása. *Catastrum*, 9. (2022) 3:29–38.

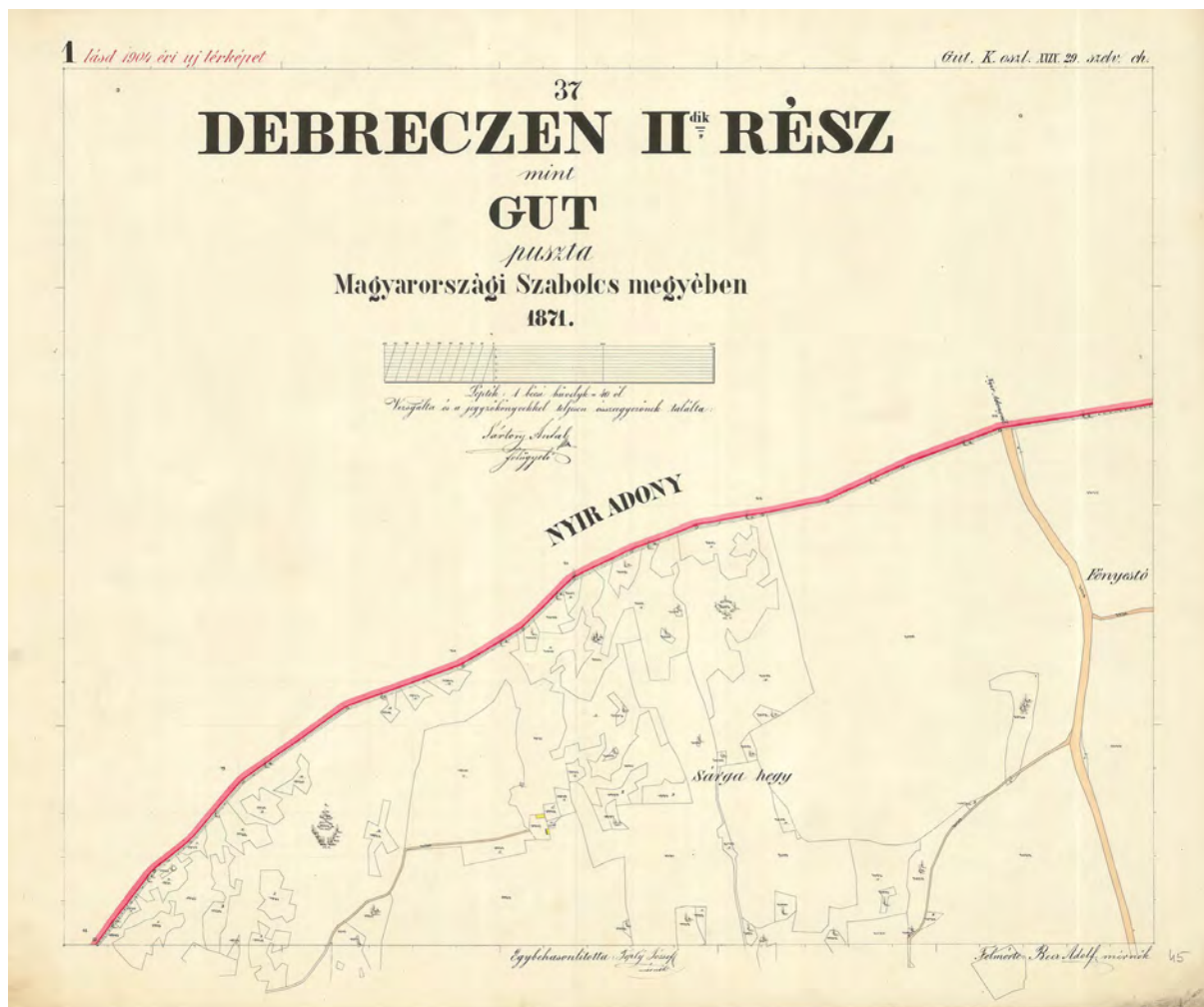
40 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. 523. 1865/3286., 537. 1866/34776. MNL OL, K 269. II.-A-21.-b-1. 210., II.-A-21.-b-2. 7., 61., 257., 273., 334. MTCN, 1873–1879. Személyi hírek. PK, 7. (1880) 21:192.

41 MNL OL, K 269. I.-10.-1868-1135. MNL OL, K 269. II.-A-21.-b-2. 44., 63., 76., 136., 171., 189., 206. *Az erdészeti felsőoktatás 200 éve*. 3. köt. Sopron, 2008. 89. MTCNT, 1891–1899. FS: keresztelés [https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:33SQ-GRQ1-IHH](https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:33SQ-9T97-PP.1874.04.13-án Csetneken feleségül vette Rezszy Matildát, gyermekeik: Gizella (Csetnek, 1875. 03. 05. – Csetnek, 1875. 03. 06.), Roman József Sámuel (*Csetnek, 1877. 02. 18.) I. FS: <a href=), <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:33SQ-GR77-SQQB>, <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:33SQ-GR73-F3K>.

42 MNL OL, K 269. II.-A-21.-b-2. 206., 257., 273. MTCN, 1873., 1879–1887. Vegyesek. *Az Építés Ipar*, 2. (1878) 2:48.

43 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. 383. 1856/3401., 392. 1856/7846., 394. 1856/8799., 411. 1857/44867., 415. 1858/2154., 454. 1859/34105., 541. 1867/839., 665. 1859/5738., 669. 1859/36751., 678. 1863/32359., 682. 1865/19954. MNL OL, K 269. II.-A-21.-b-1. 27., 38., 60., 144., 190., 255., K 269. II.-A-21.-b-2. 10., 64., 82., 171., 189., 273., 334. MTCN, 1873–1875.

44 MNL OL, K 269. II.-A-21.-b-2. 257., 273., 334., K 269. II.-A-21.-b-3. 36. *Zsebnaptár*, 1896–1897:18. *A szabadkai fő-gymnasium ifjuságának érdemsorozata*, 1865:10., 1868: 9., 19., 1869: 4., 14., 1870:3., 1871:15. MTCN, 1873–1910. Személyi hírek. PK, 9. (1882) 18:243., 13. (1886) 16:214., 21. (1894) 24:467., 29. (1902) 3:41. Kimutatás azokról az állami nyugdíjasokról, a kik az 1910. évben nyugalmaztattak. *Zárszámadás*, (1910) 63. FS: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:939X-3R93-W.OSZK, Gyászjelentés-gyűjtemény: https://dspace.oszk.hu/handle/20.500.12346/511127>.

■ Gútpusztai kataszteri térképének első szelvénye, 1871. Felmérte Beer Adolf, egybehasonlította Tegy József és vizsgálta Sártory Antal (MNL OL, S 79. 1789/45.)

Tegy József (Doudleby nad Orlicí, Csehország 1827. 03. 13. – ?) 3. oszt. segéd (1854. 06. 17.), 2. oszt. segéd (1855. 03. 01.), 1. oszt. segéd (1856. 08. 01.), asztalvezető (1857. 06. 17.; 1857. 05. 27.: Magyarországra érkezik Bukovinából; 1857–1858: soproni adóker. 14. ff.), asztalvezető pótlékkal (1858. 10. 01.; 1858–1859: 2. ff.), asztalvezető (1860. 06. 01.; 1859–1860: 3. ff.), asztalvezető pótlékkal (1861. 06. 14.; 1861–1863. 04. 18.: Horvátország), 4. oszt. mérnök (1862. 01. 01.; 1863–1865: Magyaror-

szág kassai adóker. 10. ff.; 1867–1868: 7. ff.), 3. oszt. mérnök (1868–1871: 6. ff.), 2. oszt. mérnök (1872–1875: Buda város felmérésénél), 1. oszt. mérnök (1877), felm. vezető (1879–1881: földadószabályozás 8. ker. Pozsony).⁴⁵

Ustrzycki Ferencz (Szambir, Galícia, 1832 k. – Szeged, 1882. 06. 02.) Részt vett a magyar szabadságharcban. Gyakornok (1854. 07. 07.), kisegítő (1854. 10. 01.), 3. oszt. segéd (1855. 05. 01.), 2. oszt. segéd (1855. 12. 01.; 1857: Bukovina; 1857. 06. 03. – 1858. 05. 18.: Magyarország

45 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. 397. 1857/1051., 398. 1857/3645., 405. 1857/27328., 411. 1857/44867., 415. 1858/2154., 426. 1858/29518., 453. 1859/31766., 454. 1859/34105., 461. 1859/51417., 659. 1858/24667., 664. 1858/67457., 665. 1859/5738., 678. 1863/32359., 682. 1865/19954. HSHKÖ, (1858) 4:225., (1859) 4:168. MNL OL, K 269. II.-A-21.-b-1. 6., 29., 38., 60., 143., 189., 255., K 269. II.-A-21.-b-2. 10., 27., 42., 64., 82., 171., 189., 251., 267., 318., K 269. II.-A-21.-a-1935-43934.-1872-26419. MTCN, 1873–1879. Személyi hírek. PK, 4. (1877) 8:101. A birodalom tisztai címtára. Az Athenaeum nagy képes naptára, 22. (1881) 151. Felesége Johanna Theresia Luegmayer volt, gyermekeik: Amalia (*Körmend, 1859. 05. 02.) és Anton Johann Joseph (*Körmend, 1859. 05. 02.). I. FS: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:939X-SBF1-X?cc=1743180>.

soproni adókerület 16. ff.; 1858-ban Galíciába helyezik), 1. oszt. segéd (1858. 10. 01.), id. asztalvezető (többször időszakosan: 1859. 01. 07. – 1859. 05. 10.; 1860. 01. 07. Galíciában; 1860. 05. 01. Bukovinában; 1862: Galíciában), 1. oszt. segéd (1863-ban Bukovinából helyezték Magyarországra; 1863. 04. 26. – 1865: kassai adóker. 1. ff.), id. asztalvezető (1864. 10. 01.), 4. oszt. mérnök (1868–1869: 5. ff.; 1869–1875: 6. ff.), 3. oszt. mérnök (1870), 2. oszt. mérnök (1878; 1879: földadószabályozás 10. ker. Szeged).⁴⁶

Wagner János (*Jarosław, Galícia, 1831. 04. 09.) Tanulmányok: 4 osztályos normais-

kola Jarosławban. Szolgálat kezdete: 1852. 01. 14., 1. oszt. segéd (1856. 08. 01.; 1861 és 1863. 01. 08.; 1856–1857: Bukovina; 1857. 05. 27. – 1858. 05. 06.: Magyarország soproni adóker. 14. ff.; 1858–1863: Horvátország; 1864–1865: Magyarország soproni adóker. 10. ff.), asztalvezető / segédmérnök (1858, 1861–1862, 1865. 04. 24., 1866 nyarán),⁴⁷ 4. oszt. mérnök (1868–1869: 5. ff.; 1869–1874: 6. ff.), 3. oszt. mérnök (1870; 1875: ff. változó állomásokkal), 2. oszt. mérnök (1878; 1879: földadószabályozás 10. ker. Szeged; 1884–1887: 2. hf.), 1. oszt. mérnök (1887; 1887–1888: 6. ff.). 1888: nyugdíjazás.⁴⁸

Kronland / Kreisfreie Wojewodschaft *District Temesvár*
ad 19477
1858

Verzeichniß

der bei der Vermessung zur Ausführung des Grundsteuer- Provisoriums angestellten Vermessungs- Individuen.

Obergeometer, Catastral- Vermessungs- Geometer III. Classe Johann v. Rosentritt

<i>Im Schätzungs- Inspectorate.</i>	<i>Name.</i>	<i>Stand.</i>	<i>Geburtsort und Land.</i>	<i>Alter.</i>	<i>Spricht Sprachen.</i>	<i>Angestellt seit.</i>	<i>Frühere Eigenschaft und erworbene Vorbildung.</i>	<i>Anmerkung.</i>
<i>II.</i>	<i>Kun Albert</i>	<i>Landw.</i>	<i>Althaus in Ungarn</i>	<i>29</i>	<i>deutsch magyarisch und kroatisch</i>	<i>27. August 1850</i>	<i>Philosophie und Inscriptionskund in Pest</i>	

■ Kun Albert életrajzi adatai 1858-ból (ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. 423. 1858/19477.)

46 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. 399. 1857/6640., 405. 1857/27378., 419. 1858/9677., 497. 1862/47708., 660. 1858/34696., 679. 1864/5474., 680. 1864/28410., 682. 1865/19954. MNL OL, K 269. II.-A-21.-b-1. 134., 180., 250., II.-A-21.-b-2. 9., 63., 82., 171., 189., 273., 334.; K 255. 1875-51-1019. Személyi hírek. PK, 5. (1878) 11:147. Vidék. FL, 19. (1882) 130:824. FS: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q9M-CSBP-TST2-X>.

47 Többször előléptették, majd visszaminősítették.

48 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. 397. 1857/1051., 398. 1857/3645., 399. 1857/6640., 405. 1857/27328., 526. 1865/26969., 532. 1866/2872., 658. 1858/19435., 660. 1858/34969. MNL OL, K 269. II.-A-21.-b-1. 34., 53., 130., 163., 212., 247., K 269. II.-A-21.-b-2. 9., 63., 66., 82., 93., 171., 189., 273., 334., K 269. II.-A-21.-b-3. 43., 113. MTCN, 1873–1888. Személyi hírek. PK, 5. (1878) 11:147., 14. (1887) 16:204.

SÁFRÁNY TÍMEA

*A debreceni 12. felmérési felügyelőség tisztviselői, 1895–1918**

A debreceni felmérési felügyelőség (1895–1918) névtárának prozopográfiai adatgyűjtése kapcsolódott a korábban már közreadott pécsi és trencsényi felügyelőségek személyzettörténeti kutatásához.¹ Az elkészült prozopográfiai és az ezzel párhuzamosan zajlott kutatások lehetővé teszik, hogy a tényszerű adatok felhasználásával különböző vizsgálatokat végezzünk, és további következtetéseket vonjunk le a kataszteri személyzet életúttörténetére vonatkozóan.

Az idén záruló „Négyzetkataszter” projekt egyik célkitűzése, hogy létrehozza a kataszteri felmérésben 1850 és 1918 között tevékenykedő személyek adatbázisát, amelyben a karrierre vonatkozó információk és források megjelölése mellett a magánéleti adatok gyűjtése is teret kapott.² A debreceni tisztviselők kutatása során a születésre, a halálzásra és a szakmai pályafutásra vonatkozó információk mellett a házasságkötéseket is feljegyeztem, amelyek majd bekerülnek az említett adatbázisba. Több esetben csak a személyi állományról készült törzslapokból derült fény arra, hogy egy tisztviselő hol született, mikor házasodott, ki volt a felesége, vagy milyen felekezethez tartozott. Mivel a mérnökök egy része nem a mai Magyarország területén született, az egyházi és az állami anyakönyvek teljes körű kutatása nehézségbe ütközik, ezért volt a törzslap a kutatás kiváló alapja. A meglévő anyakönyvekben található, a lakhelyre, házassági tanúkra vonatkozó adatok újabb érdekességekkel szol-

gálhatnak. Abban a periódusban – az 1830-as évektől a század második feléig –, amelyben a mérnökök születtek, majd amelyekben házasodtak – a 19. század második felétől a 20. század első feléig –, eltérő módon vezették az egyházi, majd állami anyakönyveket. A 19. század első felében nem jegyezték fel, hogy hol lakott a menyasszony vagy a vőlegény, ez később általános lett. Ugyanígy eltérő, hogy feljegyezték-e az apa foglalkozását vagy társadalmi helyzetét. Így a debreceni mérnökök vizsgálatakor nem lehet egységes alapokra építeni, és bár néhány esetben tudható, hogy az apa is mérnök volt, esetleg nemesi családból származott, pontos számadatokkal nem tudunk szolgálni.

Tanulmányomban a tisztviselők születési, házassági adatait, vallását, iskolázottságát, nyelvtudását, karrierjét és családi helyzetét vizsgálom. Alapvető forrásként a törzslapokat használom, viszont ezek nem maradtak ránk teljes számban, ezért a következtetéseket csak a meglévő adatlapok és a kiegészítő kutatások alapján lehet levonni, ami így közel sem teljes. A tanulmányokra és a nyelvtudásra vonatkozó ismeretek kizárólag a törzslapokból nyerhetők, míg a vallásra, házasságra vonatkozó adatoknál az anyakönyvi kutatás is eredménnyel járt, ezért több mérnök utóbbi adatai vizsgálhatók. A tanulmány célja az is, hogy a már meglévő és a *Catastrumban* közölt prozopográfiai adatsorokat felhasználva árnyaltabb képet adjon a debreceni, pécsi

* A tanulmányhoz szükséges kutatás a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal támogatásával az NKFI Alapból (K 132723) valósult meg.

1 KISS MÁRTON: A kataszter mint a gavallérélet harmadik stációja. A pécsi kataszteri felmérés személyzeti adattára (1884–1918). *Catastrum*, 8. (2021) 3:21–34. (= KISS, 2021); REISZ T. CSABA: Külföldi mérnökök a magyarországi kataszteri felmérésekéknél. *Archivarium historicorumque magistra. Történeti tanulmányok Bak Borbála tanárnő 70. születésnapjára*. Szerk.: KÁDÁR ZSÓFIA – LAKATOS BÁLINT – ZARNÓCZKI ÁRON. Bp., 2013. 189–215.; UÓ: A kataszteri felmérés Trencsén megyében. *Catastrum*, 5. (2018) 3:49–64. (= REISZ, 2018); SÁFRÁNY TÍMEA: A debreceni 12. felmérési felügyelőség személyzete 1895 és 1918 között. *Catastrum*, 10. (2023) 3:25–40. (= SÁFRÁNY, 2023).

2 REISZ T. CSABA – TÖRÖK ENIKŐ: A magyarországi kataszteri felmérés tisztviselői kara. Prozopográfiai adatbázis, 1850–1918. *Catastrum*, 9. (2022) 3:54–64.

és trencsényi kataszteri személyzet életéről. A kutatás során a pécsi és trencsényi, törzslappal rendelkező hivatalviselők adatlapját átnézve kigyűjtöttem a nyelvtudásra vonatkozó információkat, amelyek mellett a születési és iskolázottsági adatokat is felhasználtam. A vallási hovatartozást és a házasságkötéseket csak a debreceniek esetében vizsgálok. Elsőként a születést, a származást, a felekezetet, az iskolázottságot és a nyelvtudást, valamint a karriert elemzem, ezt követően a családi helyzetre és kapcsolatokra helyezem a hangsúlyt. Végül kitekintést nyújtok néhány mérnök szakmai pályafutásán túli életútjáról.

Származás

A debreceni felügyelőség személyi állománya mintegy 56%-ának maradt fenn szolgálati adatlapja, a 109 hivatalviselőből 61 személynek. A pécsi százalékos adat hasonló (57%), 63-ból 36 személy, míg Trencsényben 41-ből 15 személy (37%) törzslapja van meg.

Az ezekből kinyerhető adatok a születésre vonatkozóan anyakönyvi kutatással bővíthetők. Debrecen esetében 88, Pécssett 48, míg Trencsényben 30 fő születési adatát ismerjük. Kérdés, hogy kijelenthető-e az, hogy egy adott területen szolgáló mérnökök onnan származtak-e, törekedtek, törekedhettek-e erre valamilyen szinten a személyzeti beosztások során. Ha feltételezzük, hogy valaki a születési helyén vagy annak közvetlen környezetében nőtt fel, akkor kétségtelenül nagyobb helyismerettel rendelkezett, mint az ország másik területéről iderendelt kollégája. Azzal is számolni kell, hogy ha valakinek az apja is mérnök volt, akkor lehet, hogy a gyermek- és kora ifjúkorát számtalan településen élte le.

A debreceni felügyelőség illetékességi körébe az akkori Hajdú, Bihar, Szabolcs és Szatmár vármegyék felmérése tartozott, a pécsihez Baranyán kívül Tolna vármegye, valamint Fiume szabad királyi város. A trencsényiek az adott

vármegyei törvényhatóság területét mérték fel. A vizsgált mérnökök születési ideje igen nagy időszakot ölel fel, ezért a legkézenfekvőbbnek az tűnt, hogy a születésük kori vármegyét, kerületet rögzítem. Ennek megállapításához első sorban az 1873., 1877., 1882., 1892. évi helységnévtárakat használtam, lehetőleg azt, amelyik a legközelebb esett a születés időpontjához.³ A vizsgálatból kihagytam azokat a személyeket, akik nem a történelmi Magyarország területén születtek. Debrecen esetében 4, Pécssett 9, Trencsényben 1 fő maradt ki, így 84, 39 és 29 főt vizsgáltam tovább. Arányaiban nem mutatkozik nagy eltérés abban, hogy az egyes felügyelőségek munkatársainak hány százalékát tudom elemezni (a cívisváros esetében 77, Pécs 62, Trencsény 71%). Az ismert adatok alapján kijelenthetjük, hogy Debrecenben 38, Pécssett 17, Trencsényben 19 különböző vármegyéből vagy kerületből származtak a mérnökök. Hozzá kell tenni, hogy a nagy időintervallum miatt ezen időszak alatt több törvényhatóság nevet és ezzel területet is változtatott, így például Pest-Pilis-Soltból Pest-Pilis-Solt-Kiskun lett, a Hajdú kerület megszűnésével az betagozódott Hajdú vármegyébe, ezeket minden esetben azon a néven jegyeztem fel, ahogyan az illető születésekor nevezték, ez részben magyarázza a cívisvárosi nagyobb számadatot is.

Az, hogy az egyes hivatalnak mekkora az illetékességi köre, nagyban befolyásolja a vizsgálat eredményét, de nem feltétlenül jelenti azt, hogy ebben az esetben a legnagyobb az ún. helyi származású, tehát az illetékességi területen születettek aránya, mint ahogyan azt a kapott eredmények mutatják. Pécssett 39-ből 15 (38%), Debrecenben 84-ből 31 (37%), Trencsényben 29-ből 1 (3,4%) a helyiek száma. Debrecen esetében a Hajdú kerületben született Karap Gézát is ebbe a csoportba soroltam. Trencsény esetében látható, hogy a közeli vármegyékből, így Nyitrából (2), Barsból (1), Zólyomból (1) és Pozsonyból (3) származottak is dolgoztak a hivatalban.

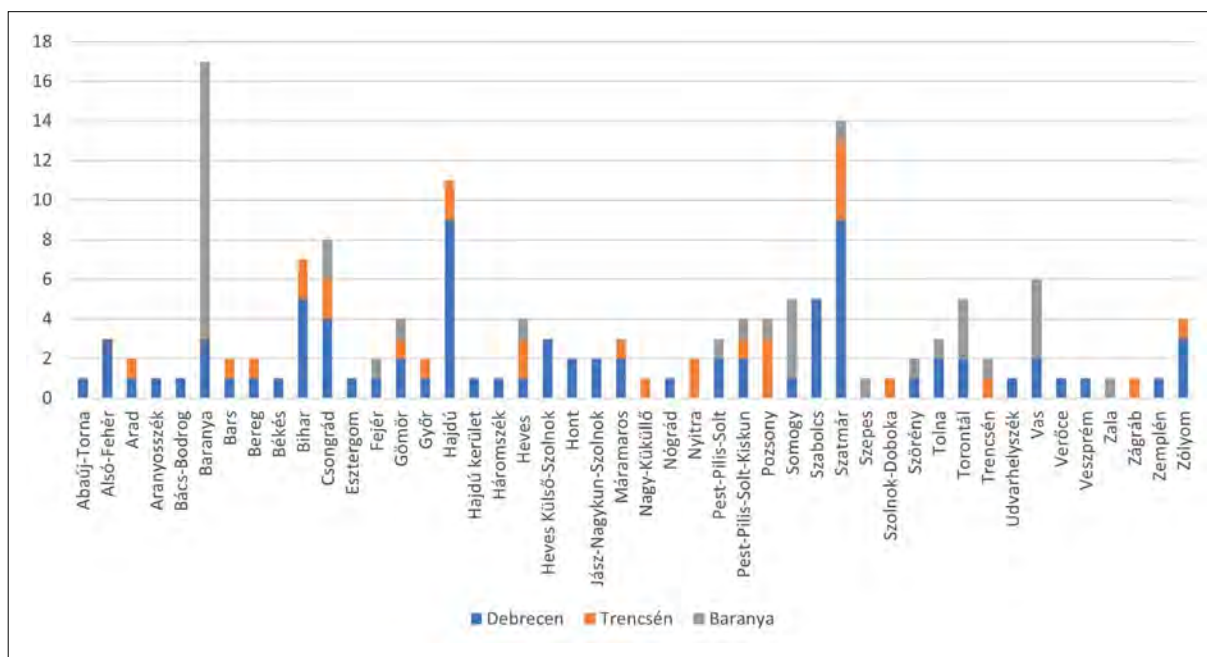
³ A Központi Statisztikai Hivatal oldalán betűrendes keresővel használhatóak ezek a helységnévtárak. <https://www.kshkonyvtar.hu/article/56/959/helysegnevtarak> (elérés ideje: 2023. okt. 28.)

Hajdú vármegyét (11) vizsgálva nagy arányú a debreceniek (9) száma, mellettük Hajdú-böszörmény emelkedik ki három fővel, köztük egy testvérpárral, Karap Bélával és Gézával, de a szatmáriak (9) is magas számban képviselték magukat, Bihar és Szabolcs vármegye 5-5 esetben volt szülőhelye a leendő mérnöknek. Az összehasonlítás alapján elmondható, hogy a debreceni felügyelőség összességében nagyobb arányú helyi származású munkatársat tudott magáénak. Alapvetően a debreceni és pécsi intézményre jellemző, hogy alkalmazottai nagyobb része az általuk felmért területről származott, amely egészen biztosan megkönnyítette számukra a munkát. Az egyes időszakokban eltérő arányban lehettek a helyi származásúak, nem készítettem évekre lebontott kimutatásokat.

A debreceni felügyelőség dolgozóinak fellekezeti hovatartozását 84 személy esetében ismerjük. Magas a római katolikusok aránya (50 fő, 60%), a felénél kicsit több a refor-

mátusok száma (26 fő, 31%). Emellett három görögkatolikus, kettő unitárius és egy-egy ortodox, evangélikus és izraelita vallású volt.

A Debrecenben szolgáló mérnökök közül többen nemesi származásúak voltak, talán a legismertebb család Péchy Tiboré (péchujfalusi), emellett Bodnár Gyula (legényei), Majzik Miklós (tarcsai), Raics Ferenc (nagygyeeri), Rozgonyi Dezső (rozgonyi), Siposs Rezső (vaskapui), Székely Ferenc (ótordai), Thanhoffer Lajos (völcsői) és Zarubay István (szentmártoni) használtak valamilyen előnevet, ami nemesi származásra utal.⁴ Többeknek már az apjuk is mérnök volt, így Abaffy Károly és fia, Jenő, annak fia, Győző, Sám Henrik és nevelt fia – akinek a vérszerinti apja is geometraként dolgozott –, Babos Károly, de Matejovszky Szaniszló és Penkala Ferenc apja is mérnök volt. Karap Béla és Géza testvérek voltak.⁵ Elsődleges források hiányában nem tudjuk, hogy mennyire volt tudatos választás a fiúk részéről, hogy követték apjuk hivatását.

■ Az egyes felügyelőségen dolgozók születési helyük szerinti vármegyei megoszlása

4 Bodnár: KEMPELEN BÉLA: *Magyar nemes családok*. II. Bp., 1911. 262.; Majzik: *Uo.* VII. Bp., 1913. 38–40.; Rozgonyi: *Uo.* IX. Bp., 1915. 162–163.; Székely: *Uo.* X. Bp., 1931. 100.

5 Az alábbi mérnökök keresztelési és házassági anyakönyvi bejegyzései a Family Search ingyenes regisztrációt igénylő oldalán megtekinthetők (elérés ideje: 2023. szept. 24.), vö. ehhez a 22. lábjegyzetben mondottakat is. Babos Károly: 3:1:939J-IMD1-4; Matejovszky Szaniszló: 3:1:9Q97-YSJH-FDD; Penkala Ferenc: 3:1:3Q9M-CSL5-8LSQ; SÁFRÁNY, 2023. 27.

Iskolázottság, nyelvtudás

A kataszteri felmérésben részt vevő dolgozók szakképzettségéről Kiss Márton a *Catastrum*-ban alapos összefoglalót írt, ennek alapján röviden ismertetem a végzettségre vonatkozó rendelkezéseket.⁶

A mérnökök állami tisztviselők voltak, így a köztisztviselők minősítéséről szóló 1883. évi I. törvénycikk alapján magyar állampolgársággal kellett rendelkezniük, és jogi értelemben önálló személynek kellett lenniük. A törvény szabályozta a munkakörök betöltéséhez szükséges végzettséget, de megengedte, hogy rendelettel szabályozhatók azok a területek, amelyekre konkrét utasítással nem szolgált. A műszaki szakra vonatkozó előírások szerepeltek a törvényben, műegyetemi végzettség volt szükséges ehhez a kataszteri mérnöki munkakörhöz. Kiss megállapítása szerint egyetemi végzettséggel vagy érettségivel küzdhetett fel magát egy-egy személy a hivatali ranglétra felsőbb fokára.

A törvény általánosságban rendelkezett arról, hogy főgimnáziumi, főreáltanodai tanulmányok befejezése és érettségi vizsga vagy kereskedelmi iskola és katonai tanfolyam elvégzése jogosít hivatalvállalásra. A vizsgálat során az érettségik letételének helye között nem teszek különbséget, és az elkezdett, de be nem fejezett középfokú tanulmányok során sem különböztetem meg az iskolákat reál, kereskedelmi vagy gimnáziumi szinten. Ezeket az iskolatípusokat a korszakban rendeletekben egyenrangúsították.

A 20. század elejétől mérnöki szakvizsga letételét tették lehetővé azok számára, akik kellő gyakorlattal rendelkeztek. Az alsóbb szintekre tehát középfokú végzettséggel be lehetett kerülni, ugyanakkor egyetemi végzettséggel rendelkezőknek csak a ténylegesen végzett és oklevelet kapott hallgatókat minősítették.

Az egyetemi végzettség nem járt együtt magasabb fizetéssel, tehát egyáltalán nem volt motiváló a dolgozók számára. A kataszteri személyzet 95%-a csak középfokú végzettséggel bírt, és csak öt százalékának volt megfelelő egyetemi vagy főiskolai végzettsége. Ezeket a számadatokat igyekszem árnyalni a debreceni, pécsi és trencsényi vizsgálatok eredményével.

Az iskolázottság mellett a törzlappal rendelkezők esetében a nyelvtudás felmérése is elvégezhető. Az adatlapon a szóbeli és írásbeli nyelvtudás mellett annak minőségére is rákérdeztek, én ezeket a különbségtételeket nem alkalmazom, pusztán arra hagyatkozom, hogy az illető hány nyelven tudott valamilyen formában és minőségben beszélni.

A Debrecenben dolgozók közül 61 törzlappal rendelkező személy közül mindenki tudott magyarul, egyedül Kulcsár-Mecséry Emil esetében jegyezték meg, hogy a fő nyelve a német.⁷ A korszakban – evidens módon – a magyar mellett a német volt a legtöbb személy által beszélt nyelv, a cívisvárosiak közül 41 fő, azaz az adatlappal rendelkezők 67%-a tudott ezen a nyelven. Emellett kiemelkedik még a román („oláh”), amelyen 12 fő, azaz 20%, valamint a szlovák („tót”), amelyen három fő, 5% beszélt. A többi előforduló nyelv a francia (2), rutén (2), latin (1), görög (1), holland (1), angol (1), lengyel (1) és horvát (1) volt. A nyelvtudásban szerepet játszott a származás is, Penkala Ferenc Lengyelországban született, tudott a magyaron kívül lengyelül, németül, oláhul, tótul, így a legtöbb nyelvet beszélő mérnökök között találjuk.⁸ Hozzá hasonlóan Sidjanin János származása miatt tudott horvátul, de magyarul és németül is értett.⁹ Öt nyelven beszélt még Barbul János, aki magyarul, oláhul, németül, latinul és görögül is tudott.¹⁰ Latin tudásában közrejátszott az is, hogy a pozsonyi jogakadémián tanult. Péchy Tibor anyanyelve mellett németül, franciául, angolul és hollan-

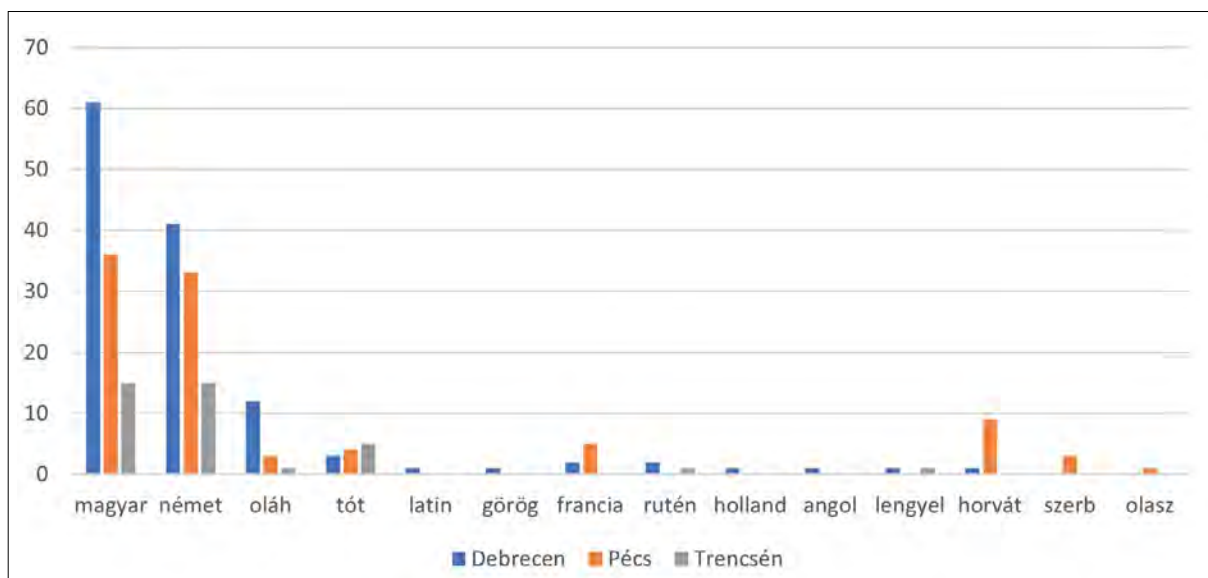
6 KISS MÁRTON: A kataszteri személyzet képzettsége a 19–20. században. *Catastrum*, 9. (2022) 3:39–46.

7 Magyar Nemzeti Levéltár (= MNL) Országos Levéltára (= OL), S 92 Az Országos Földmérési Intézet vegyes iratai (= S 92). No. 24. Országos kataszteri felmérés – alkalmazottak törzslapjai (= No. 24.) 550.

8 MNL OL, S 92. No. 25/6. 85.

9 MNL OL, S 92. No. 25/7. 138.

10 MNL OL, S 92. No. 25/1. 192.

■ Az adott nyelvet beszélő tisztviselők száma a debreceni (1895–1918), a pécsi (1895–1918) és a trencsényi (1913–1918) felmérési felügyelőségen a törzslapok alapján

dul is beszélt, esetében életpályája és nemesi származása magyarázza a többnyelvűséget.¹¹ 17-en csak magyarul beszéltek.

A pécsiek esetében 36 törzslap maradt fenn, mindannyian tudtak magyarul, és a debrecenihez képest jóval magasabb a száma azoknak, akik németül (33 fő, 92%) beszéltek, horvátul kilencen (25%) tudtak. A többi előforduló nyelv a francia (5), tót (4), oláh (3), szerb (3), olasz (1) volt.¹² A cívisvárosiakhoz képest többen voltak olyanok, akiknek a legjobban beszélt nyelve nem a magyar volt, Kulcsár-Mecséry e helyen is szolgált, mellette még ketten, Gerzabek Vilmos és Norvinski Severin jobban beszélt németül, mint magyarul.¹³ Gerzabek Csehországban, míg Norvinski Ausztriában született, ez közrejátszott a nyelvtudásuk alakulásában is. A horvát területen született Trnic István anyanyelve a szerb volt, emellett tudott horvátul, németül és magyarul is.¹⁴ A pécsiek kö-

zül Szabó Imre emelkedik ki, aki hat nyelven beszélt, anyanyelve mellett németül, horvátul, szerbül, olaszul és franciául is tudott.¹⁵ Pechán János öt nyelven tudott kommunikálni, magyarul, németül, horvátul, szerbül és franciául.¹⁶ Mindössze ketten (6%) voltak olyanok, akik csak magyarul beszéltek, szemben a debreceni 17-tel (28%). Ez a származással és a lakhellyel magyarázható.

A trencsényiek esetében 15 törzslap nyújt információt számunkra.¹⁷ Mindannyian beszéltek magyarul és németül is, ezzel teljesen eltérnek főképpen a debreceni mérnököktől, de némiképp a pécsiektől is. Nem véletlenül magas azoknak az aránya, akik tótul (5) is beszélnek, ez 33%. Emellett csak oláhul, lengyelül és ruténül egy-egy személy tudott. A másik két felügyelőség dolgozóival ellentétben itt jóval kevesebb a beszélt nyelvek száma, de mindenki legalább kétnyelvű, bár adatszükében volt a vizsgálat.

11 MNL OL, S 92. No. 25/6. 129.

12 MNL OL, S 92. No. 24. 550.; No. 25/2. 68., 85., 221., 356.; No. 25/3. 1., 79., 287., 316.; No. 25/4. 350., 464.; No. 25/5. 33., 212., 542.; No. 25/6. 67., 93., 136., 161., 504.; No. 25/7. 71., 145., 249., 316.; No. 25/8. 35., 40., 100., 206., 213., 232., 234., 352., 363., 393.; No. 25/9. 241.

13 MNL OL, S 92. No. 25/3. 79.; No. 25/5. 542.

14 MNL OL, S 92. No. 25/8. 100.

15 MNL OL, S 92. No. 25/9. 241.

16 MNL OL, S 92. No. 25/6. 93. Vö.: Bósz ATTILA: Pechán János, a zeneszerző mérnök. *Catastrum*, 10. (2023) 2:13–20.

17 MNL OL, S 92. No. 25/3. 179., 322.; No. 25/4. 346., 387., 582.; No. 25/7. 85., 498.; No. 25/8. 18., 153., 209., 213.; No. 25/9. 66., 197., 314.; No. 26/1. 548.

A nyelvtudáshoz hasonlóan az iskolázottságban is a trencséniek a kiemelkedőek, ugyanis 15-ből 14-en (93%) tettek érettségi vizsgát, egy fő vizsga nélkül végezte a középfokú tanulmányait (a magas arány oka a képzettségi szint általános növekedésében kereshető, ez a felügyelőség ugyanis csak a korszak végén működött). Heten tanultak valamennyi ideig egyetemen (53%), ők műegyetemi, jogi, teológiai és selmebányai bányászati egyetemi hallgatók voltak. Őket követik a debreceni felügyelőség dolgozói, akik közül 51-en (84%) érettségiztek, de hatan (10%) nem tettek érettségit. 11-en (18%) tanultak felsőfokú intézményben, műegyetemi, jogi és selmebányai bányászati hallgatóként. Négyen (7%) pedig hadapródi vagy katonai akadémiai végzettséggel bírtak. Karrierjük során 17-en (28%) tettek le földmérői vagy kataszteri mérnöki szakvizsgát. A pécsiek közül 23-an érettségiztek (64%), tízen (28%) viszont nem tették le az érettségit. Hatán (17%) végeztek egyetemi tanulmányokat a királyi József Műegyetemen, illetve a jogon. Hárman (8%) hadapródiskolában tanultak. Kiss Márton szakirodalmi adatai szerint 95%-nak volt érettségije, ezt az arányt egyik felügyelőségen sem tudtam kimutatni a rendelkezésre álló források alapján, bár a trencséniek igen közel járt ahhoz. Egyik felügyelőségen sem szerzett senki sem egyetemi végzettséget, ugyanakkor jóval több mint 5% volt azoknak az aránya, akik hosszabb-rövidebb ideig egyetemi tanulmányokat folytattak.

Vizsgálendő, hogy a végzettség mennyiben befolyásolta a karrierút kimenetelét. Az eddigiek alapján feltételezhető, hogy a megkezdett egyetemi tanulmányok nem feltétlenül jelentettek előnyt a hivatali előmenetelben az érettségivel szemben. A debreceni felügyelőségen a 11 egykori egyetemi hallgatóból egy műszaki főtanácsos, egy műszaki tanácsos, hat főmérnök (köztük a két említett tanácsos), két mérnök, két mérnöksegéd és egy felmérési díjnok akad. Ezzel szemben a Debrecenben dolgozók között összesen 15 főtanácsos volt, és négyen miniszteri tanácsosi címet is kaptak. Pécsen

egy felügyelőségvezető, aki egyben főmérnök és műszaki főtanácsos is, egy felmérési felügyelő, aki szintén műszaki főtanácsos, három főmérnök, akik közül egy műszaki főtanácsos, egy csak tanácsos, végül egy mérnök is található a felsőfokú tanulmányokat megkezdők között. Pécsen tehát három műszaki főtanácsos került ki a felsőfokú tanulmányokat végzők közül, heten csak középfokú végzettséggel rendelkeztek. Trencsénben, ahol a legmagasabb volt az egyetemi hallgatók aránya, csak egy főmérnök, kettő mérnök és három mérnöksegéd volt, holott öt műszaki főtanácsos dolgozott egykor Trencsénben, és egy személy miniszteri tanácsosi címet is kapott. A felsorolt számadatokból egyértelműen kitűnik, hogy egyik felügyelőségen dolgozó vezető sem volt egyetemi hallgató, Endrődi József, aki egykor Pécsen dolgozott, 1913-tól a 16. felügyelőséget vezette.¹⁸ Ugyan

■ Wonek Alajos arcképe, 1897 (Déri Múzeum, Gondy-Egey 26/2/792.)

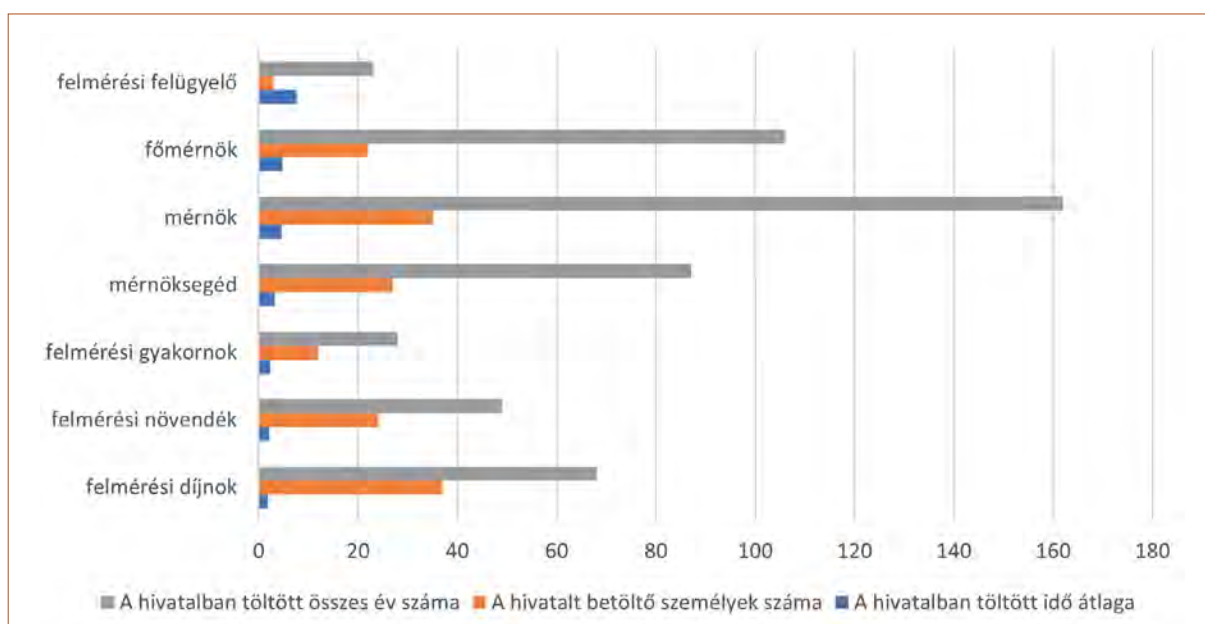
akadnak eltérések a három felügyelőség egyetemi hallgatóinak későbbi hivatali pályája között, azonban úgy tűnik, hogy a felsőfokú tanulmány végzése nem jelent kimondottan előnyt, az egyéni kvalitások, a szorgalom és az élet-helyzet sokkal meghatározóbb lehet a kataszteri felmérésben dolgozók hivatali karrierjében.

A debreceni felügyelőség tisztviselői

A debreceni kataszteri felmérés szervezetében 1895 és 1918 között 109-en dolgoztak. Ez idő alatt hárman vezették a felügyelőséget, Wonek Alajos (1895–1898), Székely Ferenc (1898–1913) és Majzik Miklós (1913–1918). Korábbi tanulmányomban összegeztem, hogy hány személy volt egy adott évben a hivatalban, most arra kerestem a választ, hogy az alkalmazottak egy adott pozícióban mennyi ideig szolgáltak, és hányan töltötték be azt. Ezek ismeretében átlagot tudunk számolni az egyes hivatali lépcsőfokon töltött szolgálati időkre. Minden személynél rögzítettem, ki hány évig dolgozott Debrecenben, és hogy ebben az időszakban milyen munkakörben alkalmazták. Ennek alapján megállapítottam, hogy egy ember átlagosan öt évet élt a cívisvárosban, viszont eltérések adódnak abból, hogy egy pozíciót mennyi ideig töltenek be, és hányan fordulnak meg

abban a munkakörben. 59 fő egyáltalán nem lépett elő a hivatali ranglétrán a 12. felügyelőségen töltött szolgálati ideje alatt. A tisztviselők másik fele viszont elért magasabb pozíciókat is. Felmérési díjnokként 1,8, felmérési növendékként 2,04, felmérési gyakornokként 2,3, mérnöksegédként 3,2, mérnökként 4,6, főmérnökként 4,8 évet töltöttek el átlagosan az emberek ezekben a tisztségekben. A három felmérési felügyelő és felügyelőségvezető 7,6 évig állt a hivatal élén. A mérnöksegédtől a felmérési felügyelőig nő a tisztségben töltött idő. Az alsóbb szinteken kevesebb időt töltenek, ebben az esetben azért is cserélődhetnek jobban, hogy több gyakorlatot szerezzenek az egyes állomáshelyeken. A grafikonon követhető, hogy a magasabb beosztástól az alacsonyabbig folyamatosan csökken a hivatalban töltött idő átlaga.

Az is megállapítható, hogy mi volt a leg-rövidebb és leghosszabb időtartam, ameddig egy személy valamelyik munkakörben dolgozott. Eszerint felmérési díjnokként és növendékként 1–4 év, felmérési gyakornokként 1–5 év, mérnöksegédként 1–6, mérnökként 1–11, főmérnökként 1–14, felmérési felügyelőként és felügyelőségvezetőként 3–15 év adatott a debreceni felügyelőségen. A mérnöksegédi pozícióban van egy kiugró 21 éves időtartam,

■ A debreceni felügyelőség személyzetének munkaköri megoszlása 1895 és 1918 között

Höffer Józsefé, aki mérnökségként irodakezelői munkakört töltött be.¹⁹ Megvizsgáltam azt is, hogy átlagosan hány évesen kerülnek egy munkakörbe az alkalmazottak, felmérési díjnokként 22 (17–32 év közöttiek), felmérési növendékként 23 (19–33 év közöttiek), felmérési gyakornokként 25 (21–33 évesek), mérnökségként 26 (21–48 évesek), mérnökként 32 (27–43 évesek), főmérnöként 43 (36–55 évesek) évesen. A minimum-maximum életkor attól is függ, hogy ki hány évesen kezdte meg a kataszterben a karrierjét, valamint hogy mennyi időt töltött el egy-egy hivatalban, mennyire volt tehetséges.

A folyamatos áthelyezések mellett érdemes megnézni, hányan vannak azok, akik bár nem debreceni származásúak, mégis itt élték le az életük utolsó éveit. A 19 fő között voltak olyanok, akik halálukig – mint például Brandenburg Gyula, Eggmann Ferenc és Ertl Pál – vagy nyugdíjazásukig – mint Székely Ferenc – a felügyelőségen dolgoztak, illetve máshol dolgoztak ugyan, de később visszatértek – mint Kesztnér Ernő és Péchy Tibor –, és itt éltek nyugalmazott tisztviselőként. Kilencen születtek a cívisvárosban, közülük egyetlen személy van, Tóth Sándor, aki a teljes hivatali pályáját Debrecenben töltötte, végül műszaki főtanácsosként mehetett nyugdíjba. Az esetek többségében nem feltétlenül a szülővárosából indult valakinek a kataszterben töltött pályafutása, de olyan is előfordult, például Czabán Jenő esetében. A kilenc főből négyen a cívisvárosban haltak meg, közülük hárman – Kardos András, Tibai István és a már említett Tóth Sándor – a hivatalukat is itt fejezték be. Flamm Ernő halotti anyakönyvi bejegyzése Debrecenben készült, de feleségével együtt eltűntként rögzítették a halálát, őket zsidó származásuk miatt 1944-ben feltehetőleg elhurcolták. Vajon a debreceni letelepedés vagy munkavállalás egyet jelentett-e azzal, hogy innen választották a házastársukat is?

A debreceni felügyelőség dolgozóinak házasságkötései

A cívisváros felügyelőségében dolgozók közül 73 személy esetben tudjuk, hogy volt házastársa, 36 főnél nincs erre vonatkozóan információ. Jelen tanulmányban nem vállalkozom arra, hogy a házasságkötési szokásokról teljes képet adjak, ahhoz még több kutatás szükséges, nemcsak a hiányzó családi állapotok tisztázása, de a házasulandó felek társadalmi állása, származása is fontos tényező egy ilyen vizsgálat során. Érdemes volna a jövőben arra is kísérletet tenni, hogy megállapíthassuk, vajon a mérnökök mennyire házasodtak egymás családjából, akár generációkon keresztül is, mennyiben jellemző ez ebben a szakmában, mennyiben alkottak ilyen értelemben „zárt” csoportot.²⁰

A házasságkötések egy részének adata a törzslapokból származik, ahol nem minden esetben rögzítették az egybekelés helyét, ez a kutatás szempontjából problematikus. Másik része anyakönyvi kutatás a Family Search oldalán, illetve az Országos Széchényi Könyvtár Gyászjelentés-gyűjteményének partecéduláiban is van az özvegyekre utalás.²¹ Ha csak a gyászjelentésből vagy más nem teljes információt nyújtó forrásból tudható, hogy volt az elhunytnek felesége, ám nem találjuk a házasságkötési bejegyzést, akkor a hiányos adatok miatt nem tudom bevonni őket a vizsgálatba, mivel nem teljesek az adatok. A 73 személyből tíz fő esetében hiányosak az ismereteim. A vizsgálat során a fennmaradó 63 személynél elsőként azt néztem meg, hogy mikor házasodtak. Ha az időpont már vagy még nem esett a kataszternél töltött időszakba, akkor őket (összesen 7 főt) kiemeltem a vizsgált csoportból, így összességében 56 fő házasságkötését elemeztem. Kiszámoltam, hány év volt a vőlegények átlagéletkora az első házasságkötés során, ebben az esetben az 56

20 RAUM FRIGYES: Magyar földmérő dinasztiák. *Földmérő*, 31. (1985) 3–4:21–23.

21 Family Search: <https://www.familysearch.org/hu/>. Az OSZK Pannon Digitális Egyesített Archívum Gyászjelentés-gyűjteménye: <https://dspace.oszk.hu/>.

fő további két személlyel csökkent, mivel esetükben csak a második esküvőt találtam meg. Eszerint kerekítve az újdonsült férjek átlagéletkora 31 év volt. A kutatás jelenlegi állása szerint 10 férfi kétszer házasodott, köztük volt elvált és özvegy is, egy pedig háromszor. A második és harmadik házasságkötéseket is bevontam abba, hogy megállapíthassuk, vajon a vőlegény az egybekelés időpontjában milyen hivatalt töltött be a kataszternél. Már az átlagéletkor viszonylag magas értéke is jelezheti, hogy elhanyagolható azon személyek száma, akik felmérési növendékként vagy díjnokként házasodtak, az esetek túlnyomó többségében mérnökegdként (30), mérnökként (17) vagy főmérnökként (10) nősültek meg. Mindez azt mutatja, hogy a tisztviselők az egzisztenciális stabilitást és így alkalmasságukat a házasságra a mérnöki munkakörben érték el.

A debreceni születésű, illetve az életük végéig Debrecenben letelepedő mérnökök esetében külön is megvizsgáltam, hogy ők hogyan házasodtak, és vajon a házasság is közrejátszott-e a letelepedésben. Szülővárosukban csak ketten, Kardos András és Tóth Sándor házasodott és halt meg, a többi hét személy máshol házasodott meg.²² A cívisvárosban dolgozó és lakó kataszteri alkalmazottként, de nem itt házasodott Csala Imre (Szegeden, szülővárosában), Orosz Géza (Hajdúböszörményben, szülővárosában), Rusz Kornél (Kecskeméten) és Tibai István (Kunmadarason), ott a menyasszony lehetett az odavalósi.²³ Debrecenben éltek, dolgoztak és házasodtak kilencen, közülük élete végén is itt élt Babos Károly – aki mindkétszer helyben választott menyasszonyt –, Matejovszky Szaniszló, Orosz Kálmán és

Sebastian Rezső.²⁴ Debrecenben haltak meg, de házasságkötésükkor nem itt éltek, mégis itt keltek egybe választottjukkal Péchy Tibor és Rozgonyi Dezső.²⁵ A letelepedésre jó példa Karap Géza, aki hajúböszörményi születésű, Debrecenben házasodott, de akkor nem ott élt, viszont itt halt meg, halála előtt tíz évvel a debreceni polgárok sorába is felvették.²⁶

A prozopográfiai tanulmány lezárását követően, ha tudomásom volt róla, feljegyeztem az egymás között létrejött rokoni kapcsolódásokat, amelyek a házasság útján jöttek létre. Ezeknek a feltárása is további kutatómunkát igényel. Megjegyzendő, hogy nemcsak rokoni szálak szövődhettek a munkatársak között, de tanúként is megjelentek egymás esküvőin, jó példa erre a debreceni születésű Kardos András, aki főnökét, Székely Ferencet kérte fel tanúnak, Sám Henrik és Rusz Kornél pedig egymás esküvői tanúi voltak, Rusz esetében ez a harmadik házasságkötésénél fordult elő.²⁷

A prozopográfiai bővítésével, több felmérési felügyelőség dolgozóit vizsgálva, majd az adatok vizsgálatával még több következtetést, eredményt várhatunk a mérnökök életének számos részletével kapcsolatban.

A földmérésen túl

A kutatónak igen kevés lehetősége van arra, hogy a mérnökök társadalmi vagy éppen a szakmai tevékenységen túlmutató életét megismerje. A mérnökök vagyoni helyzetére vonatkozóan nincsenek adataink, az biztos, hogy a meglévő debreceni virilistalistákon egyikőjük sem szerepel 1918-ig bezárólag, de ez nem meglepő a mérnökök fizetését és vég-

22 A Family Search adatbázisában végzett kutatásaimat 2023. október 2-án végeztem. Minden link így kezdődik: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/>, a / utáni hivatkozáskiegészítéseket adom csak meg a továbbiakban. Kardos András: 3:1:33S7-9TFX-XV8; Tóth Sándor: 3:1:33SQ-GPVL-CTH

23 Csala Imre: 3:1:33SQ-GP6Q-BD3; Orosz Géza: 3:1:33SQ-GTXB-2F6; Rusz Kornél: 3:1:33S7-9P6S-586

24 Babos Károly: 3:1:33SQ-GTF4-9HY9; 3:1:33SQ-GPVL-71Q; Matejovszky Szaniszló: 3:1:33SQ-GTXP-93W, 3:1:33S7-9PVK-5WC; Orosz Kálmán: 3:1:33SQ-GPV2-9LKN; Sebastian Rezső: 3:1:33SQ-GPVL-H8D; SÁFRÁNY, 2023. 28., 33., 34., 36.

25 Péchy Tibor: 3:1:33SQ-GTXG-7BK; Rozgonyi Dezső: 3:1:33SQ-GTXF-R6T; SÁFRÁNY, 2023. 34–35.

26 Karap Géza: 3:1:33SQ-GTF8-1Y1; Uj debreceni polgárok. *Debreceni Ujság*, 33. (1929) 267:15.; SÁFRÁNY, 2023. 32.

27 Kardos 1909. ápr. 24-én, Debrecenben vette el Károlyi Katalint. 3:1:33S7-9TFX-XV8; Rusz 1897. júl. 4-én Kecskeméten özv. Gyenes Sándorné Szabó Ilonával kötött házasságot. 3:1:33S7-9P6S-586; Sám 1897. nov. 6-án Debrecenben vette el özv. Pattermann Ferencné Kroneretter Erzsébetet. 3:1:33SQ-GTFF-98XY.

■ Rolla János rajzos portréja (GK, 21. /1969/ 4:293.)

■ Majzik Miklós arcképe (GK, 21. /1969/ 5:382.)

zetségét figyelembe véve.²⁸ Az Arcanum Digitális Tudománytár lehetőséget nyújt arra, hogy betekintést nyújthassunk a tisztviselők életébe. Alább bemutatom, mi mást csináltak a tisztviselők a munkájuk mellett. Alapvetően három csoportba sorolhatjuk az adatokat. Ismertetem a társadalmi szerepvállalást (egyesületi munkát), a feltaláló mérnököket, majd az egyedi életutakból eredő sajátosságokat egy katonamérnök tevékenysége alapján.

Számos Debrecenben dolgozó hivatalviselő tevékenyen részt vett az első, kifejezetten a földméréssel foglalkozó szaklapnak, a *Kataszteri Közlönynek* a szerkesztésében, így Székely Ferenc, aki számos cikket is írt, rajta kívül ugyancsak aktívan közreműködött Rolla János és Majzik Miklós. Ők szakmai tekintetben is magas pozíciókat értek el, talán nem véletlen az ilyen irányú tevékenységük. Székely nemcsak újságszerkesztésben és -írásban jeleskedett, hanem Debrecen társadalmi életében is részt vett, az 1902-ben megalakult helyi Székely Társaságnak alapító tagja és 17 éven át alelnöke volt. Emellett vallásos emberként

támogatta a helyi unitárius egyház létrejöttét, majd első gondnokaként működött. Vagyonából minden egyházi felekezetnek adományozott.²⁹ Suba Árpád szakmai szervezetben dolgozott, mintegy 10 éven keresztül, 1956 és 1966 között, a Geodéziai és Kartográfiai Egyesület szolnoki csoportjának vezetője volt.³⁰ Korompay Ferenc nem szakmai területen, hanem az autós és motorsport területén volt aktív, 1929-ben nemcsak a Tiszántúli Automobil Club sportszakosztályának tagja, hanem a motorosszakosztály alelnöke is volt.³¹ A Nyíregyházi Kereskedők és Iparosok Sport Egyesületének motorkerékpár-szakosztályának alelnöki tisztségét is betöltötte.³²

A mérnökök között feltaláló is akad, a szakmai munkát könnyítette meg előbb csak saját magának, majd később a szakmabeliek számára is Majzik Miklós a róla elnevezett „majzik” nevű térképészeti segédeszközzel, az egyenszerű felrakó háromszöggel.³³ Találmányáról 1898-ban *Az idő pénz* című cikkében számolt be a *Kataszteri Közlöny* hasábjain.³⁴ Penkala Ferenc halálakor a *Hódmezővásárhely*

28 A virilistalisták 1895 és 1918 között az alábbi évekből maradtak fent: 1899, 1905, 1906, 1907, 1908, 1909, 1910, 1911, 1913, 1915, 1916, 1917, 1918. MNL Hajdú-Bihar Vármegyei Levéltára (= HBVL), IV. 1406. b. Debrecen Város Polgármesteri Hivatalának iratai, Általános közigazgatási iratok (= IV. 1406. b.), 487. d.

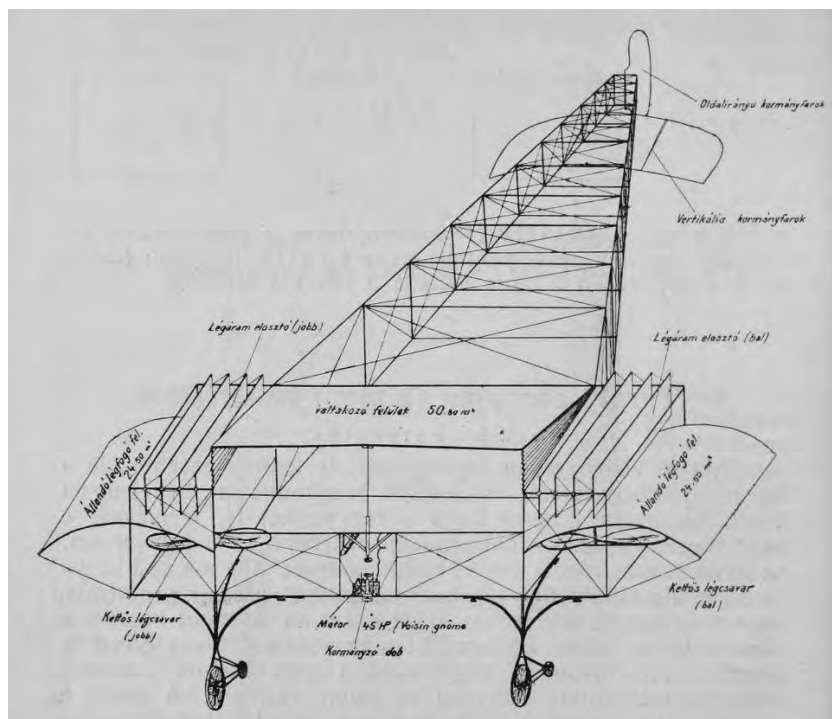
29 SÁFRÁNY TÍMEA: „Kezdem belátni, hogy nemhiába éltem!” Ótordai Székely Ferenc (1852–1923) élete és munkássága. *Catastrum*, 10. (2023) 1:27–28.

30 Suba Árpád. *Geodézia és Kartográfia* (= GK), 22. (1970) 5:364.

31 Automobil. A Tiszántúli Automobil Club új tisztikara. *Nyírvidek*, 50. (1929) 36:6.

32 A Nyikise motorkerékpár szakosztálya reorganizálta tisztikarát. *Nyírvidek*, 49. (1928) 91:6.

33 BENEDEY LÁSZLÓ: Majzik Miklós. *GK*, 21. (1969) 5:382–383.

■ Szatke Ferenc „Turul” névre keresztelt repülőgépe a *Kataszteri Közlöny* 1909. évi novemberi számában

arról tudósította olvasóit, hogy az elhunytban az „öntöltő toll” társfeltalálóját tisztelhetik.³⁵ A cikkben Gyulának nevezik Ferenc testvérét, de Ede nevű testvére volt az, akinek a *Szabadalmi Újságban* megjelent a töltő iron nevű találmánya, azt nem tudni, volt-e a találmányban valamilyen tényleges szerepe Ferencnek.³⁶

A *Kataszteri Közlöny* szerkesztősége sem akarta elhinni 1909-ben, amikor arról cikkeztek a napilapok, hogy egyik kollégájuk, Szatke Ferenc egy repülőgép, vagy ahogyan ők fogalmaztak, egy aeroplan tervezésével foglalkozik, aztán maguk adták közre a Turul nevű gép leírását.³⁷ A gép legfőbb újdonsága a nagyobb biztonságra való törekvés, ugyanis a motor meghibásodása esetén a gép szárnyai egyfaj-

ta léggömbbé alakulnak át, ezzel segítve a biztonságos földet érést. A repülési kísérletre Debrecen városától 500 koronát kért Szatke, ezt a jogi és pénzügyi bizottság támogatta, emellett kérelmet adott be Debrecen Nyulas városrészén egy repülőgéphangár felállítására.³⁸ Az általa készített gépet a debreceni közönség is láthatta 1910. május elején, amikor a Városházánál kiállították.³⁹ Szatke az 1910. június 5-én kezdődő budapesti nemzetközi repülőversenyen is indult.⁴⁰ A 11 magyar nevező között ott található Penkala Ede is, a töltőtoll feltalálója.⁴¹ A repülőverseny egyik napján

felszállt gépével, amellyel körülbelül ötméteres magasságban másfél kilométeren keresztül repült, amikor nekiütközött egy vastag drótnak, amit a szervezők feszítettek ki a jelzőoszlopok rögzítésére, a baleset során a gép összetört, a feltalálója azonban komolyabb sérülések nélkül megúszta az esetet. Az Aeroclub elismerte felelősségét, és kártérítést ígért a mérnöknek, azonban az ígéretet nem tartották be, az esettel kapcsolatban az egyik lap tudósítója azt jegyezte le, hogy Szatke ezzel elesett az első díjtól, amelyet minden bizonnyal ő nyert volna meg.⁴² A repülőgép további sorsáról már nem cikkeztek a lapok. Szatke emlékéért Debrecenben a nemzetközi repülőtér mellett róla elnevezett utca őrzi.

34 MAJZIK MIKLÓS: „Az idő pénz”. *Kataszteri Közlöny* (= KK), 7. (1898) 12:231–232.

35 Penkala meghalt. *Hódmezővásárhely*, 45. (1915) 11. 27. 3.

36 Penkala Ede. *Szabadalmi Újság* (= SZU), 4. (1906) 12:69.

37 SZATKE FERENC: A „Turul” aeroplan (biplan) ismertetése. KK, 18. (1909) 11:265–268.; 280.; Szatke Ferenc. SZU, 8. (1910) 16–17:4.

38 A hangár felállítására vonatkozó kérelme nem maradt ránk. MNL HBVL, IV.1405.b. Debrecen város tanácsának iratai. 675. k. 5890/1910; Repülőkísérlet. *A város. Közigazgatási, közművelődési és közgazdasági hetilap*, 7. (1910) 9:4.

39 Szatke Ferenc repülőgépe. *A város. Közigazgatási, közművelődési és közgazdasági hetilap*, 7. (1910) 20:3.

40 Repülőgép Debrecenben. *Nemzeti Sport* (= NS), 8. (1910) 19:15.

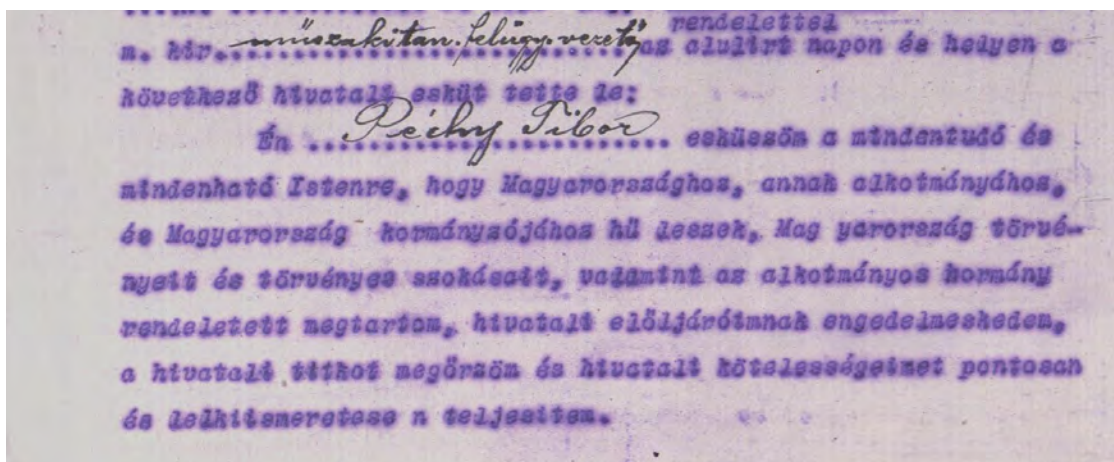
41 Kik neveztek a budapesti repülőversenyre? NS, 8. (1910) 21:10.

42 Az Aero Club és a magyar aviatikusok. *Pesti Hírlap*, 32. (1910) 148:11.

■ Péchy Tibor búr katonai egyenruhában (Péchy György tulajdona)

Nem mindennapi Péchy Tibornak a kataszteri évek előtti élete. A régi nemesi család sarja a bécsi katonai akadémián tanult, majd 1889-ben a 12. huszárezredben kezdte meg szolgálát, hét év múlva már főhadnagyként lépett ki a hadseregből. Ezután útja Dél-Afrikába vezetett, Pretoriában telepedett le. Elköltözésének oka máig ismeretlen, de Szabó-Zsoldos Gábor, Péchy afrikai tevékenységének kutatója szerint minden bizonnyal szerepet játszott döntésében a Witwatersrand-hegységben lévő aranyléőhely is.⁴³ Kezdetben egy bár üzemeltetésébe fogott, majd Pretoriából elköltözve egy modernfonteini dinamitgyárban dolgozott, amikor 1899-ben kitört a második angol–búr háború. Egy másik magyarral, Ferenczy Mihállyal – akivel a gyárban is együtt dolgoztak – 1900-ban önkéntesként léptek be a búr hadseregbe, Johannesburgból vonattal indultak el a colesbergi frontra. Péchy 1900. január 19-től szeptember végéig, kilenc hónapig szolgált, majd 1900 novemberében hazatért Debrecenbe, ahol nagy érdeklődés övezte. Hadi szolgálata alatt több fronton is szolgált, alkalma nyílt rá, hogy megismerje a búr politikai és katonai vezetőket. Levelei, naplója és beszámolóí fontos forrásként szolgálnak a háborúról.⁴⁴

■ Péchy Tibor felügyelőségvezető esküje az új hatalomnak, 1920 (MNL OL, S 92. Nr. 25/6. 134.)

43 Ezúton köszönöm dr. Szabó-Zsoldos Gábor adjunktus, a Nyíregyházi Egyetem Történettudományi és Filozófiai Intézet oktatója önzetlen szakmai segítségét. Közreműködésével sikerült engedélyt kapnunk Péchy Tibor unokájától, Péchy Györgytől a tanulmányban található kép közléséhez, amit ezúttal is köszönök.

44 SZABÓ-ZSOLDOS GÁBOR: Egy debreceni a búrok oldalán. *A debreceni Déri Múzeum Évkönyve, 2008–2009.* Szerk.: MAGYARI MÁRTA. Debrecen, 2010. 67–68.; SZABÓ-ZSOLDOS GÁBOR: Bantuk, britek, búrok és Afrika déli része a búr háború egyik magyar résztvevőjének szemszögéből. *Magyar katonák a világ tájain – „Idegen hadakban”.* Szerk.: AMBRUS LÁSZLÓ – RAKITA ESZTER. Eger, 2022. 51–67.

REISZ T. CSABA

Az Országos Községi Törzskönyvbizottság története

II. Az 1898. évi IV. törvény előkészítése, 1895–1897*

Az osztrák–magyar kiegyezést követően Magyarország politikai, gazdasági és társadalmi viszonyai minden korábbi időszaknál jelentősebb mértékben alakultak át. A polgári és politikai jogok kibővültek, a kapitalista fejlődést a liberalizmus eszmerendszere – a polgár szabadságélménye – különösen a korszak első évtizedeiben segítette. A városiasodás, beleértve a munkásság számának és politikai öntudatának növekedését is, öles léptekkel haladt. Az államszervezet professzionalizálódott, a központi irányítás az önkormányzatisággal szemben újabb és újabb területekre terjedt ki, ugyanakkor az elszegényedő nemesség beáramlása a tisztviselőrétegbe jelentős volt. Az egységes nemzetállam kialakításának az eszméje, a (nagy)hatalmi ábrándok és a nacionalizmus erősödtek, és mindennek tág kereteket biztosított az ezeréves államiság (millennium) megünneplése, a készülődés éveitől a megvalósulásig. „A községnevéadásban is e társadalmi–politikai törekvések fejeződnek ki, s ennek megfelelően a névváltoztatás lett a beavatkozás leggyakoribb formája.”²¹

A 19. század utolsó évtizedeiben a helynevek rendezetlensége olyan gazdasági és igazgatási zavarokat is okozott, amit különösen a posta, a vasút és a belügyigazgatás érzékelt és próbált orvosolni. Az 1880-as években a vármegyei közigazgatás és a társadalmi szervezetek részéről igazi népmozgalom indult meg a községnevek sokféleségéből fakadó problémák megoldására, az egységesítésre (unifikálásra). A névváltoztatási igény összekapcso-

lódott a magyar nemzeti érzelmű – nacionalista – célokkal, amely aztán a nem magyar nemzetiségek heves reakcióit váltotta ki. Az 1891-ben Kolozsvár székhellyel megalakult, majd a vármegyékben osztályokat szervező Erdélyrészi Kárpát-Egyesületnek (EKE) már a kezdettől az volt a célja, hogy a térség turizmusát bel- és külföldön népszerűsítse és ezáltal fejlessze. Ennek érdekében az eszközei között szerepelt „a helynevek helyes megállapítása s törvényes úton biztosítása” is.² Az egyesület helynévi bizottságot hozott létre dr. Márki Sándor egyetemi tanár elnöke alatt, és e témában buzgólkodva a Belügyminisztériumnak is javaslatokat írt, illetve szakvéleményt kért a Magyar Földrajzi Társaságtól (MFT) és a Magyar Történelmi Társulattól (MTT), utóbbitól kapott is.³ Az egyesület emiatt kezdetben részt vehetett a helynevek nyilvántartásának rendezésére irányuló kormányzati előkészítő tevékenységben.

Vegyes bizottság létrehozása a helynevek törzskönyvezésére

Az EKE 1895. július 5–8. között tartotta éves közgyűlését a Beszterce–Naszód vármegyei Radnaborberekben. Az első napokon kirándultak a résztvevők (Beszterce, Dombhát, Radnaborberek – Korongyos), július 7-én volt az előző évről szóló beszámolót is tárgyaló közgyűlés, az utolsó napon pedig turistakongresszusi előértekezlet tartottak. Az egyesület 1894. évi tevékenységéről Radnóti Dezső titkár készí-

* A tanulmányhoz szükséges kutatás a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal támogatásával az NKFI Alapból (K 132723) valósult meg.

1 Az itt és alább elmondottakat l.: MEZŐ ANDRÁS: *A magyar hivatalos helységnevéadás*. Bp., 1982. 75.

2 *Erdélyrészi Kárpát-Egyesület alapszabályai*. Kolozsvár, 1891. 1.

3 REISZ T. CSABA: Az Országos Községi Törzskönyvbizottság története. I. Mozgalom a magyar helynevek érdekében, 1891–1895. *Catastrum*, 10. (2023) 3:15–24. (= REISZ, 2023).

tett részletes összefoglalót, megállapítva, hogy „egyesületünk, habár nem hordja nevében teljes célját, és sokszor félreértettünk, ismeretes már egész Magyarországon, és az E. K. E. betűk kezdenek összeolvadni egy szóvá, amint hogy célja és nemes törekvése is összeolvad a hazát és nemzetet önzetlenül szerető hazafiak érzésével”.⁴

Radnóti a helynevekkel kapcsolatos tevékenységüket is ismertette és megemlíttette, hogy a belügyminiszter a helynevek törzskönyvének összeállítására létrehozott bizottságba az EKE-t is meghívta. A szövegkörnyezetből úgy tűnhet, mintha ez is az előző esztendő eseménye lett volna, valójában azonban a beszámoló készítésének idején, 1895 tavaszán történt: „Alapszabályszerűleg megkezdjük az idegen helyeknek [így!] helyesbítésének kérdését megoldani. E kezdeményezésünk a szászok és oláhok részéről a legádázabb támadásnak volt kitéve, azonban midőn kimutattuk, hogy szándékunk jogos és méltányos, elhallgatott a vád, sőt a belügyminiszter kérésünkre elrendelte az összes községi helynevek hiteles törzskönyvének összeállítását, mely munkára egy országos bizottságot szervezett. A turistaegyesületek közül egyedül egyesületünket kérte fel a bizottságban való képviselőre. Ellenségeink hirdetik, hogy ez akciónk ellen támadt nemzetiségi mozgalom olyan szikla, melyen megtörik egyesületünk ereje. Választmányunknak e kérdésben határozott állásfoglalása az, hogy inkább kevesebben csatlakozzanak lobogónk alá, de magyarországból, [így!] nemzeti jogainkból semmit sem engedünk.”⁵ A beszámolót ismertette a Kolozsvár, és

miután az egyesület vármegyei bizottsága ott is megalakult, a Székely-Udvarhely is.⁶

Perczel Dezső belügyminiszter a községek és egyéb helyek nevének hiteles törzskönyvezése céljából 1895 májusában vegyes bizottság létrehozásáról döntött. Annak elnökéül az Országos Statisztikai Hivatal (OSH) igazgatóját jelölte ki, tagoknak pedig az érintett minisztériumok, az OSH, az MFT, az MTT, az MTA statisztikai bizottsága, továbbá az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület (EMKE) és az EKE képviselőit hívta meg. Még abban a hónapban válaszolt az MTT (május 10.), az EKE és az EMKE (május 15.), megadva a képviselők nevét.⁷ A többi felkért intézmény a nyár folyamán válaszolt, az iktatókönyv tanúsága szerint utolsóként az MTA, szeptember 25-én.⁸ A kereskedelemügyi miniszter nyár végén javasolta a belügyminiszternek, hogy a bizottságban kapjon helyet az Országos Levéltár képviselőjeként Csánki Dezső allelvéltárnok is. Pauler Gyula országos főlevéltárnok, az intézmény vezetője szeptember 21-én tájékoztatást kapott a bizottságról, és felkérték a képviselő megnevezésére. A választervezetet maga a javasolt, Csánki fogalmazta meg szeptember 24-én, eszerint őt javasolja a levéltár, „mint aki a középkori Magyarország helyrajzával évek óta kútfőtanulmányok alapján foglalkozván, a bizottság támogatására szükséges szakismerettel rendelkezik”, ezt még kiegészítette Pauler azzal, hogy „az Országos Levéltárnak a kérdések felvilágosítására és helyes megválaszolására szolgálható anyagát legjobban ismeri”.⁹

4 Egyesületi élet. A központból. *Erdély*, 4. (1895) 6–7:157–168. (jún. 1.). Idézett hely: 162.

5 Uo. 164.

6 A Kárpát-egyesület egy éve. *Kolozsvár*, 9. (1895) 155:1–2. (júl. 10.); Az E.K.E. múlt évi működése. *Székely-Udvarhely*, 1. (1895) 30:1. (júl. 21.).

7 Az MTT választmány 1895. június 6-i ülésén a titkár távollétében a jegyző számolt be a képviselő kijelöléséről: „73. Jelenti, hogy a belügyminiszter úr f. évi 36281 szám alatt kelt átiratában a magyarországi község- és helynevek törzskönyvének létesítése céljából szervezendő vegyes bizottságba egy tag kiküldésére szólítván fel a társulatot, az elnökség a társulat részéről meghívandó tagul Tagányi Károly vál. tagot jelölte ki és ajánlotta a miniszter úrnak. Jóváhagyatik.” Hivatalos értesítő. *Századok*, 28. (1895) 6:588. Az EKE választmánya a június 27-i ülésén Márki Sándor, Moldován Gergely, Hangay Gusztáv és Radnóti Dezső tagokat küldte ki, „felkérve a helynévtári bizottságot, hogy a miniszteri leirat értelmében a főbb vezérelvekre nézve idejekorán állapodjék meg”. Egyesületi élet. *Erdély*, 4. (1895) 6–7:169. (jún. 1.); A Kárpát-egyesületből. *Kolozsvár*, 9. (1895) 146:2. (jún. 28.).

8 REISZ, 2023. 21–22. Az MFT 1895. május 22-én tartott választmányi ülésén Berecz Antalt és Jankó Jánost küldték ki a bizottság munkájában részvételre. Társasági ülések. *Földrajzi Közlemények (= FK)*, (1895) 8:306. (okt.).

9 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (= MNL OL), Y 1-a Magyar Nemzeti Levéltár levéltára, Magyar Országos Levéltár, Általános iratok 1944-ig, Iratok, 1895-I-199.

A vegyes bizottság szervezete és működése

A belügyminiszter 1896. április 8-án kelt rendeletével kiadta „*a magyarországi község- és egyéb helynevek egységes, hiteles törzskönyvének létesítése céljából alakított állandó vegyes bizottság szervezeti és működési szabályzatát*”, amelyet a tárca május 1-jén induló, régi hiányt pótló hivatalos lapjában, a *Belügyi Közlöny* első számában – első rendeletként – is közétettek.¹⁰

A bizottságot a kereskedelemügyi és a vallás- és közoktatásügyi miniszterrel egyetértésben, véleményező szaktestületként hozták létre. Tagja volt a három minisztérium, a Magyar Országos Levéltár, az OSH, az MTA történelmi, illetve nemzetgazdasági és statisztikai bizottsága, az MTT, az MFT, az EMKE és az EKE képviselője. A bizottság feladata az volt, hogy javaslatot tegyen a magyar helynevek helyesírására, a nem magyar helynevek egységes magyar helyesírására, ugyanazon község többféle elnevezése közül a hivatalosra, a többszörösen előforduló helynevek kiküszöbölésére, új községnevekre (ezekhez irányadó és egyöntetű elvek kidolgozására), a szükséges intézkedésekre, hogy a megállapítandó helynevek a közhasználatban elterjedjenek és kizárólagossá váljanak. A bizottsági határozatokat a belügyminiszter hagyja jóvá. „*A bizottság nemcsak testületileg működik, hanem annak egyes tagjai az egyes vármegyék község- és egyéb helyneveinek tanulmányozásával és megfelelő javaslattétellel az elnökség által külön-külön is megbízhatók.*” A bizottság és tagjai díjtalanul végzik a munkájukat, de az ülésen részt vevők öt forintot kapnak, és kiküldetés esetén az úti költséget esetleg engedélyezik számukra.

A bizottságnak 16 tagja volt, majd év végén még egy személy csatlakozott hozzájuk. Jekelfalussy József miniszteri tanácsos, az MTA rendes tagja lett az elnök (OSH), Acsády Ignác (MTA levelező tag), Berecz Antal felsőbb leányiskolai igazgató (MFT), Csánki Dezső országos allevéltárnok (MTA levelező tag), Jankó János (MFT), Kolossváry Miklós belügyminisztériumi titkár, Márki Sándor egyetemi tanár (EKE), Mátray Elemér államasági ellenőr, Merza Lajos (EMKE), Mosdóssy Imre tanfelügyelő, Némethy Károly belügyminisztériumi titkár, Oberhäuser Lajos posta- és távírdatanácsos, Radnóti Dezső (EKE), Tagányi Károly országos allevéltárnok (MTT), Varga Gyula OSH-aligazgató (MTA levelező tag) és Vizneker Antal miniszteri titkár pedig a tagok.¹¹ Az év végén a bizottság szavazati joggal bíró rendes tagjává és jegyzőjévé nevezték ki Podhorszky Lászlót, az OSH miniszteri segédtitkárát.¹²

A *Magyar Közigazgatás* című hetilap a vegyes bizottság felállítását a millenniumi előkészületek egyik komoly lépéseként értékelte. Tarthatatlannak vélte, hogy a községek közül soknak idegen hangzású a neve, bizonytalan a helyesírása, ráadásul számos településnek többféle elnevezése van, vagy éppen soknak ugyanaz a neve, semmi nem különbözteti meg azokat egymástól. „*Nemcsak a magyar szemet és magyar hazafiságot sérti ez az állapot, hanem annak a közigazgatási és forgalmi életben is bővebb magyarázgatásra alig szoruló káros gyakorlati következményei támadnak. E helyzettel szemben jelenleg jóformán tehetetlenül áll a közigazgatás, mert sem a törvényhatóságoknak, sem a kormánynak nem áll jogában*

10 30736/96. B. M. számú szabályzat. A magyarországi község- és egyéb helynevek egységes, hiteles törzskönyvének létesítése céljából alakított állandó vegyes bizottság szervezeti és működési szabályzata. *Belügyi Közlöny* (= BK), 1. (1896) 1:5–6. *Magyarországi Rendeletek Tára*, 30. (1896) 1:890–892. A rendeletet szintén közli: A helynevek helyesbítése. *Erdély*, 5. (1896) 5:64. (máj. 1.): „*A helynevek helyesbítése kérdésében újabb fordulat állott be. A belügyminiszter úr ugyanis helyt adván az E. K. E. ama kérésének, hogy ez ügyben végre-valahára kormányintézkedés tétessék, egy országos bizottságot szervezett.*”

11 A község és helynevek hiteles törzskönyve. Hivatalos rész. *Budapesti Közlöny* (= BpK), 30. (1896) 87:1. (ápr. 15.); A hivatalos lapból. *Budapesti Hírlap* (= BH), 16. (1896) 105:15. (ápr. 16.); *Magyar Hírlap* (= MH), 6. (1896) 105:10. (ápr. 16.). Községnevek törzskönyvének létesítésére alakított bizottság. BK, 1. (1896) 1:36. (máj. 1.). A bizottság még épphogy belefért a május 1-jétől hatályos 1896. évi tisztai címtárba, pótlékként, a Belügyminisztérium központi szervezetének a végére. *Magyarország tisztai cím- és névtára*. Bp., 1896. 816.

12 Hivatalos rész. BpK, 30. (1896) 292:1. (dec. 10.), erről másnap tudósított a *Pesti Hírlap* (= PH), 18. (1896) 341:13. és a *Pesti Napló* (= PN), 47. (1896) 341.; Személyi hírek. Kinevezések. BK, 1. (1896) 16:377. (dec. 15.).

rákényszeríteni a községet a különben teljesen indokolt névváltoztatásra vagy módosításra sem. A név megállapítása vagy megváltoztatása jelenleg a községnek autonómikus belügyét képezi, ahol a törvényhatóság és a kormány legfeljebb szelíd nyomást gyakorolhat a községre. De jogilag maga a község kezdeményez, és csökönységével a felettes hatóságok bármily indokolt beleavatkozását megghiúsíthatja. Ez az állapot egyszerűen tarthatatlan.”¹³ A cikk szerint a községek nevének ügyét majd az új községi törvényben kell szabályozni, egy községnek egy hivatalos neve lehessen, amit a község köteles megállapítani, az azonos nevéek pedig megkülönböztető tagot kötelesek a névhez illeszteni. Ha ez nem történik meg, akkor a belügyminiszter lesz jogosult rendletben szabályozni a település nevét. A törvény megszületéséig viszont elő kell készíteni a községnevek törzskönyvét, „a javaslatba hozott nomenclatúra a legjobb útbaigazításul szolgál mindazon törvényhatóságoknak és községeknek, melyekben talán éppen a millennium alkalmából fokozott mértékben buzdul fel a községnevek revíziójára irányuló hazafias érzés”. Éppen ezért az állandó szakbizottság szervezéséért a belügyminisztert általános elismerés illeti; a lap a bizottság feladatait is ismertette, annak összetételéről pedig megállapította, hogy „képviseelve vannak a bizottságban mindazon hivatalos és tudományos tényezők, melyek a kérdésnél közlelő érdekelve vannak, s melyeknek egyesített működése a sikernek biztos zálogát képezi”.

A vegyes bizottság július 14-én tartotta az alakuló ülését Budapesten a statisztikai hivatal tanácsstermében, ahol majdnem minden tag megjelent. Az elnök összefoglalta a bizottság előtt álló feladatot: „a magyarországi község- és egyéb helyneveknek rendezése és pedig úgy, hogy egy névvel csak egy község neveztessek. Minden más község egészen új nevet vagy előnevet kap. Hangsúlyozta az elnök ama ferde állapotokat, melyek hazánkban e tekintetben fennállanak,

és végül rámutatott arra, hogy a rendezetlenségből a posta- és távírdaszolgáltatban, kisebb mértékben vasúti szolgáltatban, de sőt az általános közigazgatás minden ágában, s még a társadalmi érintkezésekben is számos félreértés és tévedés, gyakran helyre pótolhatatlan kár származik.” Minden résztvevő hozzászólt, megállapították a fő elveket, és elhatározták, hogy a községnevek megváltoztatásához készítenek egy törvényjavaslatot, amely szerint a névváltoztatás a belügyminiszterre és az országos bizottságra bízassék. Mielőtt munkához kezdenének, a miniszter útján körlevelet intéznek a vármegyékhez, amelyben a fennálló helyzet ismertetését kérik, ehhez kérdőívet is összeállítanak. A statisztikai hivatal útján a vármegyék monográfiáit készítőktől és másoktól is a helynevekre vonatkozó adataik megküldését kérik. A belügyminiszternek javasolták, hogy több helynévváltoztatást ne engedélyezzen, legfeljebb a bizottság véleményének kikérésével. Az ülésről csak két erdélyi lap tudósított, megemlítve és kiemelve az EKE annak idején indított helynévhelyesbítő mozgalmát, amit a román és szász lapok erősen támadtak.¹⁴ A bizottság későbbi munkájáról csak igen kevés további adat van, de működésük eredményére utal, hogy hamarosan valóban körrendeletet adott ki a belügyminiszter a vármegyéknek, és aztán a törvényjavaslatot is benyújtották.

A helynevek körében tapasztalható problémákról a nyelvészek is megemlékeztek. Az MTA-ban 1896. november 23-án tartott felolvasások alkalmával Volf György *A magyar korona országainak helységnevtára* pontatlanságát és nem teljességét kifogásolta, hozzátéve, hogy „történetbúvárnak, nyelvésznek csak azt tanácsolhatom, iparkodjék helységekre vonatkozó adatait akárhonnan összeszerezni, de a hivatalos helységnevtárhoz csak végső esetben és csak azzal a világos tudattal forduljon, hogy az minden valószínűség szerint, ha egészen cserben nem hagyja, legalább is félre fogja őt vezetni”. Simonyi Zsigmond a felállított vegyes

13 A község és egyéb helynevek törzskönyve. *Magyar Közigazgatás*, 14. (1896) 17:1–2. (ápr. 26.).

14 A helynevek ügye. *Kolozsvár*, 10. (1896) 161:2. (júl. 17.); Magyarország községneveinek helyesbítése. *Erdély*, 5. (1896) 8:97–99. (aug. 1.); Az országos bizottság első gyűlése. *Uo.* 111–112.

bizottság feladatkörét ismertette, megjegyezve, hogy a hivatalos nevek közhasználatban elterjedéséhez és kizárólagossá tételéhez szükséges intézkedéseket teljesen megvalósíthatatlannak véli. Ugyanakkor üdvözölte a helyesírásra irányuló erőfeszítéseket: *„Reméljük, hogy ezektől a haszontalan sallangoktól meg fog szabadítani a tudós bizottság. Mindenesetre hasznos lett volna vagy egy nyelvészt is bele választani.”*¹⁵

Községnevek gyűjtése

A bizottság az alakuló ülésen javaslatokat is tett a célok gyakorlati megvalósítása érdekében, ennek első lépése volt az a belügyminiszteri rendelet, amelyet 1896. október 3-án bocsátott ki Perczel Dezső belügyminiszter. A rendelet szerint – a községnevek körében fennálló számos probléma és a kérdés rendezetlensége miatt – *„kívánatos tehát, hogy egyrészt minden egyes községnek saját külön neve legyen, amely más község nevével össze nem téveszthető, másrészt pedig hogy minden község, a ma gyakran szokásos többféle elnevezés kiküszöbölésével, kizárólag csak egy hivatalos névvel bírjon, amely nemcsak a hivatalos életben, hanem a társadalmi érintkezésekben is minél általánosabban terjedjen el, s lassan-lassan kizárólag használttá legyen”*. A tárca-vezető ezért bizottságot alakított, és hogy az a rendeletben is elősorolt feladatainak eleget tudjon tenni, *„ennek egyik fő feltételét képezi a mai tényleges állapotnak minél alaposabb megismerése, kapcsolatban mindazon tájékoztató adatoknak összegyűjtésével, amelyek úgy a nevek helyesírásának megállapítása, valamint az új nevek és előnevek alkotása tekintetében útmutatással szolgálhatnak”*.¹⁶ E célból a rendelet mellékletében egy kérdőívet adtak közre,

amelyet minden községről a községi elöljáró által pontosan kitöltve kértek visszaküldeni az OSH-nak, a felülvizsgálatot a főszolgabíró és az alispán személyes felelősségével kellett elvégezni. A községi kérdőív hét pontból állt: 1. a község hivatalos elnevezése (nem magyar név-nél a kiejtéssel); 2. a hivatalos elnevezés alapján szolgáló rendelet kelte és száma (ha van); 3. használatban lévő egyéb nevek (kiejtéssel); 4. további nevek, amik már nincsenek használatban; 5. puszták, telepek és egyéb lakóhelyek nevei; 6. hivatalos bélyegző (pecsét) lenyomata, 7. észrevételek.

A kérdőív magyarázata szerint *„a nevek helyes és minden egyes betűnek jól olvasható pontos kiírására, valamint az ékezeteknek szabatos felrakására különös gondot kell fordítani”*, továbbá az észrevételeknél kell feltüntetni, ha a község szeretné a nevét megváltoztatni, de ez csak olyan név lehet, amit még az egész országban egyetlen más település sem visel.¹⁷

A rendelet megjelenése kapcsán a törzskönyvről, illetve a tanácsadó bizottság felállításáról és feladatairól is beszámolt a *Buda-pesti Hírlap*.¹⁸ Teljes szövegében ismertette a rendeletet az *Ung* című hetilap is, amely megjegyezte, hogy *„az Ung vármegyei község- és egyéb helynevek megmagyarosításának ideje elérkezett, s ez időnek beálltát teljesen a belügyminiszternek fent említett rendelete idézte elő”*, továbbá *„szükséges, hogy vármegyénk községeinek nevei abba a törzskönyvbe magyar hangzással s ne csak magyar ortográfiával kerüljenek be”*. A vármegyében több mint hatvan idegen hangzású község van, amelyek nem fogják kezdeményezni a magyar hangzású nevet. A törvényhatósági bizottságnak kell egy közgyűlésén kimondania, hogy nincs szükség az országban idegen hangzású helynevekre,

15 A hivatalos helységnévtár. *Magyar Nyelvőr* (= *MNyőr*), 26. (1897) 1:25–28. (jan. 15.). A két hozzászólást teljes egészében közli: A Hivatalos helységnévtár. *Erdély* 6. (1896) 2:25–26. (febr. 1.).

16 69401/96. B. M. számú körrendelet. A magyarországi községek és egyéb helynevek egységes hiteles törzskönyvének létesítése tárgyában. (Valamennyi vármegye közönségének.) *BK*, 1. (1896) 12:270–273. (okt. 15.). Hivatalos rész. *BpK*, 30. (1896) 244:1–2. (okt. 15.). Ugyancsak közli: *Vegyesek. Kataszteri Közlöny*, 5. (1896) 11:289. (nov. 16.).

17 1897. április 27-én a belügyminiszter elrendelte, hogy a vármegyék a névváltoztatási javaslataikat ne terjesszék fel, hanem a kérdőív megfelelő rovatában adják meg. 116.015/96. B. M. számú körrendelet. Községnevek megváltoztatásának egyelőre függőben tartása tárgyában. (Valamennyi vármegye közönségének.) *BK*, 2. (1897) 10:226. (máj. 15.).

18 A községek neve. *BH*, 16. (1896) 285:6. (okt. 16.).

ezért az Ung megyeiek is magyar névre cserélendők.¹⁹ „Vannak vármegyénkben lelkes, hazafias egyének, akik már eddig is foglalkoztak községneveink megmagyarosításának ügyével, s ha jól tudjuk, az idegen hangzású községnevek nagy része helyett már meg is találták a megfelelő magyar hangzásút. Hozzák ezeket nyilvánosságra, lapunkat szívesen megnyitjuk a javaslatok és azok indokolásának közlésére. Mert a belügyminiszter által tervbe vett törzskönyv csak úgy lesz igazán egészen teljes munka, úgy lesz csak valóban Magyarország község- és egyéb helyneveinek névtára, ha abban nem fogunk idegen hangzású nevekkal találkozni.”

1896. november 12-én a vegyes bizottság elnöke, Jekelfalussy József levélben fordult az egyházi főhatóságokhoz (érsekekhez, püspökökhöz). Összefoglalta a helynevek körül kialakult problémákat, és tájékoztatta a címzeteket a belügyminiszter törzskönyvet összeállítani akaró és állandó vegyes bizottságot felállító rendeletéről. Jekelfalussy mint a bizottság elnöke kifejtette, hogy a feladat elvégzéséhez a jelenlegi állapot és a történeti fejlődés megismerése is szükséges. Nemcsak a hivatalos hatóságok támogatására számítanak, hanem a társadalom minden rétegéből igyekeznek összegyűjteni az ismereteket. Az egyházi hatóságok, különösen az egyházközségek lelkészei a legbecsesebb adatok birtokában vannak, tudják a névváltoztatások okát, és hogy milyen természeti és történeti viszonyok eredménye a mai vagy a használatból már kikopott régebbi elnevezés. Ezért arra kéri az egyházi vezetőket, hogy a bizottság munkáját ajánlják a lelkészeik figyelmébe, és körlevélben buzdítsák őket arra, hogy „amennyiben egyes községek nevének történeti alakulására, helyesírására nézve adataik volnának, azokat minden külön felszólítás

nélkül mielőbb az országos m. kir. statisztikai hivattal (Budapest, V. Akadémia utca 12. sz.) közölni szíveskedjenek”. Köszönettel veszi a községek nevének megváltoztatására vagy új nevére vonatkozó indítványokat is, csak említések meg a történeti okot és a természeti körülményeket, amiért azt javasolják.²⁰

A törzskönyv elkészítésének nehézségeivel a Pécsi Közlöny is foglalkozott.²¹ „Megyénkben a községek nem mutatnak nagy hajlandóságot arra, hogy eddigi neveiket megváltoztassák. Csak néhányan tettek erre nézve előterjesztést, így a szentlőrinci járáshoz tartozó Büdösfa a Rózsafa nevet akarja fölvenni, a hegyháti Vaszar község pedig a Vaszár (Vas-zár) nevet. A dárдай járás Bodolya községét a hegyháti Bodolyától a »nagy«, illetve »kis« jelző hozzáadásával akarják megkülönböztetni. »Baranya« előnevet kívánják: Kisfalud, Liget, Lipova, Lőcs, Monostor, Nádasd, Szent-István és Varasd.”

A bizottsági felhívás nyomán a vármegyékben is foglalkoztak a helynevek történeti előzményeivel, és javaslatot tettek azok megtartására vagy megváltoztatására, erre jó példa volt Bács-Bodrog vármegye is.²²

A vegyes bizottság további működéséről egyelőre kiegészítő adatokat nem sikerült felkutatni, különösen a Belügyminisztérium levéltári iratanyagának nagymértékű hiányossága miatt. A bizottságot az Országos Községi Törzskönyvbizottság felállításáról szóló törvény elfogadása után 1898 februárjában feloszlatták.²³

Törvény a község- és egyéb helynevekről

1896 őszén elkészült a községnevekre vonatkozó törvényjavaslat, amelyet az EKE helynévtári bizottsága november 28-án megtárgyalt,

19 Egységes és magyar községnevek. Ung, 34. (1896) 48:2. (nov. 29.).

20 Havi Közlöny az elméleti és gyakorlati lelképásztorság köréből, 20. (1897) 82–85., a Kalocsai érseki hírlevél közlése.

21 Községek nevei. Pécsi Közlöny, 5. (1897) 23:2. (febr. 25.).

22 Bács-Bodrog vármegye helynevei. A Bács-Bodrog Megyei Történelmi Társulat Évkönyve, 13. (1897) 1:34–44. Ismerteti: TRENCSENY KÁROLY: Bács-Bodrog vármegye helynevei. MNyőr, 6. (1897) 10:450–454.

23 „A magyarországi község- és egyéb helynevek egységes, hiteles törzskönyvének létesítése céljából 1896. évi április 8-án 30.736. B. M. sz. kelt rendelettel szervezett vegyes bizottság működése, a község- és egyéb helynevekről szóló 1898. IV. tc. 4. §-ának rendelkezéséből kifolyólag megszűntnek lévén tekintendő, a belügyminiszter 1898. évi február 22-én 18.549. sz. a. kelt rendeletével a bizottságot feloszlatta, egyúttal a bizottság elnökének és tagjainak, hazafias és buzgó működésükért elismerését és köszönetét nyilvánította.” Községi törzskönyv-bizottság feloszlata. BK, 3. (1898) 5:115. (márc. 1.).

és a jelentését a választmány december 12-én jóváhagyta. A vegyes bizottság a több helyről visszaérkező észrevételek figyelembevételével a törvényjavaslatot átdolgozta és a belügyminiszternek benyújtotta, aki azt 1896. november 8-án a képviselőház elé terjesztette – legalábbis így emlékezett a történetekre az *Erdély* a törvény elfogadása után.²⁴ Más források a folyamat többi eseményére is rávilágítanak.

Perczel Dezső belügyminiszter 1897. január 15-én megküldte a törvényjavaslat szövegét és annak indoklását Bánffy Dezső miniszterelnöknek és valamennyi miniszternek, hogy arról véleményt mondjanak.²⁵ Az átirata szerint a létrehozott vegyes bizottság előadói tervezetként készítette el a törvényjavaslatot, amit ő tárgyalási alapként elfogadott. „A törvényjavaslatnak még a megalkotandó új községi törvény előtt való sürgős benyújtását és törvényerőre emelését pedig az a körülmény teszi kívánatosná, hogy a fentebb említett állandó bizottság közhasznú, állami és társadalmi szempontból egyaránt nagyfontosságú, érdemleges és rendszeres működését ily nemű törvény létrejövetele előtt tulajdonképpen meg sem kezheti, mert munkálkodásának, javaslatainak sanctiója egyelőre hiányoznék.”

Minden miniszter egyetértett a törvényjavaslat benyújtásával, de csak a Miniszterelnökség és a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium tett észrevételeket. Az előbbinél az előadói ívre elsőként dr. Romy Béla miniszteri titkár, az I. Elnöki osztály osztályvezetője írt véleményt, eszerint a benyújtás legfőbb indoka az, „hogy a kormánynak mód adassék a sok vizsázásra okot nyújtó községnevek megváltoztatását elrendelhetni; (rejtett indoka a községnevek magyarosítása is, ámde ezt nem célszerű hangoztatni)”. A II. osztály február 5-én kelt

véleménye szerint ha a felekezeti iskolákban és egyletekben csak a hivatalos neveket hagyják meg, akkor a végrehajthatóság miatt büntető szankciót kell az 5. § 2. bekezdésébe tenni. A Miniszterelnökség válaszátirata február 14-én kelt, és tartalmazta a büntető szankcióra vonatkozó javaslatot.

A belügyminiszter április 7-én ismét megküldte a Miniszterelnökségre az észrevételek alapján javított törvényjavaslatot, kérve a benyújtásához szükséges legfelsőbb engedély megszerzését. Az átirat hátoldalára április 13-án feljegyezték, hogy „a törvényjavaslatban figyelembe vétetett a javasolt módosítás, de büntetési sanctióról nem lévén gondoskodva, a végrehajtás alig tekinthető biztosítottnak”.²⁶ Ennek ellenére a Minisztertanács másnapi, április 14-én tartott ülésén hozzájárult ahhoz, hogy az uralkodó jóváhagyása után a belügyminiszter az országgyűlés elé terjessze a törvényjavaslatot.²⁷

Perczel – bizonyára további szövegfinomítások után – november 8-án nyújtotta be a hat szakaszból álló törvényjavaslatot az országgyűlés Képviselőházának.²⁸ A szakminiszter az indoklásban kifejtette, hogy a község- és helynevek állapota rendezetlen, több mint 2000 községnek nincs saját külön neve, még többnek pedig több is van. A helyesírásukban nagy a bizonytalanság, mert az nincsen közhitelesen megállapítva. Ez különösen komoly problémákat okoz a posta- és táviráda-, valamint a vasúti szolgáltatásban, de még nagyobb veszélyt jelent „az ország védelmi érdekei szempontjából” (tartalékosok behívása, mozgósítás, háborús helyzet esetén). Ugyancsak zavarokat okoz ez a társadalmi és a magánérdekekben, az üzleti érdekekben. Mindezek a problémák „csakis azáltal szüntethetők meg, ha maga az

24 A község- és egyéb helynevekről szóló törvény keletkezése. *Erdély*, 7. (1898) 1–3:26–29. Az alakuló ülés dátuma és az 1896. októberi rendelet sorszáma is rossz a cikkben, ezért az ott közölt dátumokat és számokat mindenképpen fenntartással kell kezelnünk.

25 MNL OL, K 26 Miniszterelnökségi Levéltár, Miniszterelnökség, Központilag iktatott és irattározott iratok (= K 26). 1897-1377. Ezúton köszönöm kollégám, Puskás-Paulik Ágnes főlevéltáros szíves segítségét a K 26-ban őrzött iratok felkutatásában.

26 MNL OL, K 26. 1897-1377. 6714/1897.

27 MNL OL, K 27 Minisztertanácsi jegyzőkönyvek, 1897. április 14. 19. napirendi pont (Adatbázisok Online, adatbazisokonline.mnl.gov.hu; az elérés ideje: 2023. okt. 30.)

28 Az 1896. évi november hó 23-ára hírdetett Országgyűlés Képviselőházának irományai. Bp., 1896–1901. (= KI, 1896–1901). IX. 268. szám. Törvényjavaslat, a község- és egyéb helynevekről. 297–301. (mellékletben az indoklással).

alapok megszűnik, vagyis ha a mai rendezetlen állapot helyébe az az eszményi állapot lép, amidőn az országban valamennyi községnek csak egy és pedig kizárólagos saját, hivatalos neve lesz – egységes elvek szerint közhitelességgel megállapított helyesírással – s több község ugyanazon névvel nem fog bírni.”

Az eszményi állapot előfeltétele, hogy a községek által megállapított névadás addigi gyakorlata a központi kormányzat hatáskörébe kerüljön. A törvény felhatalmazást ad a kormányzatnak a megoldásra, ugyanakkor a tulajdonosok akaratnyilvánítása is érvényesülhet, mert a községeknél marad a telepek, a puszták, a havasok és az egyéb lakott helyek elnevezése. A kormányzat egy véleményező hatáskörű állandó szakbizottságot szervez, amely támogatja a Központi Statisztikai Hivatalt az országos törzskönyv vezetésében. A hivatalos neveket a hivatali életben (katonai, törvényhatósági és községi ügykezelés, közjegyzők, nyilvános iskolák) kell majd kötelezően használni, a magán- és társadalmi életben – a hivatalos nevet zárójelben megadva – más név is használható. Az országgyűlés a november 8-i ülésen tárgyalás és jelentéstétel céljából a közigazgatási bizottsághoz utasította a javaslatot.²⁹ A törvényjavaslat benyújtásáról a napilapok is beszámoltak.³⁰

A Képviselőház közigazgatási bizottsága november 19-i jelentése a törvényjavaslatot általánosságban és néhány kisebb módosítással részleteiben is elfogadásra ajánlotta, megjegyezve, hogy *„csakis a kormány lehet illetékes arra, hogy a helynevek kérdését az egész országban egyenlő irányelvek szerint, figyelemmel a*

*történelmi és egyéb szempontokra és a magyar helyesírás követelményeire, rendezze, s a már megállapított helynevek betartására ügyeljen. A bizottság ezen, a belügyminiszter hatáskörét megállapító rendelkezéshez annál nagyobb megnyugvással járult, mert örömmel vette tudomásul a bizottság kebelében ez iránt tett indítvány folytán a belügyminiszter úr azon kijelentését, hogy a helynevek megállapításánál a történelmi beccsel bíró helynevek megőrzése iránt tekintettel lesz, s az egyenlő hangzású helyneveket egymástól, megfelelő előnév alkalmazása által kívánja megkülönböztetni.”*³¹ A jelentést november 24-én bemutatták a képviselőházi ülésen, és annak kinyomtatásáról és kiosztásáról határoztak.³² A december 2-i ülésen a következő ülés napirendjére vették törvényjavaslat vitáját.³³

A Képviselőház december 6-án kezdte meg a törvényjavaslat tárgyalását, és aznap általánosságban elfogadta a szöveget.³⁴ Ruffy Pál, a közigazgatási bizottság előadója a törvényjavaslat érdekeit a gyakorlati követelmények (közigazgatás, különösen az anyakönyvi intézmény; közforgalom: posta, táviró, kereskedelem, vasúti forgalom; honvédelem: táborkari térképek szerkesztése, hadkötelesek nyilvántartása, mozgósítás) és az eszmei követelmények (magyar nemzet történelme) csoportjára osztotta. A törvény szándékáról kijelentette, hogy *„mi nem kívánunk egyebet, mint azt, hogy ott, ahol történelmi név van, azt rekonstruáljuk, reaktíváljuk, és ott, ahol régi okmányaink kiderítik azt, hogy azon helyen, ahol egy későbbi telepítvény egy új, esetleg idegen ajkú községet alapítva, annak új nevet adott, hogy ott azelőtt egy régi*

29 Az 1896. évi november hó 23-ára hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója. Bp., 1896–1901. (= KN, 1896–1901). 185. országos ülés, X. 201.

30 A sajtó a törvényjavaslatot teljes egészében, fő részeiben vagy összegzően ismertette. A községek nevei. *PN*, 48. (1897) 311:8. (nov. 9.); A helynevek magyarosítása. *PH*, 19. (1897) 310:16. (nov. 9.); A községi és egyéb helynevekről. *MH*, 7. (1897) 311:3. (nov. 9.); Helynevek magyarosítása. *Kolozsvár*, 11. (1897) 255:2. (nov. 9.); A helynevek magyarosítása. *Magyar Ujság*, 6. (1897) 310:3. (nov. 9.). Országgyűlés. A képviselőház ülése november 8-án. *Pécsi Figyelő*, 25. (1897) 256:7. (nov. 9.).

31 *KI*, 1896–1901. X. 269. szám. A közigazgatási bizottság jelentése „a község- és egyéb helynevekről” szóló törvényjavaslatról (a bizottsági szövegjavaslattal). 2–3.

32 *KN*, 1896–1901. 188. országos ülés, X. 206.

33 *KN*, 1896–1901. 189. országos ülés, X. 210.

34 *KN*, 1896–1901. 190. országos ülés, X. 220–231. (Felszólalók: Ruffy Pál előadó, 220–223.; Schreiber Frigyes, 223–225.; Sándor József, 225–226.; Eötvös Károly, 226–230.; Münnich Aurél, 230.). *KI*, 1896–1901. X. CIII. szám. Törvényjavaslat, a község- és egyéb helynevekről. (A képviselőház által elfogadott szerkezet.) 398–399.

magyar község állott fenn, reaktiváljuk annak a feledésbe merült régi magyar községnek nevét. (Élénk helyeslés és tetszés a szélső baloldalon.)”. Felszólalásában fontosnak tartotta a helynevek magyar helyesírását, ami különösen a nemzetiségi – román, szász – vidéken feltűnően átalakult. „Így például Apácából alkottak Apaticát, Adányból Ardanut, Nagycékből Cagumaret, Kárásztóból Carasteut, Gyertyánosból Carpanisiut, Bodzásból Buziást, Mihálydból Mehádiát, Péterfalvából Petrovoszellót, Csákból Csákovát, Kőkéndből Kikindát, Apátiból Apatint, Homokrévből Mokrint.” Azért kell a belügyminiszter döntési jogát megteremteni, mert a községek ragaszkodnak a saját elnevezésükhöz, vagy közböcsök a kérdés iránt, ha pedig valamelyik bármilyen, akár hazafias okból nevet változtatna, „akkor bizonyosan nem fog a történelmi kútfőkhöz fordulni, nem fog a történelmi társulathoz, nem fog az országos levéltárhoz kérdést intézni, hanem a saját individuális fantáziája nyilatkozik meg, és úgy magyarosítják meg a községet, hogy bátran elmondhatjuk, hogy abban bizony köszönet nincsen”. Az előadó szerint a törvényi szabályozás azzal a hozadékkal is jár, hogy „a belügyminiszter számára a történettudomány terén egy új tér nyílik, és ezen irányzat azután remélni engedi nekünk, hogy a történeti kutatások terén nagyobb buzgalommal fogunk sikeres eredménnyel találkozni, mint amily eredmény eddig a magántársaságok kezdeményezése terén konstatalható”.

Schreiber Frigyes (1826–1907), Nagyszében város egyik képviselője a szász nemzetiség érdekében a törvény ellen emelt szót, mert az az előírás, hogy „egy név legyen a településnek, az állam nyelve a magyar, tehát csak magyar neve lesz a településnek [...] eltemeti, amennyire ezt teheti, a nem magyar ajkú községeknél a bennszülöttek s a környék köznyelvén forgó elnevezést. Eltemeti pedig még ott is, ahol az állam érdeke, az országos közigazgatás gyakorlati lehetősége ezt nem engedi.” A képviselő szerint a hazaszeretetet a szülőhelynél kezdődik, és ha a nép szimbólumát, a község helyben szokásos nevét kiirtják, akkor „azáltal, hogy a hazaszeretetnek ezen egyik erős alkotó elemét gyengítjük, magát a haza szeretetét ingatjuk meg”.

Sándor József (1853–1945), Kovászna kerület képviselője – és nem mellesleg az EMKE titkára, az EKE alapítója és alelnöke – hozzászólásában a törvény szükségességét, alkalmazását és társadalmi integrációját vizsgálta: „Magyarország egész történelmét, egész tragikus múltját, szétdaraboltságát, felekezeti és politikai változásait a helyneveken ki lehet mutatni.” Az elrettentő történeti példák között említette, amikor a Bach-korszakban Böszörmény városát „Wütender Armenier”-ként fordították le. „Azért a törvényjavaslat súlypontját arra a bizottságra helyezem, melyet – amint említtem – a minisztertanáccsal egyetértőleg a belügyminiszter, valószínűleg az akadémia, a földrajzi társulat, a történelmi társulat s más ily hivatott tényezők tagjaiból fog megalakítani, s amely e neveket történelmi oknyomozás útján fogja megállapítani. A tapasztalat mutatja, hogy a vármegyék, amelyek helyneveket akartak változtatni, eddig is ily közegekhez voltak kénytelenek fordulni; most alkalom nyitottatik, hogy ily szaktanács állandóan létesüljön.” Sándor a felszólalását azzal zárta, hogy „azon keleti tarkabarkaság, nagyozolás és fényűzés után, amely helységeink elnevezésében uralkodik, legyünk egy kissé már nyugotiak, demokraták, gyakorlatiak és egyszerűk, s teremtsünk egységet a zűrzavarban. Ez a közlekedési, forgalmi, közigazgatási, honvédelmi szemponton kívül állami, nemzeti és politikai érdek is.”

Eötvös Károly (1842–1916), Nagykovácsos képviselője a bizottsági előadó érveit részletesebben is kifejtette, jelezve, hogy a nem magyar ajkú lakosok magyarosítása nem célja a törvénynek. „Szükséges e törvényjavaslat azért, hogy Magyarország az ő helyneveinek elnevezésében legalább az államot minden körülmények között megillető jogot valahára gyakorolja; hogy ne engedje meg, hogy részint dévaj, részint tréfás, részint oktalan, részint ellenséges indulatból Magyarországnak történetileg képzett, magyarul hangzó helynevei eltorzítottassanak, az országnak térképeit, a tanulóifjúság emlékezetét nem magyar, hanem idegen szókkal, elnevezésekkel tömjék meg. Egészen téved Schreiber képviselőtársam, valamint Brassó városának kérvénye, midőn azt hiszi, hogy ezzel talán

az ország nem magyarajkú nemzetiségei ellen akarunk valamit csinálni.” Eötvös a törvény ellen felszólaló szász képviselőnek felhívta a figyelmét arra, hogy rosszul értelmezik a nemzetiségek egyenjogúságát. Az országnak egy nemzete van, az államnyelv pedig a magyar. Az egyenjogúsági törvény biztosítja, hogy a nem magyar nemzetiségek „a családban, az iskolában, az egyházban, a községben, a törvényhatóságban, a sajtóban és az irodalomban teljes joggal használhassák nyelvüket, és biztosítja nekik azt, hogy a kultúra nagy emberiségi feladataiban saját nyelvüket azzal a joggal használhassák, amely joggal az államnyelvet beszélő államalkotó elem a magáét használja. E tekintetben oly művelt állam, amely más ajkú polgárok jogainak tiszteletében, kímélésében és biztosításában felette állna Magyarországnak: olyan állam a földkerekségén nincs... (Általános, élénk helyeslés.)”

Münnich Aurél (1856–1906), Igló kerület képviselője hozzászólásában kijelentette, hogy szepességi százként nem zavarja a törvény, azzal egyetért, és szerinte az összes választója hasonlóképpen véli a helyzetet, ezért nem érti az ellenállási mozgalmakat.

A törvényjavaslat általános vitájában további hozzászóló nem akadt, az elnök a vitát lezárta, és a jelenlévők felállással szavazva a bizottsági szövegjavaslatot a részletes tárgyalás alapjául elfogadták. A részletes tárgyalást másnapra halasztották, de arra csak pár nappal később, december 10-én került sor.³⁵

A részletes vitában a végrehajtási felhatalmazással együtt hat szakaszból álló törvényjavaslat 1–4. paragrafusait a képviselőház vita nélkül elfogadta.³⁶ A nyilvános iskolákkal foglalkozó 5. paragrafushoz Pulszky Ágost (1846–1901), Szászkabánya képviselője egy második bekezdést javasolt, hogy a nyilvános iskolák tankönyveiben és nyomtatványaiban a történeti vagy közhasználatú nevek ne essenek a törvény hatálya alá. Schreiber Frigyes a községi autonómia érdekében kívánt a szövegen változtatni, hogy

a községek belső igazgatásában, továbbá a nyilvános iskolák tankönyveiben és nyomtatványaiban a történelmi és közhasználatú község- és helynevek is használhatók legyenek.

Schmidt Károly (1866–1917) – aki már az előző ciklusban az elhunyt Filtsch József után Vidombák kerület képviselője, és a brassói mérsékelt szászok által a *Kronstädter Zeitung* ellensúlyozására alapított *Kronstädter Tageblatt* felelős szerkesztője lett 1895 elején – nem értett egyet a törvénnyel, az általános vitában sem győzték meg, szerinte nincs olyan nagy probléma, hogy kisebb-nagyobb bajok elhárítására ilyen életbevágó törvényt alkossanak. Úgy vélte, hogy éppen az okoz majd nagy gondot, míg az újonnan alkotott nevek bekerülnek a hétköznapi használatba. Kifogásolta az 5. paragrafust, mert szerinte az az 1848. évi VII., 1848. I. erdélyi, valamint az 1868. évi XLIV. törvénycikkek által alkalmazott helyneveket vonná ki a forgalomból, érveit Deák Ferenc és Széchenyi István gondolataival támasztotta alá.

Schmidt Schreiber javaslatának elfogadását javasolta, arra kérve a képviselőtársait: „*kerüljék mindazt, ami alkalmas félreértéseket szülni a más ajkú polgártársak közt, kerüljenek mindent, ami elkeseredést szül. Ne keressék mindig azt, t. ház, ami az egyes állampolgároknál és az egyes fajoknál e hazában ellentéteket, elkeseredést szül; keressék inkább azt, ami őket egyesíti a közös hazaszeretetben, azon törekvésben, hogy ezen szép hazát boldoggá, naggyá tegyünk.*”

Eötvös Károly hosszan válaszolt a javaslatokra, kijelentve, hogy az idegen ajkúak önrendelkezési joga nem lehet ellentétes az egységes és „nemzeti jellegű” állam fenntartásával. Egyik javaslatot sem támogatta, mert azok törvénybe emelése a nemzetiségi törvény kiforgatása lenne; „*hogy a nemzet történetének és jelen életének jelzői, maguk a helynevek azon tankönyvekben miként vétessenek fel, az sem nem egyház, sem nem nemzetiségi kérdés. Ez az állami közigazgatásnak közvetlen és egyenes kérdése.*”

35 KN, 1896–1901. 191. országos ülés, X. 257.

36 KN, 1896–1901. 193. országos ülés, X. 285–293. (Felszólalók: Pulszky Ágost, 285.; Schreiber Frigyes, 285.; Schmidt Károly, 285–288.; Eötvös Károly, 288–291.; Ivánka Oszkár, 291.; Perczel Dezső, 291–292.; Szentiványi Árpád, 292.).

Ivánka Oszkár (1852–1936), Korpona kerület képviselője nem fogadta el Pulszky indítványát, ehelyett azt javasolta, hogy a nyilvános iskolák által kiadott tankönyvek mellett a térképeken is fel kelljen tüntetni a magyar nevet. Perczel Dezső belügyminiszter Schreiber Frigyes javaslatát nem, de Pulszky és Ivánka képviselők javaslatát elfogadhatónak tartotta. Szentiványi Árpád (1840–1918), a Gömör vármegyei Kövi kerület képviselője a törvényhatósági, községi mellé az egyházi szó felvételét is javasolta. A képviselőház a szavazásban Pulszky, Ivánka és Szentiványi képviselők javaslatát elfogadta, Schreiberét viszont elvetette. A törvényjavaslat elfogadása egyúttal Brassó város kérvényét (l. alább) is elintéztette. December 11-én a törvényjavaslatot harmadik olvasatában elfogadta a Képviselőház, és azt a Főrendiházhoz továbbította.³⁷

A *Magyar Közigazgatás* a képviselőházi vitát követően értékelte a törvényjavaslatot, számos példát felsorolva a helynevek körében tapasztalható káoszról. A törvény szükségességét elismerte, mondván, hogy az egységes állam megszilárdulását a nemzeti egység kifejlődése biztosítja. *„Át vagyunk hatva azon tudattól, hogy a törvényjavaslat intencióinak végrehajtása erős lendületet ad úgy a történelem, mint a nyelvészet kultúrájának.”* A javaslat vitája során felmerült nemzeti féltékenységet alaptalannak tartotta, az okszerű nevek bevezetése a közigazgatás és a forgalom szempontjából szükséges. *„A helységeknek pedig történelmi alapokon való elnevezése a helyes névképzésnek egyedül jogos módszere. Az pedig, hogy az így nyert köznév más elnevezéssel a hivatalos eljárásban, sőt a közhasználatban is ne szerepeljen, oly elemi közigazgatási és államjogi követelmény, mely ellen jogos indok fel sem hozható.”*³⁸

A törvényjavaslat a Főrendiház előtt

A Főrendiház – miután annak közjogi és törvénykezési bizottsága december 14-én megtárgyalta és jelentést készített a szövegszerű javaslatairól – az 1897. december 17-én tartott XIX. ülésén foglalkozott a törvényjavaslattal.³⁹

Az ülésen Román Miron (1828–1898) görögkeleti metropolita, erdélyi érsek a törvényjavaslat vitájának elnapolását kérte az érdekelt tagok távolléte miatt, Perczel belügyminiszter azonban a gerjesztett feszültség fenntartását látta ebben, és a tárgyalást javasolta, amit a ház el is fogadott. Az érsek minden paragrafushoz kiegészítést javasolt, arra törekedve, hogy a névhasználatot a hivatalos tevékenységre korlátozzák, és az egyház beligazgatásában és életében ne legyen előírás az államilag jóváhagyott egyetlen név kötelező használata. Javaslatában mindig támogatta őt Metianu János (1828–1916) aradi és Popea Miklós (1826–1908) karánsebesi görögkeleti román püspök is. Azokat a javaslatokat, amelyek a törvény szándékaival nem voltak ellentétesek, a belügyminiszter is elfogadta, így aztán a törvényjavaslat szövegében módosításokat tett a Főrendiház. Az 5. paragrafus esetében Andrassy Aladár gróf (1827–1903) az eredetileg benyújtott szöveg helyreállítását kérte, Román érsek pedig azt javasolta, hogy mivel a dátum része a szövegnek, és az egyházban írhatnak más nyelven, akkor a településnevek is írhatók a nemzetiségi néven. A Főrendiház az előbbi javaslatot elfogadta, az utóbbit elvetette. A törvényjavaslatot a tett módosításokkal együtt elfogadták, erről értesítették a Képviselőházat is.

A törvényjavaslat véglegesítése

A Képviselőházban december 20-án olvasták fel a Főrendiház átíratát a törvényjavaslat mó-

37 KN, 1896–1901. 194. országos ülés, X. 297.

38 A község- s egyéb helynevekről szóló törvényjavaslat tárgyalása. *Magyar Közigazgatás*, 15. (1897) 51:2–3. (dec. 19.).

39 Az 1896. évi november hó 23-ára hirdetett Országgyűlés Főrendiházának irományai. Bp., 1896–1901. (= FI, 1896–1901). V. 256. szám (kivonat a Képviselőház jegyzőkönyveiből, a törvényjavaslat beterveztett szövege és indoklása, a Képviselőház által elfogadott szöveg), 607–615.; 263. szám, A közjogi és törvénykezési bizottság jelentése, 326. Az 1896. évi november hó 23-ára hirdetett Országgyűlés Főrendiházának naplója. Bp., 1896–1901. (= FN, 1896–1901). I. 176–180.

dosításáról, ezt kinyomtatni és kiosztani rendelték, továbbá előzetes tárgyalásra a közigazgatási bizottságnak adták ki. A bizottság december 22-én kelt jelentését a másnapi ülésen ugyancsak sokszorosítva kiosztani rendelték. 1898. január 7-én tárgyalták az észrevételeket, és a három módosító javaslatot elfogadva létrejött a két ház közötti egyetértés a törvény szövegében.⁴⁰

A törvényjavaslatához hozzászólt Melczer Vilmos (1858–1929), Segesvár képviselője, aki szerint az „mélyreható nyugtalanságot és nagyfokú elkeseredést idézett elő a nem magyarok állampolgárok körében, azoknál is, akik a közügyeknek folytonos izgalommal és heves szenvedélyességgel való tárgyalását nem tartják egészségesnek az államélet üdvös fejlődésére”. A képviselő szerint a szabadelvű párt álláspontja és az ő politikai meggyőződése annyira távol került, hogy a pártból kilépett.⁴¹ A képviselő véleménye szerint arról van szó, hogy „a hivatalos nevek használata kizárólagossá tétessék a közélet terén, sőt idővel kizárólagossá válják a társadalmi életben is, és hogy ily úton kizorítottassanak és eltörültsenek azok a más nyelvű községi nevek, amelyek az ország történelmi fejlődésének köszönik létüket, melyekhez az illető honpolgárok szeretete, történelmi kegyelme és nemzetiségi érzülete fűződik, és amelyek ama honpolgárok nemzetiségi életének, öntudatának és kedélyvilágának alkatrészeit képezik”. Ruffy Pál előadta a Főrendiház javaslatát azért tartotta elfogadhatónak, mert „azon intenciók, melyek ezen törvényjavaslatban kifejezést nyertek, megvalósulhassanak, helyesebb eljárást követnék, ha az egyházak belételeiben is inkább a hazafias ügybuzgóságra fektetjük a fősúlyt, mint a kötelező rendelkezésekre”. Pichler Győző (1869–1904), a Tolna megyei Kölesd képviselője kifejezetten tiltakozott az egyházak kivételes helyzete ellen, de Latkóczy Imre államtitkár is azt hangsúlyozta,

hogy az állam nem avatkozik be az egyházak belső életébe, ezért is engedte meg az anyakönyvekről szóló 1894. évi XXXIII. törvény cikk az egyházi anyakönyvekben a települések tetszés szerinti elnevezését (Esztergom helyett Strigonium például).

A Főrendiházban az 1898. január 15-én tartott XX. országos ülésen bejelentették, hogy a Képviselőház átküldte a törvényjavaslat főrendiházi módosításait elfogadó határozatot, és mivel így a törvényjavaslat szövegében nincsen nézeteltérés, azt felterjesztik szentesítésre.⁴² A törvényt 1898. február 15-én szentesítette az uralkodó, és azt két nap múlva az Országos Törvénytárban is kihirdették az 1898. évi IV. törvénycikként.⁴³

Nemzetiségi tiltakozások a törvény ellen

A szászok több közössége is tiltakozott a törvényjavaslat ellen, mert úgy vélték, hogy a nemzeti egyenjogúságon esik csorba, ha a településeknek egyetlen – nyilván magyar – hivatalos neve lesz, és a nemzetiségi, régi történelmi neveket háttérbe szorítják, és így szépen lassan kivonják a köztudatból.

Brassó város képviselő-testületének 23 tagja arra kérte a polgármestert 1897. november 22-én, hogy hívjon össze rendkívüli közgyűlést és tüzze napirendre a törvényjavaslat elleni tiltakozást. November 29-én erre sor került, az itt hozott határozat értelmében Jacobi Károly polgármester és Gräf Frigyes főjegyző aláírásával levelet intéztek a Képviselőházhoz, amelyben úgy értékelték, hogy „ezen törvényjavaslatnak célja és irányelve mindenki előtt világos: véleményünk szerint további lépését képezi az általános erőszakos magyarosításnak”, hozzátéve azt is, hogy „milyen kicsinyes az eszköz, olyan sértő a nem magyar nemzetiségű állampolgárok faji tudatára és különösen mireánk nézve is”. Azt kérték a Képviselőháztól,

40 KN, 1896–1901. 201. országos ülés, XI. 73., 204. országos ülés, XI. 143., 212. országos ülés, 350–352. KI, 1896–1901. X. 290. szám, 342–344., 300. szám, 360.

41 A községnevek magyarosítása és a nemzetiségek. PN, 48. (1897) 352:2. (dec. 20.): A szászok országgyűlési képviselői, Brenneberg Gyula, Hintz Ernő és Schmidt Károly, valamint Melczer Vilmos „a községi és egyéb helynevekről szóló törvényjavaslatnak a képviselőház által történt elfogadása következtében a szabadelvű pártból kilépnek”.

42 FN, 1896–1901. I. 183. FI, 1896–1901. V. 269. szám. 634.

43 KI, XII. CXII. szám, 1898. évi IV. törvénycikk, a község- és egyéb helynevekről. FI, 1896–1901. VI. kötet, 286. sz. 15.

hogy „a nemzetiségek egyenjogúságának megvédése és a hazai békének fenntartása érdekében” a törvényjavaslatot ne tárgyalják.⁴⁴ A tárgyalás megkezdésének napján, december 6-án beérkezett kérvénnyel a Képviselőház csak annyiban foglalkozott, hogy a törvényjavaslat szövegének elfogadása után azt elintéztnek tekintették.

Ugyancsak tiltakoztak a szász nők az uralkodóhoz címzett feliratukban, amit Őfelsége Kabinetirodája a Miniszterelnökségre továbbított, ahol azt február 1-jén „ad acta”, vagyis az elintéztettek közé helyeztek, minden érdemi válasz nélkül.⁴⁵ Az ügyiratban más korábbi tiltakozások is megtalálhatók. Nagyszében város

1897. november 25-én kelt, november 29-én beérkezett kétnyelvű felirata, a nagyszébeni ágostai evangélikus egyház konzisztóriumának november 20-án kelt, december 4-én beérkezett kétnyelvű, több oldalas észrevételei, valamint Segesvár német nyelvű, december 4-én kelt és másnap beérkezett levele is jelezte, hogy a szász nemzetiség a törvényjavaslattal elégedetlen. Az ügyirat tanúsága szerint egyik esetben sem fordítottak figyelmet az abban foglaltakra, tovább sem küldték, és választ sem adtak rájuk – hacsak nem tekintjük egyértelmű feleletnek az elfogadott és törvényerőre emelkedő új szabályozást, az 1898. évi IV. törvénycikket.

1898. ÉVI

IV. TÖRVÉNYCZIKK,

a község- és egyéb helynevekről.

(Szentelést nyert 1898. évi február hó 18-án. — Kihirdetett az »Országos Törvénygyűlés«-ben 1898. évi február hó 17-én.)

Mi Első Ferencz József,

Isten kegyelméből Ausztriai Császár, Csehország Királya stb. és Magyarország Apostoli Királya.

Kedvelt Magyarországnak és társországai hű Főrendei és Képviselői közös egyetértéssel a következő törvénycikket terjesztették szentesítés végett Felsőgünk elé:

1. §.

Minden községnek csak egy hivatalos neve lehet.

2. §.

Többféle elnevezéssel bíró községek hivatalos nevének kijelölése, azonos elnevezésű községeknek előnévvel vagy új névvel ellátása, újonnan alakuló községek elnevezése és a községek nevének megváltoztatása, nemkülönbön a hivatalos községnevek helyes írásának megállapítása a m. kir. belügyminister hatáskörébe tartozik.

A belügyminister e jogát, az illető községek és a törvényhatósági közgyűlés meg hallgatásával, a jelen törvény 1. §-a, valamint az általános országos érdekek által megszabott korlátok között, az érdekelt községek ohajának lehető figyelembevételével gyakorolja.

3. §.

A község külterületén fekvő telepek, puszták, havasok, továbbá egyéb jelentékenyebb lakott helyek, a meenyiben külön elnevezéssel még nem bírnának, ilyenekkel ellátandók.

Az elnevezés felett a tulajdonos, vagy a tulajdonosok egyenes állami adó alapján számított többségének megállapodása alapján, a községi törvény szerint illetékes község képviselőtestülete határoz, mely határozat jóváhagyás végett első sorban a törvényhatósági közgyűléshez, végleges döntés végett pedig a belügyministerhez terjesztendő fel.

4. §.

A község- és egyéb helyneveknek, valamint az azokban beálló változásoknak, nyilvántartása czéljából a m. kir. központi statisztikai hivatal általános országos törzskönyvet vezet, a mely egy é végből alakítandó »Országos községi törzskönyv-bizottság« szakszerű támogatása, felügyelete és ellenőrzése alatt áll.

- Az 1898. évi IV. törvénycikk első oldala a Képviselőház irományai között (KI, 1896–1901. XII. CXII. szám)

44 MNL OL, K 2 Polgári kori kormányhatósági levéltárak, Országgyűlési levéltár, Képviselőház és Nemzetgyűlés, Elnöki és általános iratok, 1896–1901. A-XXIII-3-3128. 18473/1897. iktatószámú levele Brassó képviselő-testületének a Képviselőházhoz. Vö. ehhez a Román Nemzeti Levéltár Brassó Megyei Szolgálatára őrizetében található Brassó Polgármesteri Hivatala (Primăria Braşov) iratanyagában: BV-F-00001-5A-3-1-1897-72. Brassó Polgármesteri Hivatala, Városi Tanács iratai, Modern adminisztráció, Iktatott iratok, 1897-72. 18473/1897.

45 MNL OL, K 26. 1898-1451.

19428. XVII
18562-897 szám
v. k.

M. L. 18562-897

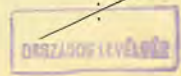
897

Nagyméltóságú
magyar királyi Ország-
ministerium!

Hohe
königlich ungarisches
Gesamtministerium!

A magyar képviselőháznak En der Sitzung der ungarischen Abge-
folyt hat die 8. - tartott ülésében Betsitz ordnungsgemäß vom 8. v. M. seit der Herr
minister Hr. O. Nagyméltóságú Innenminister einen Entwurf eines
a községek nevéből, az old tör- des Entwurfes der Gemeinden vorgelegt,
vényjavaslatot benyújtott auf diesen Entwurf sind Forderungen hinsichtlich
elő, melynek tartalma és cél- jeder Ort, nur einer, vom Minister zu
zata tekintetével minden hely bestimmen dem öffentlichen Entwurf
ség csak egyetlenegy a minister geben soll, welcher nicht öffentlich und
Hr. által meghatalmazott sein im öffentlichen und öffentlichen Hofe,
hivatalos névvel, iselhet, mely in der Folge, je besser in den öffentlichen
név királyilag és egyedül harr. vorkommen darf. In allen Umständen
nálható a hivatalos és nyilván- der Gemeinden, in allen Fällen, über
nos füzgetomban, az iskolá- soll soll nur einer sein Entwurf zu
ban, és az iskolakönyvek- lassung sein.
ben is. A községek minden
intézkedésben, minden cégek-
ben, mindentől csak egy
hivatalos név legyen meg en-
gehető.

Ezen törvényjavaslat célja Der Zweck und der Ziel dieses Entwurfs
senki előtt sem lehet kétséges, insbesondere kann für niemanden zweifel
- mi azt az általános kény feltétele, dass jeder Ort nur einen Namen
szer magyarságának egy névvel bezeichnen darf, und zwar einen Namen
bi lépésének tartjuk. - Magyarországon.
Bizonyára nem alaptalannál Hier befinden sich zwei...
3

■ Nagyszében szabad királyi város képviselő-testületének sürgős felterjesztése a Miniszterelnökséghez a helységek neveiről szóló törvényjavaslat ellen, 1897. november 25. (MNL OL, K 26. 1898-1451-1897-19428.)

MIKESY GÁBOR

Egységesítés a földrajzi nevek használatában

Szemelvények a Földrajzinév-bizottság történetéből, 1980-as évek (2. rész)

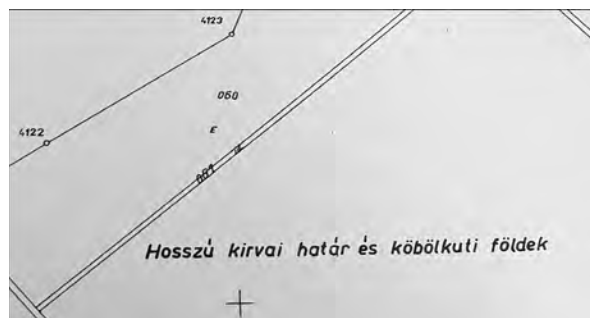
A Földrajzinév-tár III. üteme

Ahogy a Földrajzinév-bizottság (FNB) 1963. évi megalakulása után rövid időn belül elhatározott feladatterv is vázolta, *Magyarország Földrajzinév-tárának* (FNT) a megvalósítása a legvalószínűbb forgatókönyv szerint három lépcsőben történik majd meg.¹ Az 1:500 000 méretarányhoz igazított I. rész 1971-ben, második kiadása 1983-ban jelent meg, a II. rész pedig 19 megyei kötetre bontva 1978 és 1981 között. Ennek névsűrűsége egy közepes, síkvidéki helyeken 1:25 000-es méretarányú, tagoltabb felszínű helyeken kisebb, kb. 1:50 000 méretarányú felelt meg, de a mellékelt 1:150 000 léptékű térkép a pontos lokalizációt nem tette lehetővé. Azt csak a III., méretarány korlátoktól mentesen teljességre törekvő ütem tűzhet ki célul, hogy a helyekhez a nyelvhasználatban élő, a valóságos tagoltságnak megfelelő részletességű, történetileg kialakult, így rendkívül összetett kulturális örökséget hordozó neveket fűző adatállományt hozzunk létre. Mind az *FNT II.* készítése során szerzett tapasztalatok, mind a nyelvészeti névgyűjtések anyagai világosan mutatták, hogy a nagy méretarányú térképek névanyagához nem állt rendelkezésre megfelelő minőségű forrás, gyakorlatilag a nulláról kellett indulni, mert a meglévő állományokat is ellenőrizni kellett.

A különböző térképsorozatok névanyaga jelentős különbségeket mutatott ugyanarra a helyre vonatkozóan, és sorozatokon belül is a névanyagot illetően az egyes szelvények minőségében nagy volt a szórás. Voltak ugyan gazdagon megírt, nyelvileg gondosan kezelt szelvények, az átlag azonban kiábrándító volt.

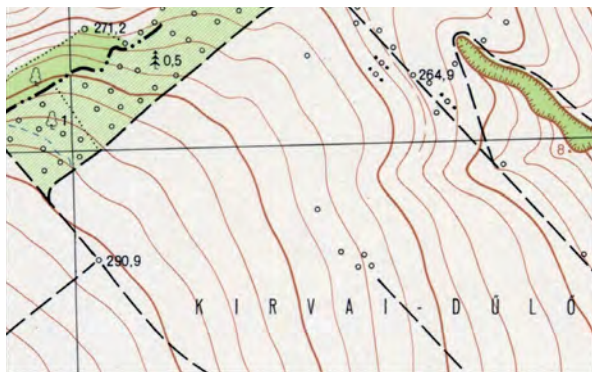
Különösen a földhivatalok által készített térképeken kerültek háttérbe a nevek, ugyanis a teljesen helyrajzi számokhoz kötött rendszerben nem volt szükség a földrajzi nevekre, így erre a részletre sem erős igény, sem kapacitás, sem megfelelő apparátus nem volt, ráadásul a földmérési térképek készítéséhez kiadott ágazati utasítások is ellentmondóan kezelték az ügyet. A megvalósítás szélsőségek között mozgott: egyes földhivatalokban gondosan átmásolták a korábbi kataszteri térképek dülő- és egyéb neveit (az elavult írásmódoknak megfelelően), máshol forgalomba kerülhettek teljesen név nélküli lapok is. A többség a kettő közti megoldásokat valósította meg.

Az élő névhasználathoz való igazítás fehér hollónak számított, és amikor történt ilyen,

■ A Perbál 1885. évi kataszteri térképén megjelenő, egy telekkönyvi egységet képező, összevont dülőneveket átmásolták az 1971-ben készült 1:4000 méretarányú földmérési alaptérképre. A másolásakor nem voltak figyelemmel a csaknem 100 év alatt jelentősen megváltozott helyesírásra, de még a betűhív-
séget sem ellenőrizte senki (Lechner Nonprofit Kft. térképtára)

1 Ezúton is köszönöm Pokoly Béla jelen tanulmány elkészítéséhez nyújtott értékes megjegyzéseit, tanácsait. MIKESY GÁBOR: Egységesítés a földrajzi nevek használatában. Szemelvények a Földrajzinév-bizottság történetéből, 1960-as évek. *Catastrum*, 8. (2021) 3:52–64.

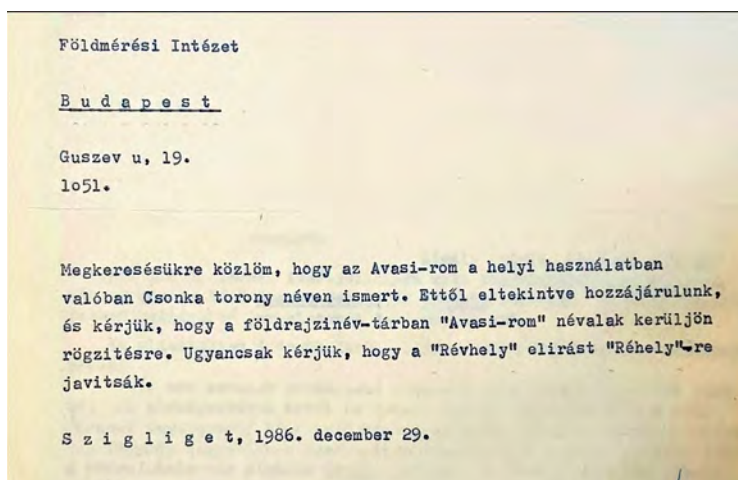
■ Perbálnak az előző képen megjelenő részlete az 1961-ben készült hazai szelvényezésű 1:10 000 méretarányú topográfiai térképen. Itt nem alkalmaztak dűlőnévi összevonásokat, egy konkrét területhez egy konkrét nevet társítottak (Lechner Nonprofit Kft. térképtára)

az is önkényesen. A topográfiai térképeken sokkal jobb volt a helyzet, sok helyen alaposan kikérdezték a helyi lakosságot. Problémák nemcsak az ennek ellenére megmaradt igen számos névhiányos résszel adódtak, hanem a nyelvi igényességgel, például a nyelvjárási névalakok és a nemzetiségi nevek kezelésével, a tévesen köznyelvi alakra módosított szavakkal, az önkényes kiegészítésekkel stb. A topográfusok is gyakran éltek régebbi térképek neveinek átmásolásával.

Világosan látszott, hogy megkerülhetetlen az egyenként minden településen, kiképzett szakember által végrehajtott felmérés. A szakzargonban névrendezésnek hívott folyamat – eredményében ennek kellett képeznie az *FNT III.* részének az alapját – tervezése még azelőtt megkezdődött, hogy teljesen befejeződtek volna az *FNT II.* munkálatai. 1980-ban a Földmérési Intézet (FÖMI) Földi Ervin vezetésével elkészítette az első tervezetet, amelyet a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium (MÉM) Országos Földügyi és Térképészeti Hivatala (OFTH) nemcsak azért karolt fel, mert köztudottak voltak a térképi névanyagok hiányosságai, hanem mert felfutóban volt az országos térképfelújítási program az Egységes Országos Térképészeti Rendszer (EOTR) megvalósításával. Ennek keretében új szelvényezést

és új vetületet vezettek be, így új országos felmérések zajlottak mind a földmérési, mind a topográfiai szakágban, és tökéletesen időszerű volt, hogy a névanyag megújítása csatlakozzon az egyébként is zajló programhoz, megteremtve egyúttal a topográfiai és a földmérési térképek névadási egységét.

Az OFTH számításai szerint a térképfelújítással összekapcsolt névegységesítés becsült költsége akkori (1980) áron az egész országot illetően mintegy 17 millió forintba rúgott, amelyet a hivatal a saját költségvetésén belül nem tudott biztosítani. A minisztérium vezetéséhez benyújtott javaslat tízéves ütemezéssel számolt, és évi kétmillió forint költségvetési többlettámogatást igényelt. Az évenként ismételt javaslatok azonban valahol elakadtak, ezért az OFTH–FÖMI párosa 1983-ban kísérleti jelleggel „a jogszabályi rendezés és a megfelelő anyagi eszközök hiányában” is megindította a névrendezést.² Már egy 1982. évi MÉM-rendelet a FÖMI feladatai között sorolta fel a *Földrajzinév-tár* folyamatos vezetését.³ A cím arra utal, hogy a FÖMI az *FNT II.* létrehozása után is jogosult maradt a földrajzi nevek változásával, a térképi állományok javításával

■ A Földrajzinév-tár folyamatos vezetését levelezéssel is fenn kívánták tartani. Ellentmondó adatok, bizonytalan írásmód, kétséges lokalizáció esetében a FÖMI munkatársai levélben fordultak a helyi tanácsokhoz. Részlet a sziglieti illetékesek válaszából (Lechner Nonprofit Kft.)

2 Az idézet FÖLDI ERVIN *A magyarországi dűlőnevek kronológiája* című, 1989-ben írt összefoglalójából származik. Kézirat. Lechner Nonprofit Kft.

3 A „folyamatos vezetés” kifejezés arra utal, hogy már az *FNT II.* kötetéhez igen sok észrevétel érkezett postai úton, és ezek egyeztetés és jóváhagyás után bekerültek az átvezetni valók dossziéjába.

kapcsolatos kutató- és gyűjtőmunka végzésére. Valóban szép számmal gyűltek a tanácsoktól, a lakosságtól, a szakmai szervezetektől érkező beadványok, korrekciós igények, illetve fordítva is működött a folyamat, azaz számos esetben a FÖMI fordult kérdéssel a helyi illetékesekhez névhiányos vagy írásmódjukat illetően eldöntendő kérdésekkel. Ebben a munkában Földi Ervin leginkább Mélykúti Mihály segítségére számíthatott. A névtár levelezéssel folytatott bővítése jó, de korántsem kielégítő eredményeket hozott.⁴

A folyamatos vezetés legfontosabb része azonban a nagy méretarányokhoz igazodó névállomány összeállítása volt. Az elképzeléseket az intézet saját munkatársai, elsősorban Földi Ervin, kezdték a gyakorlatba átültetni egy Pápa környéki és egy dél-borsodi mintaterületen. Mind a kutatómunkában, mind a vidéki helyszíneléseken nagy segítséget jelentett Nagy János topográfus tevékenysége, aki még a Kartográfiai Vállalat (KV) munkatársaként került a névrendezésre kiképzett szakemberek maroknyi csapatába, és még tíz év múlva, nyugdíjasan is szinte megszállottan vett részt az anyaggyűjtésben. A kísérleti névrendezések tapasztalatain elindulva 1984-től sikerült a Hazafias Népfront (HNF) Országos Tanácsával szerződést kötni, és az általuk toborzott helyi önkéntesek bevonásával egy Szentés környéki és egy hajdú-bihari munkaterületet beindítani.⁵ A HNF természetes partnernek volt mondható, hiszen a nyelvészeti névgyűjtésekben is közreműködtek, és az általuk szervezett honismereti táborok visszatérő témájául szolgáltak a helynevek. A táborokon Földi Ervin is előadásokat tartott. A HNF által gyűjtött anyag lényegesen közelebb vitt a célhoz, de oly sok nyitott kérdés maradt bennük a névrendezést megelőző oktatások ellenére is, hogy a következőkben már csak hivatásos, térképészek és

nyelvészek köréből verbuvált és alaposan képzett névrendezőkről szóltak az elképzelések.⁶

1987-től az alább ismertetendő folyamatok következményeként a tárca részéről nagyvonalúbb hozzáállás volt tapasztalható. A Földügyi és Térképészeti Hivatal (FTH) ahhoz kötötte a támogatást, hogy az alá tartozó két szervezet, a FÖMI és a KV szerződjön egymással.⁷ A kölcsönös előny abban állt, hogy a névrendezés munkaterületeit a turistatérképek területére jelölték ki. 1988-ban elkészült a névrendezés a Zselic térképének területén. Ezt még néhány további szerződés követte, így a rendszerváltásig a Balaton déli részének és a Dunakanyar környékének a névanyagát sikerült véglegesíteni. A névrendezés elindítása mindenképpen pozitív fejlemény, de a népfrontos és a kartográfiai szerződések mutatják, hogy a folyamat teljesen eltért az eredetileg gondolt ütemezéstől a térképfelújítási programmal párhuzamosan, és a munkaterületek más megfontolások szerint alakultak. 1988-ban Földi Ervin már egy számottevő, minőségileg igen jónak mondható anyag birtokában is keserűen jegyezte meg, hogy az ország területének mindössze 5,6 százaléka sikerült végezni, és ezzel az ütemezéssel még 75 évre lenne szükség.⁸

A kísérleti és a korai névrendezések

Bár a térképi névírásnak minden esetben van névkonzerváló, kultúraőrző szerepe, az 1983-tól kibontakozó névrendezésnek kifejezett célja volt, hogy a térképek névanyagát az élő névhasználat figyelembevételével felülvizsgálja. A névkincs jelentős része korábban ugyanis nem kerülhetett térképre. Ennek számos oka volt, itt azonban elég annyit kiemelni, hogy a topográfiai szakágban a méretarányok nem tették lehetővé, a kataszteri ágban pedig a névírás a telekkönyvi nyilvántartással volt szoros

4 A földrajzi nevek megőrzésének és életben tartásának programja. Előterjesztés a Tudománypolitikai Bizottság részére (3. változat). Kézirat. Lechner Nonprofit Kft.

5 Mivel a finanszírozás ekkor a névrendezés központi kérdése volt, fontos lenne tudni, hogy a HNF maga adta-e a pénzt a vállalt munkaterületeik feldolgozásához. Erről egyelőre irat nem került elő, mindenesetre gyanítható, hogy igen.

6 L. a 4. lábjegyzetet.

7 1986-ban a MÉM keretében működő OFTH nevéből kimaradt az „országos” jelző: Földügyi és Térképészeti Hivatal.

8 L. a 2. lábjegyzetet.

összefüggésben, más nevek feltüntetése csak erős megszorításokkal tartozott a feladatkörbe. Az utóbbiak örökösének számító földmérési alaptérképeken a névrajz teljesen esetleges.

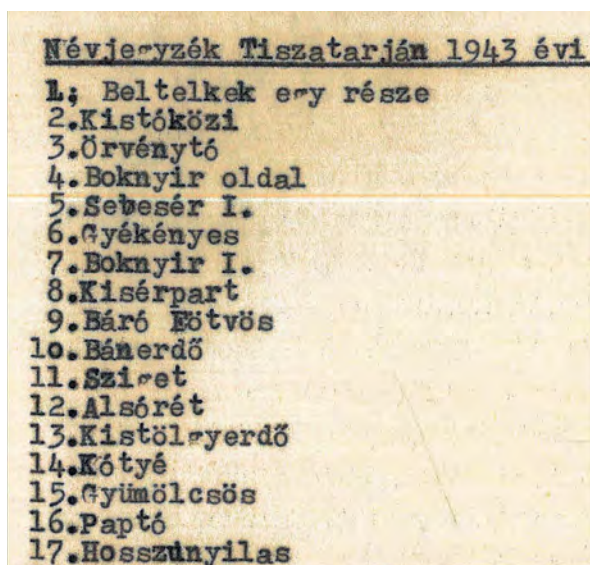
A névrendezés folyamata nagy vonalakban az alábbiak szerint zajlott és zajlik. A földrajzi nevek írásában és gyűjtésében képzett szakemberek előzetesen összeállítják az összes releváns forrásból egy helység névrendezési anyagát: munkatérképek, térképkivágatok, kimutatások és fénymásolatok a szöveges dokumentumokból stb. A helyszíni egyeztetés támogatására a tanácsok (később önkormányzatok) – esetleg más szervezetekkel együtt – a helyi lakosság köréből összehívják a legjobb helyismerettel rendelkező adatközlőket. A névrendező az élő helyneveket oly módon kérdezi ki, hogy a nevek lehetőleg lefedjék az adott község teljes területét. A területek elhatárolását erős vonallal megrajzolja a munkatérképen. Felméri a vonalas és a pontszerű tereptárgyakat, a nevekkel jelölt objektum földrajzi jellegét. Rákérdez a forrásanyagokban szereplő valamennyi névre. A kikérdezés eredményét egyeztetési úrlapon vezeti, amelyen gondosan megjelöli, melyik nevet nem ismeri senki, kiveszőben van, vagy éppenséggel a legerősebben javasolják a bizonyos elkülönített és ábrázolt földfelszíni részlet nevéül. Az úrlapra felvezetik a nevek írásmódjának meghatározásához fontos információkat, például hogy az előtag családnévből származik, elpusztult település nevéét őrzi stb.

■ A névrendező számos forrásanyaggal felszerelve kezdett hozzá a helyszíni felméréshez. Részlet Hedrehely 1860. évi kataszteri térképéről, a Somogy Megyei Levéltárban pauszra másolt dűlőnévvezetéből (Lechner Nonprofit Kft.)

Míg az *FNT II.* célkitűzéseiben a közepes méretarányokhoz, így elsősorban a topográfiai térképekhez igazodott, a részletesebb és jóval általánosabb célú névrendezésnek messzemenőig figyelembe kellett vennie a kataszteri vagy földmérési típusú térképek névigényét is. Ez megmutatkozott a forrásanyagok bevonásánál is: a helységenkénti terepmunkát megelőző kutatási fázisban az eredeti kataszteri térképek névanyagának a feldolgozása is az elvárások részét képezte. Ez akkoriban a legtöbb esetben levéltári kutatómunkát igényelt.

A méretarány kérdésében viszonylag hamar eldőlt, hogy a kezdetben alkalmazott 1:25 000 topográfiai szelvények nem váltják be a reményeket. Az 1:10 000 méretarányú külterületi átnézeti térkép az egyetlen olyan térképfajta volt, amelyet viszonylag könnyen, különösebb adminisztráció nélkül be lehetett szerezni, nem kellett hozzá titkos ügykezeltési jog (TÜK), így külsős személyeknek munkavégzés céljából át lehetett adni. Maga a névrendezés nem korlátozódott az 1:10 000 méretarányra, mégis általános tapasztalat szerint az ilyen méretarányú térképek alkalmasak a földrajzi nevek legszélesebb körének jól lokalizált feltüntetésére a külterületeken. A belterületeken csak a településrészek és az épített környezet nevezetes objektumai tar-

■ Dűlők kivonata Tiszatarján 1943. évi kataszteri térképéről (részlet). Tiszatarján a névrendezés egyik kísérleti állomása volt. A jegyzék a névrendezést megelőző forrásfeltárás eredményeként került a dossziéba (Lechner Nonprofit Kft.)

■ Részlet Tiszatarján névelhelyezési vázlatáról, 1983-ból. A névelhelyezési vázlatok általában 1:10 000 méretarányú külterületi átnézeti térképeken készültek (Lechner Nonprofit Kft.)

toztak a célkitűzésekhez. Az 1:10 000 méretarányú külterületi átnézeti térképek igen csekély térképi tartalommal jellemezhetők. Ez a körülmény alkalmassá tette e lapokat arra, hogy a helyi egyeztetések, majd az anyag tiszt-

tázása során is jó névelhelyezési vázlatokat készítsenek rajtuk.

A topográfiai tartalom (domborzat, külterületi építmények, nevezetes pontok stb.) viszont olyan esetleges rajtuk, hogy az a lokalizálást el is lehetetleníthette. A helyi egyeztetésekhez tehát külön lapokon kellett gyűjteni az egyéb térképi tartalmakat, hogy semmi ne maradjon ki a kikérdezésből. Ennek a problémának a kiküszöböléséhez többféle megoldással próbálkoztak: pauszra másolt forrásanyagok, egységes munkatérkép, amelyeken a különböző forrásokat jelölték, számítógéppel előállított

névrendezési anyag. Az előbbi kettőt alkalmazták is, az utóbbi sokkal költségesebb volt, és az akkori viszonyok között még nem tudott azzal az információs többlettel szolgálni, hogy gyakorlattá válhasson.

Sorszám	Hivatalos és egyéb név	Porrás	Jelleg	Szelvényszám	Megjegyzés	A helyi adatköltsége javaslat
70	Sina-fertő-dűlő	Hf.	te	309-244	É névrendezés során választott neve a volt Urasági VII. vii. táblának. Része a 69. sorsz. Sina-fertő	Sina-fertő-dűlő
71.	Tanyai-dűlő Tanya-dűlő Urasági-szőlő, vagy Tanyai-dűlő = Zártkert	10,000 FAT 1975 Hf. FAT 1975	te	309-244	A 10.000-es sorozat helyen adja a Tanyai-dűlő nevet. Ott a volt Urasági IX-XII. tagokból egybeesztették Tag-dűlőt. A név általánosan használt. Tagra leróvídítve / A volt Urasági XI.-ben volt egy vízteli tanya. Ez eredményezhette a 10.000-es hibás névadást. A Tag-dűlő része a 69. sorsz. Sina-fertő	Tag-dűlő
72.				309-244	Van azonban Tanya-dűlő is, de nem a Homokbánya területén (32. sorsz.), ahol a FAT 1975 adja. A volt Urasági-szőlő / FAT 1975 Zártkert / másik neve ez. De mert a Zártkertet alkalmazva, furán hangzik a Zártkert neve maradjon az Urasági-szőlő. A név végül is helytörténelmi vonatkozású.	Urasági-szőlő
73.	Tarjáni-csatorna [Hejőkürt 42. sorsz.]	VIT 200,000	csat	310-133	A FNT, mint megszüntetett törtéte. De a csatorna ezért még nem szűnt meg! Kezdeti - a 28. sorsz. Gyalogtáji - területén átfutott, majd az 50. sorsz. Körtvélyes-dűlő közti határoló - szakasza változatlan. A 44. sorsz. Kintelenen azonban már új mederben szelődött. A régi - Ny-nak forduló, majd ÉK-nak kanyarodó meder-vonal helyéig vált, míg csak el nem ér a Szénás-érhez. Innenről az újabb keletre Szénás-ér csatornája a Tarjáni-csatorna volt nyomvonalán vezet a Hejőkürtig - felvéve a Kintelenen át új mederben érkező Tarjáni-csatorna vizét.	Tarjáni-új-csatorna
74.	Telető	Tsz.		310-311	A tiszapalkonyai tisz. Ágás-tó melletti hálterületétje. Az 5. sorsz. Ágás (te) része	Telető
75	Tőköz	Tsz.	te	310-311, 312	A tisz. használta név a 8. sorsz. Bása és a 76. sorsz. Tatos-tó közti tisz.	Tőköz
76.	Tatos-tava Tatos Tatos-tó Tatos Tatos-tó	Cr. X/III. sz. v. Cr. 1859. 10,000.25,000 FAT 1975 FNT	tó	310-311		Tatos-tó
77.	Tatos-csapás	FNT	te	309-422	Magyaróráz 31. sorsz. n.d.l.	Tátendő!
77.	Temető-dűlő	Tsz.	te	310-311	A tisz. használta név a Tatos-tó d. oldalán a tiszapalkonyai temetőt is magában foglaló táblára.	Temető-dűlő

■ Tiszatarján földrajzinévjegyzékének egy lapja. A megjegyzés oszlopban részletes tájékoztatás olvasható, ha indokokat kellett fűzni a névkiválasztáshoz, az írásmódhoz stb. vagy a névhasználat esetleges problémáiról (Lechner Nonprofit Kft.)

A névrendezés eredménye egy földrajzi-névjegyzék a javasolt nevekkel és egy névelhelyezési vázlat lett. Az irodai feldolgozás során pontosították az írásmódokat, levelezés útján visszakérdeztek a névhiányokra vagy bizonytalan lokalizációkra, továbbá más adatgazdák részére kivonatokat készítettek a felmért névállományból egyeztetés céljára, pl. a víznevekből az Országos Vízügyi Hivatal (OVH), településrészekből a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) részére. Az eredeti elképzelés szerint az egyeztetett névanyagot az FNB elé kell kerülnie, majd a helyi tanácsok visszaigazolásával válik hivatalossá, ez utóbbinak a lehetősége jogszabályi felhatalmazás hiányában egyelőre még éveket váratott magára. A hivatalos neveket kötelező lett volna átvezetni az állami topográfiai térképekre és a földmérési alapterképekre is.

A névrendezések első tapasztalatai azt mutatták, hogy a lakosság és a helyi illetékesek rendkívül kedvezően álltak a munkához, örömmel fogadták, hogy a térképek névírása az ő kultúrájuk képe lesz. Az előzetes várakozásoknak megfelelően nagy mennyiségben jöttek elő korábban sehol nem adatolt névalakok. Az új módszerrel a regisztrált nevek száma mintegy 3-5-szörösére bővült az *FNT II.*-höz képest. Tiszatarján esetében a 26-tal szemben 107-re, Nagytevelen 12-vel szemben 39-re rúgott a névrendezett állomány.

A „dűlőnevek megmentése” a figyelem középpontjában

1986 elején váratlan „segítség” érkezett. Virágh Ferenc történésznek a *Magyar Nemzet*ben megjelent cikke nyomán mind a sajtóban, mind a közélet más területein a dűlő- és más hagyományos helynevek ügye a figyelem középpontjába került.⁹ A szerző az ellen a gyakorlat ellen kelt ki, hogy betűk és számok kombinálásával

alkotott kódokkal helyettesítik a dűlőneveket – kétségkívül ez volt a jellemző a mezőgazdasági nagyüzemek többségére –, ezáltal a használatból kiesvén pusztulásra ítélik ezt a rendkívül fontos kulturális örökséget. A polémia igen magas szintre jutott el. Még az év folyamán egyeztetések kezdődtek a Minisztertanács (MT), a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) és a MÉM között a „dűlőnevek megmentése” érdekében. 1987 januárjában a HNF Honismereti Bizottsága állásfoglalást bocsátott ki a témában. Ebben többek közt ez áll: „A földrajzi nevek élő használatának biztosítása érdekében szükségesnek tartjuk, hogy valamennyi érdekelt ágazat tevékeny részvételével, a jelenlegi munkálatok kiszélesítésével, a jelenlegi gazdasági körülmények között lehetséges maximális anyagi ráfordítással gyorsítsák meg a térképészeti ágazat keretében folyó névrendezést.”¹⁰ Nem sokkal később a parlamentben Földy Ferenc képviselő a földtörvény vitája során a dűlőnevek intézményes védelmére tett javaslatot: a föld védelmével együtt védjék a helyneveket is. Ekkor került sor arra is, hogy az FNB-be tagokat delegált a Külügyminisztérium, az MTA Történettudományi Intézete, és hosszabb kihagyás után a Földrajztudományi Kutatóintézet is.

Az MT, az MTA és a MÉM között megállapodás született arról, hogy a dűlőnevek megmentése érdekében a MÉM kezdeményezze egy, a földrajzi nevek teljes körét magába foglaló, MT-szintű jogszabály megalkotását és készítsen előterjesztést az MT Tudománypolitikai Bizottsága (TPB) részére az anyagi források biztosítása céljából az érdekelt ágazatokkal együttműködve. A dokumentumokat az MT részéről Maróthy László elnökhelyettes, az MTA és a MÉM részéről pedig Berend T. Iván elnök, illetve Vánca Jenő miniszter írták alá. A TPB-t a vizsgált időszakban Csehák Judit, majd 1988. július 22-től Pozsgay Imre vezette, és a tudománypolitika legbefolyásosabb ala-

9 VIRÁGH FERENC: Forrásértékű határszavainkért. *Magyar Nemzet*, 49. (1986) 17:4. (jan. 21.).

10 Az eredeti teljes dokumentumot még nem volt lehetőségem megtalálni. A *Magyar Nemzet* 1987. május 7-i száma kivonatolva ismerteti az állásfoglalást *A helynevekben is él a magyar történelem* címmel. Az év nyarán megrendezett sárospataki Honismereti Akadémia ajánlása további névtípusokra is kiterjeszti az élő helynevek védelmének és közhasználatba való visszahe-lyezésének igényét.

kítója volt, határozatait kötelezően hajtották végre az állami szervek.¹¹

1987 tavasza és 1988 ősze között a TPB-hez szóló előterjesztés a tudományos, a szakágazati és a bürokratikus egyeztetések minden bugyrát megjárta. Öt fő változat készült. Azt valószínűleg fölösleges is volna leírni, hogy az összes verzió alapját a fáradhatatlan Földi Ervin fogalmazta meg. A 15 oldalas dokumentum megindokolja a nevek fennmaradásának szükségességét, de nemcsak a folyamatot elindító dűlőneveket, hanem az élő névhasználat által fenntartott más névtípusokat illetően is. Áttekinti a kusza helyzet történeti okait és az akkori ágazati megoszlás következményeit, a térképészeti ágazat és a nyelvészek eddigi erőfeszítéseit. A szöveg kiemeli a nevek pontos lokalizációját mint a térképészeti ágazat jelentős hozzáadott értékét a névmegőrzéshez. Annyiban feltétlenül beértek az előző évek kísérletező névrendezéseinek szakmai tapasztalatai, hogy az országos névrendezésre fordítandó idő és anyagi ráfordítás pontosan kalkulálható lett: összesen 50 millió forintot igényeltek tízéves ütemezésben. Az előterjesztés előkészítési fázisban – ahogy ezt az első változatban részletezték – előzetes megállapodások születtek a munkamegosztásról az alábbi intézményekkel:

- az MTA Nyelvtudományi Intézete: a nyelvészeti névgyűjtések anyagainak használata, nyelvi jellegű tudományos tanácsadás;
- a Magyar Országos Levéltár, megyei levéltárak: a történelmi, hangsúlyosan a kataszteri térképek névanyaga, elpusztult középkori falvak neve, az oklevelek egyéb névadatai;
- a nemzetiségi szövetségek: a nemzetiségi nyelvű települések helyneveinek írásmódja;
- a földhivatalok: munkatérképek biztosítása, a névrendezési eredmények átvezetése a földmérési alaptérképekre, a mezőgazdasági üzemek névhasználatának elősegítése;
- az MT Tanácsi Hivatala: a helyi tanácsi szervek eligazítása, a névrendezői munka helyi

támogatása, az eredmények elfogadása és helyi használata;

- a HNF vezető szervei: a népfront helyi önkéntesei közreműködnek a nagy helyismerettel rendelkező adatközlők megszervezésében;
- a mezőgazdasági nagyüzemek országos szervezetei: a földrajzi nevek használata a táblaszamos megoldások helyett.

Az MT viszonylag hamar átdolgozásra küldte vissza az előterjesztést. A kifogásokra csak az átdolgozásokból lehet következtetni. A későbbi szövegvariánsok a fejezetek feszes rendjében sorakoznak, a korábbi áttekintő jelleg helyett az egyes részletkérdések szinte tanulmányszerűen vannak kibontva, így például *A földrajzi nevek értéke, A földrajzinév-készlet változásai, Első eredmények a földrajzi nevek megtartásában* című fejezetek olvashatók. A nyelvtudományi jellegű kiegészítésekhez elsősorban a nyelvészeti névgyűjtések lebonyolításában nagy tapasztalatokat szerző Balogh Lajos járult hozzá. Indokolni kellett a nyelvészeti névgyűjtések és a névrendezések párhuzamosan futó munkáit. Az átdolgozott változatokban a nyelvészeti névgyűjtések támogatására is javaslatot tettek. Fel kellett tárnai, hogy az előterjesztés hány hatályos jogszabályt érintett – ez nyilván a párhuzamosan futó MT-rendelet előkészítéséhez volt szükséges –, és operatív intézkedési tervet kellett készíteni. A célkitűzések közé bekerült a számítógépes adattárolás megteremtése is. A Földrajzinévbizottság által jóváhagyott 3. változat már 34 oldallal és még hat melléklettel került a tárca vezetéséhez. A melléklet tartalmazza egy település, Somogyviszló névrendezési anyagát, amely ízelítőt ad a kutatómunkából, a nevek mennyiségi viszonyaiból koronként és térkép-fajtként, továbbá megmutatja a névrendezés eredményét. A 3. változattól a nyelvészeti névgyűjtések anyagi támogatása is szerepel az előterjesztésekben. Ezt a változatot viszont már a hosszúsága miatt nem terjesztették a TPB elé, az utókor számára viszont a magyarországi térképészeti névrajz egyik legfonto-

11 PÁL ZOLTÁN: *Politikai döntéselőkészítés és valóságismeret a Kádár-korban. Az MSZMP KB Társadalomtudományi Intézete (1966–1989). Doktori disszertáció. ELTE BTK, Bp., 2018. 32.*

sabb dokumentuma (példa gyanánt a névrendezés fogalmának leírása a 2. függelékben). 1988 nyarán *A nyelvészeti földrajzinév-gyűjtés és a névrendezés programja* címmel elkészült a TPB-előterjesztés 5., rövidített változata. A dokumentum erősen hangsúlyozza a nemzeti, hazafias, közösségi szempontokat (3. függelék). A későbbi sorsáról nem lehet tudni. Nagy valószínűséggel még tárcaközi egyeztetésen volt, amikor a TPB-t 1988 végén megszüntették. De az is lehet, hogy a TPB megtárgyalta és támogatásával adta tovább intézkedésre a működése végén. Erre utal ugyanis, hogy a *Földrajzinév-tár* mint állami alapmunka 1989-től a MÉM (később Földművelésügyi Minisztérium) költségvetési fejezetében külön sorként szerepelt, és ez a körülmény még két évtizeden át megmaradt.

Jogszabályi változások

A TPB-előterjesztésnél is több fordulás, hosszabb utat járt be a végül 1989 nyarán megjelent, a magyarországi hivatalos földrajzi nevekről szóló 71/1989. (VII. 4.) MT rendelet, amelynek előkészítését – mint feljebb láttuk – ugyancsak az MT, az MTA és a MÉM vezetői határozták el 1986 végén.¹² Az FNB 1981 óta a MÉM OFTH keretében működő Geodéziai és Kartográfiai Bizottság szakbizottságaként tevékenykedett.¹³ Bár a magyarországi földrajzi nevek megállapítása papírforma szerint a mezőgazdasági és élelmiszerügyi miniszter hatáskörébe tartozott, a valóságban nem épült ki az annak végrehajtását biztosító szervezet, így a földrajzi nevek adására vagy regisztrálására a legkisebb községi tanácsoktól a nagy állami szervezetekig (pl. Állami Népszámláló Hivatal, KSH, MÁV, OVH, Országos Környezet- és Természetvédelmi Hivatal, földhivatalok stb.) számos intézmény vagy testület rendelkezett kisebb-nagyobb jogosultsággal vagy legalábbis ope-

ratív lehetőségekkel. Az ebből fakadó vizsátságok feloldására hivatott egyetlen átfogó, az érdekelt ágazatok és tudományterületek többségét felölelő konzultatív, véleményező és javaslattevő szervezet valóságos jogkörök nélkül, tulajdonképpen csak informálisan, növekvő presztízsenek köszönhetően, illetve a KV-val való együttműködése révén tudta a névhasználatot egységesítő szerepet ellátni. Az FNB társadalmi szerepe és a hatásköre közötti erős disszonancia évtizedek óta ismert zavaró tényező volt. A 80-as évek közepén fennálló állapot csak igen kevésbé felelt meg az ENSZ e témában kiadott ajánlásának.¹⁴ Ebben többek közt az áll, hogy „minden országnak legyen földrajzi neveken illetékes nemzeti szerve, [...] amely egyértelműen meghatározott hatáskörrel és jogosultsággal rendelkezik a földrajzi nevek egységesítésére és az országon belüli név-egységesítési politika meghatározására”. Földi Ervin, a bizottság vezetője több kísérletet tett a jogszabályi rendezésre, és úgy tűnik, ezt a körülmények csak a 80-as évek második felében tették lehetővé.

1987 márciusa és 1989 májusa között nyolc változatban készült el a rendelettervezet. Kezdetben egy tömörebb rendeletszöveg és egy részletesebb MÉM végrehajtási utasítás tervezete forgott tárcaközi egyeztetésen. A rendelet korai verzióinak érdekessége, hogy annak ellenére, hogy a FÖMI-ben és az FTH-ban készültek, egyáltalán nem vindikáltak döntési jogköröket a bizottságnak. Valamennyi felsorolt névtípus esetén más szervezet lett volna a döntési jogosultság birtokában, viszont egyes típusok esetében a bizottságnak előzetes egyetértési joga volt, legerősebben a bel- és külterületi településrészek vonatkozásában. Az FNB kifejezetten integratív, továbbá a nyelvi és történeti szempontok őrzőjeként fellépő konzultatív, véleményező testületnek tűnik itt. Nem szóltak a kezdeti verziók a külföldi nevekről annak ellenére sem, hogy az FNB évtizedek óta igen

12 Hozzáférhető: https://jogkodex.hu/jsz/1989_71_mt_rendelet_4020553 (elérés ideje: 2023. okt. 25.)

13 MIKESY GÁBOR: Egységesítés a földrajzi nevek használatában. Szemelvények a Földrajzinév-bizottság történetéből, 1980-as évek. (1. rész) *Catastrum*, 10. (2023) 2:29–38.

14 United Nations Conference on Standardization of Geographical Names. Resolution I/4. <https://unstats.un.org/unsd/ungegn/resolutions/> (elérés ideje: 2023. okt. 25.).

erős tevékenységet fejtett ki ebben a körben a KV-val együttműködve. A végrehajtási rendelet tervezete viszont a névrendezés jogi bebetonozását szolgálta volna. Határozottan beszél országos hatókörű névrendezői megbízásról, a névrendezők jogosultságairól, a nevek kötelező feltüntetéséről térképeken stb.

A MT végül olyan szövegváltozatot fogadott el, amely a rendelet hatálya alá eső nyolc helynévi kategóriából öt (domborzat- és táj-, terület-, víz-, természetvédelmi, közlekedési és hírközlési név) megállapítása és megváltoztatása a tárcaközi szintre emelt FNB kompetenciájába került. A bel- és külterületi településrészek neveiért a rendelet szerint a tanácsok feleltek, de az FNB jogosult lett felülvizsgálatot kezdeményezni. (Emlékeztetőül: a tízezres nagyságrendű külterületi major, pusztá, bokor, tanya, őrház stb. féle nevek jóváhagyása 1971-től papírforma szerint az FNB-hez tartozott.)¹⁵ Az MT-rendeletbe kerültek át a tervezett végrehajtási rendeletből, hogy a földhivatali térképeken és az EOTR-térképeken kötelező az FNB által megállapított neveket feltüntetni, nem fogadható el betű és szám kombinációja nevek helyett stb. Viszont teljesen eltűntek a névrendezésről szóló, továbbá az ezzel kapcsolatban a FÖMI-re és a földhivatalokra egyéb feladatokat megfogalmazó részek. Újdonság lett, hogy az MT-rendelet rövid definíciókat ad a hatálya alá tartozó névtípusokra, továbbá rögzíti a bizottságba kötelezően tagot delegáló tárcákat és más központi, illetve tudományos intézményeket, megadva a delegáltak számát. Az MTA például három fővel szerepel benne, holott a korábbi gyakorlat szerint öt akadémiai intézet vagy osztály képviselője vett részt a bizottság munkájában, még hozzá igen aktívan. Kimaradt a Magyar Országos Levéltár, a Magyar Távírási Iroda, jött viszont az Állami Népszerűnyilvántartó Hivatal, a Hazafias Népfront, a Környezetvédelmi és Vízgazdálkodási Minisztérium (KVM) és a Külügyminisztérium, legalábbis a rendelet hivatalos szövege szerint.

A rendelet számos szövegrészt ugyan ko-

rábbi jogszabályokból vett át, mégis minőségi változást jelentett, hogy minisztertanácsi rendelet tartalmazta azokat, így erősebb hivatkozási alapot teremtett, pl. a nevek stabilitását szolgálta a névváltoztatások engedélyezésének szigorú feltételekhez kötése a 6. § (3) bekezdésében: „A földrajzi nevek megváltoztatására – a történelmi hagyományokat őrző nevek kivételével – akkor kerülhet sor, ha az azonos hangzású földrajzi nevek zavart keltőek, a névhasználatban kimutatható változás következett be, a névvel jelölt mesterséges létesítményt megváltoztatták vagy átalakították, a névhasználat a közérdek szempontjából nem megfelelő, az új név adása már nem élő, kiemelkedő személy emlékének megörökítését szolgálja.” Az önkényes és ötletszerű névadások arra hivatkozva akadályozhatók meg, hogy „a földrajzi nevek megállapításakor figyelemmel kell lenni az érdekelt lakosság élő névhasználatára, a helyi tanács, a társadalmi és gazdasági szervezetek véleményére, továbbá a természet- és társadalomtudományok eredményeire, a történelmi hagyományokra, különösen a helytörténeti kutatásokra, elpusztult települések nevére, ezen kívül a földrajzi környezetre, a mező- és erdőgazdasági művelési szerkezetre, a nemzetiségi viszonyokra, a nyelvi, a nyelvhelyességi követelményekre”. [6. § (1) bekezdés]. A helyi tanácsok névadásában láthatták a legtöbb bizonytalansági tényezőt, ugyanis az új bel- és külterületi nevekről szóló határozatokat a bizottság bekezdte, és a rendelet arra is lehetőséget adott, hogy „a Bizottság jogosult a határozat felülvizsgálatát kérni, amennyiben az a jelen rendelet 6. §-ával ellentétben áll.” [4. § (2) bekezdés].

Az FNB tevékenysége

A 80-as évek második felében a legtöbb energiát a névrendezések szakmai támogatása, majd a jogszabálytervezetek vitája kötötte le. Kiseb véleményezési ügyek mindig előfordultak, például a készülő 1984. évi helyesírási szabályzat földrajzi névi példanyagából törölni

15 MIKESY GÁBOR: Egységesítés a földrajzi nevek használatában. Szemelvények a Földrajzinév-bizottság történetéből, 1970-es évek. *Catastrum*, 9. (2022) 2:39–50.

kellett az elavult alakokat. Jelentős és hosszadalmas eljárás volt a Fővárosi Tanács kérésére a közreműködés a budapesti közterületnevek rendezésében. Az elsődleges cél az azonos utcanévek megszüntetése volt, de egyúttal teljes helyesírási és nyelvhelyességi felülvizsgálatot határoztak el. A főváros a KV-t kereste meg egy új Budapest-atlasz kiadása kapcsán, majd az egész anyag az OFTH jóváhagyásával az FNB elé került. A sok ezer nevet tartalmazó anyag a több tagból álló nevek esetében a legkülönbélebb megoldásokat tartalmazta. Az FNB által készített kivonatok hozzájárultak ahhoz, hogy az MTA Helyesírási Bizottsága az utcanévi előtagok írásának lényeges egyszerűsítését határozta el: a kéttagú, kötőjellel írt földrajzi neveket utcanévek előtagjában 1986-tól egybeírjuk (*Csörsz-árok*, de *Csörszárók utca*).

A *Politikai világtalasz* újabb kiadásához 1986-ban a nemzetközi forrásokhoz igazították néhány ország megváltozott teljes nevét, pl. *Brunei Darussalam Állam*, *Guineai Köztársaság*, *Kiribati Köztársaság*, *Líbiai Arab Nagy Népi Közösség* stb. Szórványosan is jelentkeztek országnévvel kapcsolatos javaslatok. A Külügyminisztérium képviselője számos észrevételt tett az országnévjegyzékkel kapcsolatban. Ezek többségét a bizottság nem tartotta a rendelkezésre álló nemzetközi források alapján indokoltnak (*Brunei Szultánság*, *Cook-szigeteki Állam*, *Suriname Új Köztársaság*), a *Malaysia* alakot viszont *Malajziára* változtatták (a javasolt *Malázia* helyett).

Érdekesen alakultak egyes török exonimák. Törökország diplomáciai úton közvetlenül az OFTH-hoz fordult, hogy egyes tájnevek esetében az országban hivatalosan használt alakokat vagy azok magyar megfelelőit tartalmazzák a KV kiadványai, ami egyébként – a Földi Ervin által előkészített tárgyalási anyag szerint – valóban megfelel a nem-

zetközi ajánlásoknak. Tételezen a *Kurdisztán*, *Örmény-fennsík*, *Örmény-Toros* és a *Pontuszi-hegység* nevet kifogásolták. A bizottság – vélhetően az ügy érzékenységre tekintettel – nem kívánt önmagában állást foglalni, hanem több tucatnyi geográfus és turkológus szakértőhöz juttatott el egy kérdőívet, és jöttek is válaszok. A megmaradt anyagok nem teszik lehetővé az ügy további nyomon követését, csak annyit, hogy az FNB döntésének nincs nyoma (az érintett időszakban nem volt ülés, az 56.-ra 1984 júniusában, az 57.-re 1985 decemberében került sor), csak azt látjuk, hogy a *Nagy világtalaszban* végül igazodtak a török kéréshez: a *Pontuszi-hegység* helyén az *Észak-anatóliai-hegység*, az *Örmény-Toros* helyén a *Délkeleti-Toros* felirat áll, az *Örmény-fennsík* lemaradt, *Kurdisztán* pedig csak az iráni tartományra húzódott, és ott sem magyaros formában áll.

A Tisza árvízvédelmi és a térség öntözési céljaira létesített kiskörei duzzasztómű az 1970-es évek közepén készült el. A felette ki-

MÉM - OFTH
Földrajzinév-szakbizottság
Budapest
1984. november

Állásfoglalás javasolt nevekkal kapcsolatban
(az egyetértést kérjük aláhúzással jelölni)

1.	Kurdisztán	töröljük	hagyjuk meg	egyéb:
2.	Örmény-felvidék	töröljük	hagyjuk meg	egyéb:
3.	Nyugati-Toros	Bati Toroslar	Bati Toros-hegység	egyéb:
4.	Középső-Toros	Orta Toroslar	Orta Toros-hegység	egyéb:
5.	Délkeleti-Toros	Güneydoğu Toroslar	Güneydoğu Toros-hg.	egyéb:
6.	Észak-anatóliai-hegység	Kuzey Anadolu-hg.	Pontuszi-hegység	egyéb:

1.	Kurdisztán	töröljük	hagyjuk meg	egyéb: <i>olvasztani</i>
2.	Örmény-felvidék	töröljük	hagyjuk meg	egyéb: <i>használt meg a földrajzi név</i>
3.	Nyugati-Toros	Bati Toroslar	Bati Toros-hegység	egyéb:
4.	Középső-Toros	Orta Toroslar	Orta Toros-hegység	egyéb:
5.	Délkeleti-Toros	Güneydoğu Toroslar	Güneydoğu Toros-hg.	egyéb:
6.	Észak-anatóliai-hegység	Kuzey Anadolu-hg.	Pontuszi-hegység	egyéb:

Kelt Budapest, 1984. február 11.

1.	Kurdisztán	töröljük	hagyjuk meg	egyéb: —
2.	Örmény-felvidék	töröljük	hagyjuk meg	egyéb: —
3.	Nyugati-Toros	Bati Toroslar	Bati Toros-hegység	egyéb: —
4.	Középső-Toros	Orta Toroslar	Orta Toros-hegység	egyéb: —
5.	Délkeleti-Toros	Güneydoğu Toroslar	Güneydoğu Toros-hg.	egyéb: <i>Kefeli-Toros</i>
6.	Észak-anatóliai-hegység	Kuzey Anadolu-hg.	Pontuszi-hegység	egyéb: —

Kelt Budapest, 1984. december 11.

■ Szakértői adatlapok törökországi magyar exonimák kérdésében. A bizottság az elvek ütközése és az ügy érzékenysége miatt külső szakértők véleményével kívánta a döntését megalapozni (Lechner Nonprofit Kft.)

alakult, nagy kiterjedésű mesterséges állóvíznek formálisan nem adtak nevet. A vízügyi forrásokban és a sajtóban többféle névalakot használtak: *Kiskörei-víztároló*, *Kiskörei-tározó*, *Tisza II. tározó(ja)*, *II. Tiszai vízlépcső tározója* stb. Az FNT I. szerkesztőbizottsága az OVH informális beleegyezésével, a hivatal *Magyarország vízfolyásai és belvízcsatornái* című térképére hivatkozva a *Kiskörei-víztároló* nevet adta meg, és ez terjedt el leginkább, alapvetően az iskolai tananyagnak és a KV iskolai atlaszainak következtében. A víz vonzotta az embereket, és egyébként is hamarosan új ökoszisztéma kezdett kialakulni körülötte. A vízfelület üdülési és turisztikai hasznosítását összehangoló Középtiszavidéki (sic!) Intézőbizottság országos pályázatot írt ki egy vonzóbb névre: „Az üdülőkörzet iránt növekvő bel- és külföldi érdeklődés indokolja, hogy a tiszai táj hangulatát kifejező, rövid és közérthető nevet adjunk a 90 km² nagyságú vízfelületnek.” A felhívásra 3200 névjavaslat érkezett.¹⁶ A zsűri többfordulós egyeztetése után a *Tisza-tó* javaslatot a három érintett megye tanácsa is megtárgyalta, majd teljesen formálisan, a KVM egyetértésével bocsátották a bizottság elé. Az FNB határozottan üdvözölte, hogy a pályázati kiírást választották az új név megállapításának alapjául, ugyanis ez biztosítja leginkább, hogy a közönség el is fogja fogadni. A tagok ugyan több szempontból vitatták az előterjesztést (a *tó* köznévi nem fejezi ki a mesterséges létrehozást, bár jelzi a megváltozott funkciót; a folyóvíz nevével alakult tónév teljesen példa nélküli és nem igazán illeszkedik a nyelvi rendszerbe stb.), de végül nem láttak elegendő okot a nagy előkészületekkel, széles társadalmi nyilvánosság (országos napilapok, elektronikus média) előtt lebonyolított elne-

vezés megtorpedózására, így elfogadták a javaslatot. Formailag ekkor a KVM döntött. Ez volt a szakbizottság utolsó határozata. A jelenleg feldolgozott dossziékból még nem derül ki, hogy miért került 1995-ben újra az FNB elé a *Tisza-tó* kérdése.

A szakbizottság munkájának részletes dokumentálását a bizottság vezetője, Földi Ervin mellett Tolnay Lászlónénak köszönhetjük. A Földrajzinév-szakbizottság 1988. október 6-án tartotta utolsó, 66. ülését. A tárcaközi Földrajzinév-bizottság tevékenységéről a *Catastrum* későbbi számaiban lesz szó.

A Földrajzinév-szakbizottság a 80-as években¹⁷

- MT Tanácsi Hivatala: Lukácsy Róbert, Fürcht Pál
- MÉM OFTH:¹⁸ Papp-Váry Árpád, Pokoly Béla, Steirer Lajos, Szőke Tasi Sándor
- Földmérési Intézet:¹⁹ Földi Ervin (vezető), Tolnay Lászlóné (1985-ig az OFTH részéről)
- Magyar Néphadsereg Térképészeti Intézet:²⁰ Hrenkó Pál
- Közlekedési Minisztérium: Szentlőrinczy Géza
- Külügyminisztérium: Forgács András
- Művelődésügyi Minisztérium: Jávori Jenő, Eperjessy Ernő
- Országos Pedagógiai Intézet: Érseki György, Jónás Ilona
- KSH: Bognár Béláné, Orlicsek József, Vukovich György
- Magyar Távirati Iroda: Györffy Tiborné, Kovácsné Csenkey Hajnal, Mohr Katalin
- OVH: Hampel Károly
- Magyar Országos Levéltár: Buzási János

16 Az FNB anyagai között már csak az előszűrt 20 név olvasható, többek közt *Alföldi-Nagy-tó*, *Közép-Tisza tava*, *Szőke-tó*, *Róna-tó*, *Kun-tó* stb. Érdekesség mind a pályázók, mind a vízügyi szakembereket is soraiban tudó zsűri körében, hogy a víznévi névszerűség szempontjából kevésbé kielégítő neveknek is akadtak támogatói: *Tiszavirág*, *Tiszagyöngye*, *Tiszai paradicsom*, *Tisza-fűzes*, *Óhalász*, *Nagycserő* stb.

17 A cikksorozat 3. részének végén ismertettük az 1970-es években a bizottság munkájában részt vevő szakértők névsorát. *Catastrum*, 9. (2022) 1:37–48. Ez a lista is azoknak a nevet tartalmazza, akik legalább két helyen szerepelnek a jegyzőkönyvekben.

18 1986-tól MÉM Földügyi és Térképészeti Hivatal.

19 1986-tól Földmérési és Távérzékelési Intézet.

20 1986. október 1-jétől MN Tóth Ágoston Térképészeti Intézet.

- Magyar Tudományos Akadémia
MTA Földrajztudományi Kutatóintézet:
Tiner Tibor
MTA Helyesírási Bizottság: Fábíán Pál
MTA Nyelvtudományi Intézete: Balogh Lajos, Hexendorf Edit, Kiss Lajos, T. Urbán Ilona
- MTA Történettudományi Intézet: Borus József
- Kartográfiai Vállalat: Ajtay Ágnes, Hőnyi Ede, Martinovich Sándor
- Magyar Földrajzi Társaság: Füsi Lajos
- Nagy János nyug. térképész
- Vagács András nyug. térképész.

■ Dűlők és más földrajzi nevek lokalizálásának munkafolyamata a Szentesehez tartozó Magyartés környékéről. A földrajzi nevek kiterjedését 1:25 000 méretarányú topográfiai térképekre ragasztott pauszokon rajzolták meg a névrendezések korai szakaszában (Lechner Nonprofit Kft.)

Függelék

1.

A mezőgazdasági és élelmezésügyi miniszter előterjesztése a Minisztertanácshoz a földrajzi nevekről

Földrajzi neveink megállapítására és nyilvántartására jelenleg megfelelő jogi szabályozás nincs.

Nincs biztosítva az egységes névhasználat, a hagyományos nevek fennmaradása, holott a földrajzi nevek jelentős része történelmi, nyelvi, népi és nemzetiségi értéket és hagyományt őriz. Sajnálatos jelenség, hogy főként településeink határrész neveinek használata káros mértékben visszaszorult, névpusztulás és pusztítás megy végbe.

A földrajzinév-megállapítás egységes eljárási szabályozásának szükségességére újság-cikkek, lakossági bejelentések és parlamenti felszólalás is felhívták a figyelmet.

A kialakult helyzetben figyelemmel arra, hogy az országos térképezési feladatok, továbbá az országos jelentőségű földrajzi nevek megállapításának jogköre és feladatai a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztériumra hárul, átfogó jogszabály kiadását tartjuk szükségesnek.

A jogszabályi rendezés előírja, hogy az egységes névhasználat és a szakszerűség érdekében országos hatáskörű Földrajzinév-bizottság létesüljön.

A tervezett jogszabály a földrajzi nevek védelmét a névmegállapítási hatáskörök rögzítésével, a követelmények meghatározásával, az országos hatáskörű bizottság döntési, tanácsadói jogkörével, a földrajzi nevek használatának, nyilvántartásának és közzétételének szabályozásával valósítja meg.

A rendlettervezet kivonja a hatálya alól az államigazgatási helyneveket, melyeket más minisztertanácsi rendelet szabályoz.

A tervezet szerint a települések területén a településrészek, közterületek (utcák, terek stb.) elnevezése tanácsi feladat.

A fentiek alapján kérem a következő határozati javaslat elfogadását.

HATÁROZATI JAVASLAT

A Minisztertanács a mezőgazdasági és élelmezésügyi miniszternek a földrajzi nevekről szóló előterjesztését elfogadja és a csatolt tervezetnek a Magyar Közlönyben minisztertanácsi rendeletként történő kihirdetését elrendeli.

Budapest, 1989.

Dr. Hütter Csaba
miniszter

2.

A névrendezés – a földrajzi nevek életben tartásának eszköze (Részlet az MT Tudománypolitikai Bizottság számára készített előterjesztés 3. változatából)

Mi a névrendezés?

Tömören összefoglalva: a névrendezés a földfelszín mai állapotához igazodó, helyszínen végzett, valamennyi érdekelt hatósággal, intézménnyel és társadalmi szervvel egyeztetett, jogszabállyal alátámasztott, a történelmi hagyományokat és a nyelvi követelményeket figyelembe vevő névmegállapítás.

A névrendezés helyszínen végzése azt jelenti, hogy a hivatalos névmegállapítás céljára mód van a lakosság minél szélesebb rétegeitől adatokat kérni, a mező- és erdőgazdasági üzemeket közvetlenül fel lehet keresni, így biztosítható, hogy a végleges névanyag a közösség névhasználatát a legmegfelelőbbben tükrözi. A hatóságok, intézmények és társadalmi szervek bekapcsolása ugyancsak a lakosság tényleges névhasználatának elfogadása szempontjából fontos.

A jogszabályi alap azt jelenti, hogy a névrendezés a meglévő vagy ezután alkotott jogszabályok alapján jár el a földrajzi nevek illetékessége tekintetében. Azt is jelenti, hogy ezen keresztül érvényesül az egyes ágazatok érdekeltsége a földrajzi nevek hivatalos megállapításában.

A történelmi hagyományok figyelembevételét azt jelenti, hogy a településekben hagyományosan kialakult, korábbi állapotokat, művelési emlékeket, elpusztult falvak emlékét stb. hordozó földrajzi nevek minél nagyobb számban tovább éljenek.

A nyelvi követelmények figyelembevételét az jelenti, hogy a földrajzi nevek mai helyesírásunknak megfelelően, a nyelvjárási alakváltozatok, nyelvjárási szavak esetében a köznyelvi írásmódhoz közeledve, de fontos sajtóságot megtartásával lesznek hivatalossá.

A névmegállapítás nem új név kitalálását, hanem a jelenleg ismert nevekből való válogatást jelenti. A válogatás során előnyben kell részesíteni az értékesebb neveket. A névmegállapítás egyben hatósági jóváhagyási eljárás is, amely azonban csupán a helyi használattal egyetértésben hozhat döntést.

A névrendezés szervezeti keretei

A névrendezést a térképészeti ágazat végzi.

A névrendezést az országos hatáskörű, tárcaközi Földrajzinév-bizottság előzetes tanácsadás vagy előzetes egyetértés útján véleményezi, illetve irányítja.

A névrendezést végző, nyelvi ismeretekben is képzett térképészek a Földmérési és Távérzékelési Intézet (a továbbiakban a FÖMI) állományába tartoznak. A FÖMI eredményérdekeltégű költségvetési intézmény, melynek keretében kutatási tevékenység is folyik.

A FÖMI a névrendezést a Földrajzinév-bizottság irányelvei alapján a jogszabályok betartása szempontjából közvetlenül ellenőrzi.

A névrendezés eredményeként kapott névanyagot a térképészeti ágazat a hazánkat ábrázoló valamennyi térképfajtán alkalmazza, hogy hozzájáruljon használatuk erősödéséhez. Tartalmazni fogják a megállapított neveket a földmérési alaptérképek (a régebbi kataszteri térképek mai utódai), a földmérési topográfiai térképek, a turistatérképek, a várostérképek stb.

3.

A nyelvészeti földrajzinév-gyűjtés és a névrendezés programja (Tervezet)

Budapest, 1988. június 27.

BEVEZETÉS

Jelen előterjesztés a magyar nemzeti kultúra egyik jelentős összetevőjének, a történelmi ha-

gyományokat őrző, természeti és művelés alatt álló környezetünket tükröző földrajzi nevek fennmaradására, továbbélésére ad programot.

A földrajzi nevek a földfelszín részleteit a legsajátosabb emberi eszközzel, a nyelv szavával azonosítják. Ennek során múltunkról és korábbi környezetünkről tanúskodnak, így jelentős szerepük van közérzetünk javításában, a hazánkhoz való kötődésben.

A földrajzi nevek életét a közelmúlt változásai kedvezőtlenül befolyásolták. A természetes csökkenésen túl nemtörődomség és átfogó szabályozás hiányában pusztulási folyamat indult meg. Ennek megállítására sürgősen lépéseket kell tenni.

A program magába foglalja a nevek fennmaradását biztosító teljes körű nyelvészeti gyűjtés és közzététel folytatását, továbbá az előzőeken alapuló, a történelmi, földrajzi, néprajzi stb. szempontból legértékesebb nevek helyszíni egyeztetés útján történő kiválasztását, majd a jelenlegi művelési és településszerkezettel való összehangolását, vagyis a névrendezést.

A munka sikeres végzésének feltételei közül a társadalmi összefogást inspiráló szervezési feladatokat, a jogszabályi rendezést, a hatáskörileg és használóként érdekelt ágazatok együttműködését, az MTA és a HNF kiemelt szerepét és a pénzügyi alapok megteremtését kell hangsúlyozni.

A földrajzi nevek fennmaradására és használatban tartására kezdeményezett programot a földrajzi nevek értéke indokolja. A földrajzi nevek nyelvünk részeként a társadalmi érintkezés nélkülözhetetlen eszközei, kisebb vagy nagyobb közösségek számára környezetükkel való élő kapcsolatuk összekötő láncszemei. Ebben van fő értékük.

A földrajzi nevek tágabb értelemben egy sor egyéb érték hordozói is. A neveket alkotó egyes szavak eredeti jelentése gyakran a névadáskor fennállott körülményekről tájékoztat, pl. korábbi művelési viszonyokról, birtoklási állapotokról, ma már nem létező természetes alakulatokról vagy mesterséges létesítményekről, az élővilág egykori állapotáról stb. Nevek sok esetben őriznek meg eseményeket, sőt, a nevek átvitelével egy-egy ma is használt dűlő-

névben néha elpusztult falu nyomára bukkanhatunk.

A nevek értékéből egyenesen következik, hogy használatuk egy adott közösség számára egyik eleme az összetartozásnak, a nemzeti öntudatnak. Ezért a földrajzi nevek összegyűjtése és az erre alkalmas mennyiség használatban tartása nemcsak nyelvünk gazdagságának megőrzése szempontjából, hanem nemzeti kultúránk védelme érdekében is szükséges.

[...]

V.

A jelentős értéket képviselő földrajzi nevek élő használatban tartása csak a névhasználat tudatos irányításával, névrendezés útján valósítható meg.

A névrendezés a földfelszín mai állapotához igazodó, helyszínen végzett, valamennyi érdekelt hatósággal és társadalmi szervvel egyeztetett, jogszabályokon alapuló, a történelmi hagyományokat és nyelvi követelményeket figyelembe vevő, hivatalos nevek megállapítására szolgáló névkiválasztás.

A névrendezés előzményei közül a dűlőrendszernek az 1960-as években bekövetkezett felbomlása előtti állapot érdemel említést. Akkor a kataszteri térképek (ma: földmérési alaptérképek) a hivatalos rangú dűlőneveket a telekkönyvvel (ma: ingatlan-nyilvántartással) egyezően, a helyi hatóságok nyilatkozata és jóváhagyása szerint, a mindenkori művelési állapotnak megfelelően tartalmazzák. Ma a dűlőnevek még ott vannak a földmérési alaptérképek nagy részén, de alig vagy egyáltalán nem kapcsolódnak a tényleges állapothoz.

A MÉM Földrajzinév-bizottsága már 1971-ben foglalkozott részletes térképek igényeit kielégítő hivatalos névanyag összeállításának módszertani kérdéseivel. 1978 és 1981 között 19 megyei kötetben mintegy 62 000 földrajzi név hivatalos megállapítására és közzétételére került sor. Ez a mennyiség azonban nem bizonyult elegendőnek, és a teljességről való lemondás következtében a művelési viszonyokkal való összhangot sem sikerült biztosítani. A megyei kötetek közreadása után kezdődtek meg a mai követelményeknek megfelelő név-

rendezés előkészítő munkálatai. Ennek során kialakultak a cél megvalósítására legalkalmasabb módszerek.

A névrendezést a MÉM térképészeti ágazata eddig az ország területének 5,6 százalékán végezte el. Megállapítható, hogy amennyiben a ráfordítások a jelenlegi szinten maradnak, a hátralevő terület elvégzéséhez még további 44 évre lenne szükség.

A névrendezés meggyorsítása lényeges feltétele a földrajzi nevek életben maradásának. Az itt vázolt névrendezési programhoz a továbbiakban vázolt ágazati hozzájárulásokon és központi támogatáson kívül szervezési változások is szükségesek. A névrendezés közvetlen munkálatait a jövőben a MÉM térképészeti ágazata és a tanácsi igazgatású, tehát BM illetékességű földhivatalokkal közösen kell végezni. A névrendezést végző, nyelvi ismeretekben is képzett szakemberek egy országos hatáskörű Földrajzinév-bizottság elvi irányítása alá tartoznak. Ez a bizottság a névrendezést a jogszabályok betartatása érdekében közvetlenül ellenőrzi.

A névrendezés eredményeként kapott névanyagot a térképészeti ágazat és a földhivatalok a hazánkat ábrázoló valamennyi térképfajtán alkalmazza. A névrendezés során biztosítani kell a nyelvészeti névgyűjtéssel való kapcsolatot. A nyelvészeti névgyűjtés anyagának közvetlen átvételéről azonban nem lehet szó, mert ott minél nagyobb számú név minél gyorsabb összegyűjtése a cél, ezért a lokalizálás nagyvonalú, a névváltozatok használatára (szociális érvényére) nincs adat, egy pontra több változat van, nem állapítható meg a névvel jelölt területek határa.

A névrendezés végrehajtásának jogszabályi feltételei is vannak. A jelenleg hatályos jogszabályokból az alább tételesen is megadott hatáskörök általában megállapíthatók, nincs gazdája azonban a földrajzi nevek legnagyobb részét alkotó határrészneveknek (dűlőneveknek), ezenkívül ma már túlhaladottnak minősül az a korábbi szabályozás, mely az 50-nél népesebb külterületi lakott helyek nevének megállapítását a MÉM hatáskörébe utalta. Ugyancsak szükséges, hogy jogszabályi kereteket kapjon

a névrendezés, állapítsák meg a névrendezés legfontosabb követelményeit és e követelmények betartatásának módszereit.

A névrendezésnek az érdekelt ágazatok közötti együttműködésben kell megvalósulnia. Kétféle érdekeltég állapítható meg: hatásköri és használói. A jelenleg érvényes jogszabályok alapján a Belügyminisztérium mint a helyi jelentőségű földrajzi nevekben illetékes (a már jelzett joghézag folytán részben csak illetékesnek tartott) tanácsok igazgatását ellátó ágazat, a Közlekedési Minisztérium mint a közlekedéssel kapcsolatos mesterséges létesítmények nevének megállapításáért felelős ágazat, a Környezetvédelmi és Vízgazdálkodási Minisztérium mint a védett területek és a mesterséges vízügyi létesítmények nevének megállapításában illetékes ágazat, a Magyar Posta mint a hírközlési mesterséges létesítmények nevének megállapításában illetékes ágazat és a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium mint az országos jelentőségű földrajzi nevek megállapításában illetékes ágazat együttműködése egyrészt a tárcaközi Földrajzinév-bizottságban az elvi irányításban és a döntések előkészítésében, másrészt a közös anyagi tehervállalásban realizálódhat. Ugyanilyen együttműködésre van szükség a használói érdekeltégű ágazatokkal. A felsoroltak közül a Belügyminisztérium a tanácsokhoz tartozó földhivatalok, a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium a térképészeti ágazat folytán erről az oldalról is érdekelt, ezenkívül a katonai térképek készítése kapcsán a Honvédelmi Minisztérium, a

népszámlálási és népességnylvántartási adatok összeállítása kapcsán a Központi Statisztikai Hivatal és az Állami Népességnylvántartó Hivatal közreműködése is elengedhetetlen mind a bizottság munkájában, mind az anyagi tehervállalásban.

Külön kell említeni a Magyar Tudományos Akadémia és a Hazafias Népfront érdekeltégét. Az MTA szempontjából – a nyelvészeti névgyűjtés gondozása mellett – nem lehet közömbös a történelmi emlékeket is hordozó földrajzi nevek használata, a HNF közreműködése pedig honismereti mozgalmának célkitűzéseiből következik. Nem véletlen, hogy az 1987. évi sárospataki XV. Honismereti Akadémia a tennivalók között kiemelt helyen említette a földrajzi nevek védelmét.

A névrendezés végrehajtását a jelen előterjesztés egy nyolc évre terjedő program keretében tervezi. Bár az adatközlők számának (elhalálozás és elköltözés következtében előálló) rohamos csökkenése a névrendezés minél gyorsabb végrehajtására ösztönöz, a mai gazdasági helyzetben ennél rövidebb időszak reálisan nem tervezhető. A névrendezés költségei közül a helyszíni munkák, az irányítási és feldolgozási feladatok költsége 32,24 millió Ft. Ebből a MÉM vállalja az irányításra számított 3,232 millió Ft-ot, továbbá a későbbiekben részletezett térképbeszerzési és -készítési, valamint a tárcaközi bizottság működtetésével kapcsolatos költségeket 11,776 millió Ft összegben. Így a teljes névrendezés 46,886 millió Ft-os költségéből összesen 15,008 millió Ft-ot vállal.

A magyarországi dűlőnevek sorsának kronológiája

1961--

1961.

A földek védelméről szóló 1961. évi VI. törvény végrehajtását szabályozó előírásokból kimarad az addig minden város és község területrészeit hivatalosan megnevező dűlőnév. Ezért a táblásítások során a korábbi dűlőnév (lényeges átrendeződés esetén) elveszíti "létalapját" vagy (az addigi művelési szerkezet fennmaradása esetén) megszűnik hivatalos jellege.

- A Tudáspolitikai Bizottság számára készülő előterjesztés előkészítéséhez Földi Ervin számos kimutatást készített. Ezek egyike az a kronológia, amelyben összeszedte azokat a jogi, szervezeti és tudományos fordulópontokat, amelyek a földrajzi nevek gyűjtését és használatát befolyásolták 1961 után. Kézirat (Lechner Nonprofit Kft.)

DOROSZLAI TAMÁS – JÁNOSSY ANDRÁS

Megszüntetés fejlesztéssel?

A természetes intelligencia hatása a mesterséges intelligenciára az ingatlan-nyilvántartásban

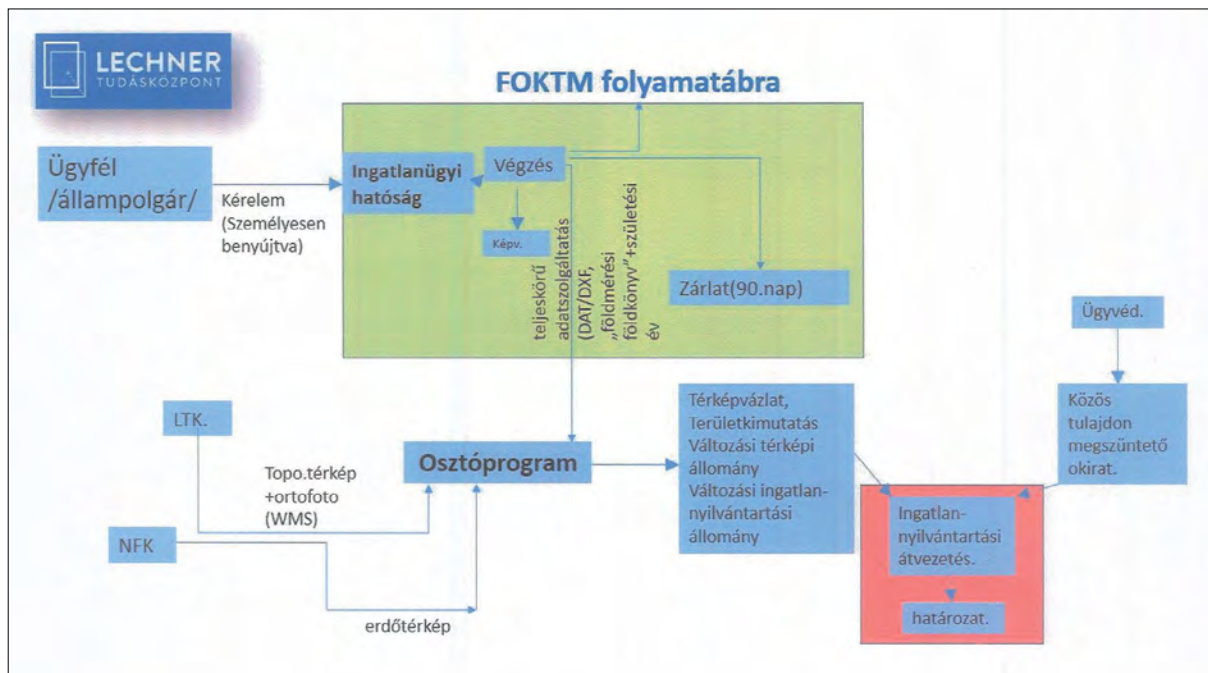
Lehetséges-e informatikai fejlesztéssel felgyorsítani a földeken fennálló, osztatlan közös tulajdon megszüntetésének ingatlanügyi hatósági, földhivatali, ügyintézői döntési folyamatait? Ez volt a szakmai csapat elsődleges kérdése, amikor az egységes ingatlan-nyilvántartás fejlesztésére és üzemeltetésére jogszabályban kijelölt Lechner Tudásközpont megkapta ezt a feladatot. Mostanra biztosan kijelenthető, hogy lehetséges. A megrendelő Agrárminisztérium adatai szerint a kapcsolódó ingatlanügyi hatósági, földhivatali folyamatokat illetően a Miniszterelnökség szakmai háttérintézményeként működő Lechner Tudásközpont informatikai fejlesztéssel mintegy 2,4 millió hektár termőföldön, több mint egymillió földrészletben meglévő osztatlan közös tulajdon megszüntetésének földhivatali eljárása vált meggyorsíthatóvá. A közvetlenül több mint négy és félmillió földtulajdonost érintő fejlesztéssel – mindamelltt, hogy az érintett földrészletekre vonatkozóan növeli azok forgalomképességét – közvetve sikerült hozzájárulni a Magyarország anyagi biztonságát is szavatoló ingatlan-nyilvántartás részfolyamatainak megújításához.

Miről is van szó tulajdonképpen?

A földeken fennálló osztatlan közös tulajdon felszámolásáról és a földnek minősülő ingatlanok jogosultjai adatainak ingatlan-nyilvántartási rendezéséről szóló 2020. évi LXXI. törvény (FOKTM) egy hosszú idő óta fennálló helyzet megszüntetését tűzte ki célul. A több tulajdonos által osztatlan közös tulajdonként birtokolt területek számtalan probléma forrása, csupán egyet kiragadva a földművelést gátló lehetséges gondok közül: a tulajdonostársak véleménye a művelés módjáról gyakran nem

esik egybe, ami akadályozza, sőt akár meg is hiúsítja egy ilyen ingatlan hatékony kihasználását. Az osztatlan tulajdonok felszámolása után optimális méretű és átlátható használati és tulajdoni viszonyokkal rendelkező birtoktestek alakulnak ki, amelyek gazdaságosan művelhetők, adminisztratív terhek nélkül használatba vagy tulajdonba vehetők. A földeket gazdaságosabban lehet majd megművelni, mert nem lesz már szükség egyeztetésre a többi tulajdonossal, hatékonyabban és gyorsabban elvégezhetők a szükséges munkák. A törvény paragrafusainak betartása komoly terhet rótt az ingatlanügyi hatóságokra és a földhivatalokra. A Lechner Tudásközpont fejlesztései az ingatlanügyi hatósági, földhivatali folyamatok támogatásával számtalan, ezzel a témával kapcsolatos ügyintézői döntési folyamatot gyorsítanak meg országszerte.

A FOKTM-törvény előkészítését végző Agrárminisztérium a törvényben foglalt megosztási folyamat támogatásához egy osztóprogram elkészítését körvonalazta. A termőföld-tulajdonközösség használatában üzemelő osztóprogram bemeneti adatainak előállításához a meglévő ingatlan-nyilvántartási, földügyi informatikai rendszerek fejlesztésére volt szükség úgy, hogy az alkalmassá váljon a FOKTM-törvényben foglalt ügyviteli feldolgozási – front-office és back-office – folyamatok és eljárások informatikai támogatására. A fejlesztés tervezése során figyelembe kellett venni a földmérői adatszolgáltatások adatigényét, azaz az osztóprogram online kiszolgálását földügyi adatbázisok adataiból, illetve a földhivatali változásvezetési eljárások támogatását, mind a vidéki és fővárosi térképi (DATR, TOPOBASE), mind pedig az ingatlan-nyilvántartási rendszerekben (TAKAROS, BIIR).

■ A fejlesztés alapjául szolgáló eredeti folyamat ábrája

Az osztóprogram célja

A törvény a földeken fennálló osztatlan közös tulajdon felszámolását három módon teszi lehetővé: megosztással, egyetlen tulajdonostárs általi bekebelezéssel és – utolsó lehetőségként – kisajátítással, az olyan rendkívüli esetekben, amikor az első két módszer nem hozott eredményt.

Azokban az esetekben, amikor a tulajdonostársak a megosztás mellett döntenek, a Nemzeti Földügyi Központ oldalán található, ügyfélkapus bejelentkezést követően használható osztóprogram segítségével juthatnak egyezségekre, a törvény által megadott keretek között. A megosztással kialakítható minimális területnagyság szántó, rét, legelő, erdő és fásított terület esetén ingatlanonként 10 000 m², azaz 1 hektár; kert, szőlő, gyümölcsös, nádas esetén 3000 m², művelési ággal rendelkező

zártkert esetén pedig 1500 m². A tulajdonosok általi egyezséget minden esetben ügyvéd által ellenjegyzett okiratba kell foglalni.

A fejlesztés célja egyrészt a tulajdonostársak kezelésében üzemelő osztóprogram adatigényének kiszolgálása (online földmérési adatszolgáltatás a földügyi adatok alapján – ábránkon zöld mezővel jelölve), másrészt az osztóprogram outputjának fogadása, amely minden további vizsgálat nélkül alkalmas a közhiteles ingatlan-nyilvántartás térképi állományának módosítására, az új térképi határvonalak átvezetésére, és amelynek alapján a tulajdonilap-állományban is megtörténhet a megosztásra vonatkozó adatok átvétele (az ábrán piros mezővel jelölve).

Az online működésű földmérési adatszolgáltatás kialakításával a földügyi adatbázisokra építve megvalósult egy 3. szintű elektronikus ügyintézési eljárás.¹

1 A 3. szintű elektronikus ügyintézési eljárás legfontosabb jellemzője a kétirányú kapcsolat, azaz az interaktivitás. Az űrlapok kitöltésére van online lehetőség, a kitöltött űrlapok hitelesíthetőek. Megtörténik a kitöltés ellenőrzése, és a letöltött dokumentumokat azonosítási eljárás mellett vissza is lehet küldeni elektronikus formában. Vannak interaktivitást növelő szolgáltatások is, pl.: fórum, online segítségnyújtás. Ügyazonosító adat megadását követően ellenőrzöten és biztonságos csatornán történik meg az azonosító adathoz tartozó adatlekérés a közhiteles ingatlan-nyilvántartási adatbázisból. A lekérdezés előtt megtörténik az ügyfél azonosítása is az Ügyfélkapun.

A bekebelezés és a kisajátítás

A megosztás mellett a bekebelezés is megoldást jelenthet a földeken fennálló osztatlan közös tulajdon megszüntetésére azokban az esetekben, amikor a földterület nem osztható meg a már ismertetett paraméterek alapján. Ilyenkor a megfelelő ellenérték fejében az egyik tulajdonostárs tulajdonába kerül a teljes terület. Mindkét esetben csak olyan tulajdonos szerezhethet többléttulajdont, aki már legalább három éve rendelkezik az ingatlanban tulajdoni hányaddal, vagy a hányadát közeli hozzátartozójától vagy öröklés útján szerezte meg. Az állam általi kisajátításra csak olyan végső esetben kerül sor, amikor a megosztásra legalább három kísérlet volt, de azok két év alatt sem hoztak eredményt, vagy ha több mint 100 tulajdonos van, vagy ha a törvény által meghatározott keretekenél kisebb tulajdonrészekről van szó, harmincnél több tulajdonos esetén.

Az informatikai fejlesztés a törvényben foglalt mindhárom osztatlan tulajdon megszüntetését célzó megoldás informatikai alapját megteremtette. Az ingatlanügyi hatóságok által kezelt földügyi rendszereket is fejlesztették. A TAKARNET-rendszer infrastruktúrájának igénybevételeivel és a közhiteles földügyi adatbázisok adatai alapján (front-office fejlesztések) kialakították az online rendszerű földmérő adatszolgáltatást, emellett az ingatlanügyi hatóságok kezelésében lévő térképi változást vezető programokat (DATR, TOPOBASE) felkészítették az adatszolgáltatások kiszolgálására, és kialakították a térképi változásvezetési folyamatok FOKTM-specifikus eljárásait (back-office fejlesztések). Az ingatlan-nyilvántartási rendszereket (TAKAROS, BIIR) felkészítették a megosztási kérelem és a FOKTM-változási adatok (egyezségi okirat) átvezetésére az érintett – a megszűnő és a megosztás után keletkező – tulajdoni lapok adataiban (back-office).

Tekintettel arra, hogy a vidék és a főváros földügyi informatikai környezete nem azonos (eltérő adatbázis-szerkezet, eltérő működésű alkalmazói programok), az informatikai eljárásokat mindkét terület esetében egyedileg

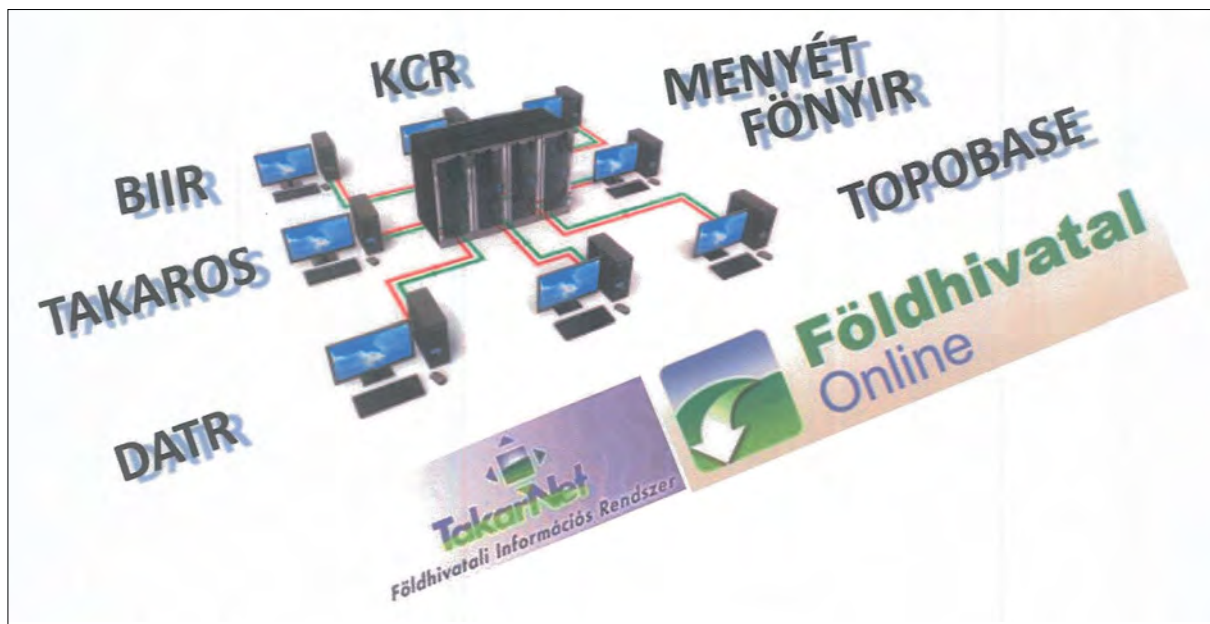
kellett kialakítani, figyelembe véve az egyes rendszerkapcsolatok eltéréseit.

A fejlesztések során biztosítani kellett a FOKTM-eljárások egyértelmű informatikai azonosítását az olyan összekapcsolt rendszerek vonatkozásában, mint az osztóprogram és a fentiekben felsorolt földügyi alkalmazások. Az azonosítást országosan egyedi kulcssor biztosítja, amely az eljárást kezdeményező termőföld-tulajdonos ügyfélkapus azonosítójából és a megosztási kérelem átvezetésekor keletkező FOKTM-azonosítóból áll.

Az osztóprogram és a földügyi rendszerek közötti kapcsolatot speciális interfészek kifejlesztésével lehetett megvalósítani, amelyek biztosítják a térképi, tulajdoni lapi és metaadatok továbbítását hálózaton keresztül az internet igénybevételeivel, a földmérő adatszolgáltatás keretében. A fejlesztés során fontos szempontként kellett kezelni, hogy az ingatlanok adataiban bekövetkező változások mellett a FOKTM-eljárások vezetése egy duplikált nyilvántartás felállítását igényelte az érintett földrészletek esetében. További lényeges feladat volt az adatszolgáltató, a térképi és az ingatlan-nyilvántartási modulok összhangjának, szabályozott együttműködésének megteremtése minden feldolgozási és kapcsolódó ügyviteli fázisban.

A FOKTM-specifikus adatok – például a beküldő azonosító adatai, FOKTM-ügyiratok, érintett ingatlanok, feldolgozások státusza, FOKTM-eljárások eseményei, naplózott adatok stb. – kezelésének biztosítása céljából külön modul alakítottak ki a TAKAROS és BIIR ingatlan-nyilvántartási rendszerekben. A FOKTM-adatok nyilvántartásán túlmenően biztosítani kellett az egyes eljárási cselekményekhez kötött dátumok figyelését is az ismételt megosztási kérelmek beadása, valamint a változási adatok állományainak és dokumentumainak beadása esetén.

A törvényi szabályozásnak megfelelően a FOKTM-eljárások során az ügyviteli folyamatok informatikai támogatására is hangsúlyt fektettek. A fejlesztés érintette a megosztási kérelmek iktatását, változásvezetését, határozatok készítését és az online földmérő adat-

■ A kapcsolódó szakrendszerek sematikus ábrája

szolgáltatást az osztóprogram kiszolgálása céljából. Szintén fejlesztették a hivatali kapura beérkező térképi változási állományok bedolgozását a térképi adatbázisokba – amely a megosztás záradékolását segíti –, és lehetővé vált az egyezségi okirat alapján az adatok iktatása és az ingatlan-nyilvántartási adatok átvezetése az érintett tulajdoni lapokon, a megosztott ingatlan törlése, új ingatlanok kialakítása, térképi változások jogerőre emelése és a határozatok készítése esetén.

A fejlesztés 2020 júniusában kezdődött és a vidéki rendszert érintő munkarészek esetén 2021 februárjában, a főváros esetében pedig 2021 áprilisában zárult. Mintegy tizenöt – a földügyi rendszerek esetében ügyvitelszervezők, térképi rendszerszervezők és programozók – dolgoztak a megvalósításon. A fejlesztés működési területe maga az egységes magyar ingatlan-nyilvántartás, beleértve mind a térképi, mind pedig az ingatlanos részt. A fejlesztés felhasználói az ingatlanügyi hatóságok, a földhivatalok ügyintézői, a térképi, ingatlan-nyilvántartási adatszolgáltatást igénybe vevő földmérők és rajtuk keresztül végső soron a magyar állampolgárok.

A földügyi, ingatlan-nyilvántartási fejlesztéseket biztosító szakmai szervezeti háttér ismételten hozzátartozik, hogy 1967-ben

alapították meg az Állami Földmérési és Térképészeti Hivatal részeként az állami földügy zászlóshajóját, a Földmérési és Távérzékelési Intézetet, azaz a FÖMI-t. A majd ötven fejlesztői évet megért szervezet jogutódja 2017-ben előbb Budapest Főváros Kormányhivatala, majd alig két év múlva a Miniszterelnökség szakmai háttérintézményeként tevékenykedő Lechner Nonprofit Kft. lett.

A jelenlegi magyar ingatlan-nyilvántartás informatikai rendszere a teljes magyar földügy és ingatlan-nyilvántartás informatikai fejlesztésének történetét magában hordozza. Az 1990-es évek elején a rendszer fő részét a Komplex Decentrális Ingatlan-nyilvántartási Rendszer (KDIR) alkotta, amelyben az adatokat a vidéki nagyvárosokban – a jövő mérnökeiként is tanuló, a jelen mérnökeiként is tevékenykedő – egyetemisták százai vitték be a számítógépbe, ők digitalizálták a papír alapú tulajdoni lapokat. Az egységes ingatlan-nyilvántartás másik részét – a térképet – ekkor még országsszerte papír alapon vezették. Az évtized második felében az ingatlan-nyilvántartási adatbázisok kezelési rendszere a fővárosban a BIIR, vidéken a TAKAROS lett, a kezdeti térképkezelő rendszert pedig a fővárosban INFOCAM, illetve vidéken egy pilottelepülés esetében KÉKES néven fejlesztették ki. A teljes

■ Egy megosztás térképi megjelenítése, a fejlesztés országos jelentőségét is szimbolizálva

települést magában foglaló térképi adatbázisok a 2000-es évek elejétől kezdtek összeállni, az új felmérések (Nemzeti Kataszteri Program DAT-felmérései), a Külterületi Vektoros Térképkészítés (KÜVET) és a Belterületi Vektoros Térképkészítés (BEVET) program keretében. Ezzel párhuzamosan a vidéki térképi adatbázisok kezelésére kifejlesztették a DATR (Digitális Alap Térképi) rendszert, a fővárosi adatbázisok kezelésére pedig a TOPOBASE (az AUTODESK cég által fejlesztett AUTOCAD program alapú alkalmazás) rendszert. Az élet generálta változásoknak köszönhetően már ebben az évtizedben került sor arra, hogy

a rendszer része lett a földhasználati nyilvántartási rendszer (FÖNYIR), illetve a földművelés nyilvántartásának rendszere (MENYÉT) és az ingatlan-nyilvántartás Központi Címregiszterből (KCR) átemelt része, vagyis az a rendszer, amelynek révén ma is folyamatos a Lechner Tudásközpont ingatlan-nyilvántartási egységének kapcsolata az önkormányzatokkal. Az utolsó két évtized eredménye, hogy a hálózatos ingatlanügyi, földhivatali szolgáltatások biztosítása miatt szükség volt a TAKARNET rendszer kiépítésére, illetve, haladva a korrallal, a TAKARNET24 – hétköznapi nevén a Földhivatal Online – rendszer megvalósítására.²

2 A hazai ingatlan-nyilvántartás története részletesen megismerhető a BME Építőmérnöki Kar Általános Geodézia Tanszékének tantárgyi weboldalán: www.agt.bme.hu/tantargyak/ingatlan/

Reményi József Tamás (1949–2023) emlékezete

2023. november 10-én hajnalban, életének 75. évében elhunyt Reményi József Tamás író, irodalmár, kritikus és szerkesztő. Távozásával súlyos veszteség érte a kortárs magyar irodalmat.

Szakmai életének kevésbé ismert kis szelete, hogy mint olvasószerkesztő segítette a *Catastrum* munkáját, és így hozzájárult a magyar tudományos szaknyelv minőségi műveléséhez.

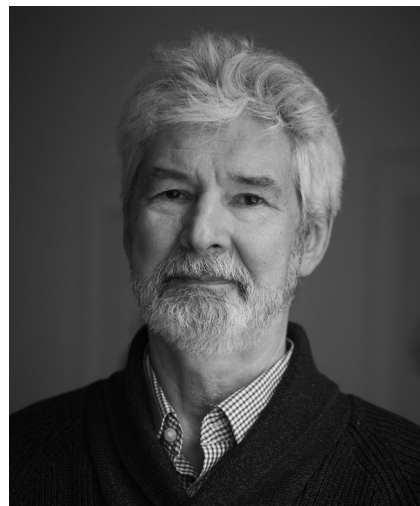
Jóska 2017. március 13-án jelentkezett az életemben, már első levelében leírva a munkamódszerét: „*Előre jelzem (negyven éve így dolgozom), minden megjegyzést tekintsen úgy, mint kiindulópontot szerző és szerkesztő diskurzusához*”. Azip összegeztünk, és közös munkánk eredményeként május közepén együtt örültünk az általa olvasószerkesztett „Kedves Lajosom!” forráskiadványom megjelenésén. Ugyanekkor a *Catastrum* kiadója, a Herman Ottó Intézet Nonprofit Kft. a megjelenés pénzügyi feltételrendszerét újratervezte, az új költségvetésben olvasószerkesztő is szerepelt. Őt kértem fel erre, és azonnal válaszolt, „*örömet szerezteél megtisztelő ajánlatoddal: lapot nagyon rég nem csináltam már... Természetesen vállalom*”.

2017 és 2023 között 28 szám 1904 oldalán 45 szerző 166 cikkének volt gondos szerkesztője, stílusjavításait valamennyien örömmel fogadtuk. Fegyelmezett szerkesztő volt, még a teljesen egyértelmű javításokat is végtelen szelídséggel és finom eleganciával javasolta. Az írásokat csak a legritkább esetben kommentálta. „*Ez a szerző írjon gyakran*” – írta Bösz Attila cikkéről, máskor pedig jelezte, hogy „*a vízimalmos cikk meghatott, el fogunk menni*”. A lapszerkesztés nem munka volt számára, hanem maga az örömteli tett, járt az agya, mit kellene még csinálnunk. „*Catastrum-könyvfűzetsorozatot lehetne kiadni? Például a trianoni történetek megérnek egy külön kiadást, vagy a nagyportrék némelyike is, vagy a nyelvészetiek...*”.

A kéziratok ide-oda küldözgetése és javítása során a munkakörülményekről – értve ezalatt a járványveszélyt, a hétköznapi élet köztörténeit vagy éppen családi dolgainkat és szakmai foglalatosságainkat is – röviden, szinte csak villanásnyit eszmét cseréltünk, és hamar világossá vált számomra, hogy az ő világképe, értékrendje, moralitása és türelme példaadó kell hogy legyen nemcsak az irodalmi élet közössége, de mindannyiunk számára is.

A lapszerkesztés hektikusságát, az állandóan szorító határidők miatt elvárt gyorsaságot nagy megértéssel fogadta, az őt is terhelő esti és hétvégi munkavégzést kérő szabadkozásaimat pedig azzal hátrította, hogy „*jaj, dehogyan nyúzol, szeretek Veled dolgozni*”. Szerettem a humorát is, egyik számunk szerkesztőségi lezárását úgy vette tudomásul, hogy „*Most mihez kezdek... Tudom már, megírom végre egy Örökény-kötet fűlszövegét*”. A papíralapú számokat mindig élvezettel forgatta, bele is szagolt, mert szerette a nyomdaillatot. „*Örömmel szoktam ilyenkor lapozgatni, s ugyanakkor újraélem, mennyivel szívszorítóbban tudnak mesélni nekem Trianonról a kataszteri ügyek, mint bármely tiráda*.” – írta az egyik alkalommal, máskor pedig úgy értékelte a szerepét: „*Jó egy kutatási program résztvevőjének tudni magam*.”

Mindig terveztük, hogy megiszunk egy kávé, teát vagy éppen a nyári melegben jóleső sört, és megbeszéljük közös dolgainkat, amelyek meglétét és növekvő számát regisztráltuk, de az alkalmat mindig elsodorták egyéb teendőink. Leveleinek záró formulájában a kezdeti „üdvözléssel” hamar „barátsággal” alakra fordult, de az utóbbi években csakis szeretettel és öleléssel búcsúzott. Kedves Jóska, emlékedet hálás szívvel így őrizzük meg.

■ Reményi József Tamás 2020. január 22-én (Valuska Gábor felvétele a Litera.hu számára)